BRITISH COUNCIL

Raport z badania

Next Generation

Polska

Maj 2021

www.britishcouncil.org/research-policy-insight

> To badanie powinno być punktem wyjścia do słuchania młodych ludzi i działania razem z nimi.

Podziękowania

Autorzy

Sound Connections
Jennifer Raven
Lawrence Becko

Centrala
Alicja Kaczmarek

Stocznia
Jan Herbst
Agata Gołasa

Redakcja merytoryczna i językowa
Urszula Engelmayer

Korekta
Lidia Ścibek

Współpracownicy

Akademicka grupa doradcza Next Generation Polska
dr Roch Dunin-Wąsowicz (LSE)
dr Piotr Godzisz (Birmingham City University)
dr Kinga Goodwin (UCL)
dr Anna Horolec (Uniwersytet Warszawski)
dr Jakub Jabłonowski (University of Exeter)
Katarzyna Malinowska (Uniwersytet Warszawski)
dr Joanna Schmidt (Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu)
dr Bartłomiej Walczak (Uniwersytet Warszawski)
Jan J. Zygmuntowski (Instrat)

Młodzi doradcy Next Generation Polska
Nawojka Liwia Ciborska
Antonina Lewandowska
Marta Marsicka
Pola Plaskota
Michał Sienicki
Aneta Ślęczek

British Council
James Perkins,
Starszy Doradca ds. Badań Naukowych, Wielka Brytania
Julia Płachecka,
Kierownik ds. Projektów i Partnerstw, Polska
Ewa Puzdrowska,
Dyrektor ds. Edukacji i społeczeństwa, Polska
Christine Wilson,
Dyrektor ds. Badań Naukowych, Wielka Brytania

Zastrzeżenie

Poglądy wyrażone w niniejszym dokumencie są poglądami jego autorów i współautorów, opartymi na szeroko zakrojonych konsultacjach i przeglądzie odpowiednich badań i literatury, i niekoniecznie odzwierciedlają poglądy British Council.

Spis treści

Przedmowy 4

Streszczenie 6

Pokolenie „potransformacyjne” 6

Samodzielność i szanse w obliczu niekorzystnych warunków 6

Pokolenie doświadczające polaryzacji społecznej 7

Rekomendacje służące lepszej przyszłości 8

Rozdział pierwszy Przedstawienie badania 9

1.1 Informacje na temat badania Next Generation 9
- 1.1.1 Czym jest Next Generation? 9
- 1.1.2 Cel 9
- 1.1.3 Zaangażowane podmioty 9

1.2 Metodologia 10
- 1.2.1 Próba i podejście 10
- 1.2.2 Obszary badania 10
- 1.2.3 Instrumenty badawcze 10
- 1.2.4 Doradcy 13
- 1.2.5 Założenia, okoliczności i ograniczenia 14
- 1.2.6 Inne działania 14

1.3 Młodzi Polacy w kontekście 15
- 1.3.1 Kontekst polski 15
- 1.3.2 Poprzednie badania dotyczące młodych dorosłych w Polsce 17

Rozdział drugi Najważniejsze wnioski 21

W skrócie: najważniejsze wnioski 21

2.1 Temat pierwszy: Doświadczenie i postawy – ambitni optymiści stojący przed nowymi wyzwaniami emocjonalnymi i pokoleniowymi 22
- 2.1.1 Większe zadowolenie z życia prywatnego 22
- 2.1.2 Ambitni, samodzielni i elastyczni 24

W centrum uwagi: Droga do szczęścia i sukcesu 30
- 2.1.3 Niezadowolenie i złożone wyzwania 32
- 2.1.4 Niewystarczające przygotowanie w ramach edukacji 34

2.2 Temat drugi: Zaangażowanie i perspektywy – obywatele świata potrafiący korzystać z technologii cyfrowych i mający mieszane uczucia wobec własnego kraju i reszty świata 35
- 2.2.1 Myślący globalnie i potrafiący korzystać z technologii cyfrowych 35
- 2.2.2 Związani ze swoim krajem, ale pozbawieni wpływu 36
- 2.2.3 Nastawieni pesymistycznie do spraw wewnętrznych i globalnych 36

Mikrobadanie: Aktywizm cyfrowy wśród młodych dorosłych 42

2.3 Temat trzeci: Głos, poglądy i wartości: Pozbawieni złudzeń demokraci o skrajnych poglądach 45
- 2.3.1 Brak wpływu na politykę, ale nadzieja na zmiany 45
- 2.3.2 Polaryzacja poglądów i wartości 49
- 2.3.3 Żądania w zakresie osobistych swobód gospodarczych i wydatków publicznych 50

Rozdział trzeci Różnice między młodymi Polakami 53

3.1 Różnice między kobietami a mężczyznami 53

3.2 Różnice między młodszymi a starszymi grupami 54

3.3 Różnice ze względu na poziom wykształcenia, zatrudnienie i dochody 56

3.4 Różnice między dużymi miastami, miasteczkami a obszarami wiejskimi 56

W centrum uwagi: Mapowanie różnic regionalnych 58

Rozdział czwarty Rekomendacje i wnioski 61

4.1 Najważniejsze rekomendacje 61

4.2 Dalsze sugestie i działania 64
- 4.2.1 Działalność badawcza 64
- 4.2.2 Tematy badawcze 64

Bibliografia 66

Aneks 1 Szczegółowe informacje na temat członków akademickiej grupy doradców i młodych doradców 68

Aneks 2 Badanie w mediach społecznościowych – szczegółowe informacje na temat badanych grup na Facebooku 70

Aneks 3 Uwagi dotyczące metodologii mapowania zastosowanej w rozdziale trzecim 73

Przedmowy

Mam przyjemność przedstawić Państwu raport z badania Next Generation Polska.

Jest to pierwsza szczegółowa analiza polskiej młodzieży od czasu wybuchu pandemii COVID-19. Badanie zostało przeprowadzone w kontekście nasilającej się pandemii, wyborów powodujących podziały i największych protestów ulicznych w tym kraju od upadku komunizmu. Przybliża ono poglądy i opinie ludzi, którzy będą odpowiedzialni za odbudowę Polski z pocovidowych gruzów i rozwiązanie problemu obecnej destabilizacji politycznej i społecznej.

Polska młodzież to fascynująco zróżnicowana grupa, miejscami wydająca się pełna sprzeczności. Myśli międzynarodowo i ma świadomość globalnych wydarzeń i problemów, a zarazem najlepiej czuje się u siebie. Jest dumna ze swojego kraju, choć sceptycznie podchodzi do jego przywódców. Ciekawa innych kultur, choć czasem nieufna. Przede wszystkim jednak niniejszy raport pokazuje, że młodzi ludzie w Polsce uważają, że „ambicja, umiejętności i ciężka praca" leżą u podstaw udanego życia. Młodzi ludzie wiedzą, że jakość ich życia jest wyższa od jakości życia ich rodziców, a badanie ukazuje ich obawy, czy będą w stanie w pełni to wykorzystać i nie zmarnują swojej szansy.

Już to samo w sobie jest fascynujące i mamy nadzieję, że wyniki Next Generation Polska będą przydatne dla osób i organizacji pracujących z młodymi ludźmi i na ich rzecz na terenie Polski, Wielkiej Brytanii i w innych krajach. To jednak również ważna informacja dla British Council, która będzie kształtować naszą pracę i wyznaczać jej kierunek w nadchodzących latach. Naszą rolą jest budowanie więzi, zrozumienia i zaufania między Brytyjczykami a Polakami poprzez kulturę i sztukę, edukację i język angielski. Naszym głównym celem jest opracowanie i prowadzenie programów, które zaspokajają potrzeby i ambicje młodych ludzi, oraz wspieranie ich rozwoju osobistego, społecznego i gospodarczego, a także promowanie otwartych i inkluzywnych społeczeństw. Praca British Council w Polsce zawsze zaczyna się od partnerstw i owocuje wynikami, które przynoszą obopólne korzyści. Niniejsze sprawozdanie pomaga nam właściwie reagować na to, co słyszymy od tych, z którymi najbardziej chcemy nawiązać relacje.

Będący fascynującą i przystępną lekturą raport z badania Next Generation Polska dołącza do zestawu sprawozdań sporządzonych na całym świecie i oferuje interesujące porównania, zwłaszcza z innymi niedawnymi badaniami europejskimi. Młodzi Polacy, podobnie jak ich brytyjscy, irlandzcy, niemieccy i włoscy odpowiednicy, świetnie sobie radzą w cyfrowym świecie i czytają wiadomości niemal wyłącznie online, ale także są na tyle rozsądni, aby je weryfikować. Ich wspólną cechą jest brak wiary w przywódców politycznych i niezadowolenie z dostępnej oferty edukacyjnej – a szczególnie silne poczucie, że nie wyposaża ich ona w umiejętności potrzebne do wykonywania pracy w przyszłości. Jednakże można zaobserwować u nich wzrost zaangażowania społecznego – to nie jest pokolenie ludzi obojętnych. Podobnie jak ich europejscy koledzy, młodzi Polacy mają obawy związane z możliwościami zatrudnienia, ale jednocześnie wysokie oczekiwania co do rodzaju pracy, jaką chcieliby wykonać. Wbrew europejskim tendencjom, w Polsce więzi społeczne i rodzinne wydają się wzmacniać, a poziom religijności jest wysoki pomimo tego, że coraz mniej ludzi chodzi do kościoła. Nową, niepokojącą kwestią są problemy młodych ludzi związane ze zdrowiem psychicznym i nadużywaniem narkotyków. Niewątpliwie jest to coś, czym należy się zająć.

> **Polska młodzież to fascynująco zróżnicowana grupa, miejscami wydająca się pełna sprzeczności.**

Nasze badanie przyglądało się poglądom na przestrzeni najbardziej niezwykłego roku w życiu większości z nas. Pragnę podziękować zespołom Stoczni, Centrali, Sound Connections, akademickiej grupie zadaniowej i młodym doradcom, jak również członkom naszego zespołu British Council, którzy ciężko pracowali zarówno razem, jak i oddzielnie, aby móc przedstawić Państwu to sprawozdanie. Wsparcie ambasady brytyjskiej w Warszawie było nieocenione i jesteśmy za nie niezwykle wdzięczni. Mam nadzieję, że lektura raportu będzie dla Państwa równie ciekawa, jak dla mnie, i że będą Państwo do niego wracać w celu zasięgnięcia informacji. Wszystko, czego się z niego dowiedzieliśmy, znajdzie odzwierciedlenie w naszej pracy w nadchodzących miesiącach i latach.

Colm McGivern
Dyrektor British Council w Polsce

Świat zmienia się dziś szybciej niż kiedykolwiek.

Postępująca polaryzacja światopoglądowa i ekonomiczna, rozwój mediów społecznościowych, kryzys demokracji liberalnej, kryzys klimatyczny, ataki na prawa człowieka stanowią element codzienności pierwszych dwóch dekad XXI wieku. W tych dynamicznie zmieniających się realiach pojawił się jednak dodatkowy czynnik, który napawa nadzieją.

Na naszych oczach rozpoczął się bowiem światowy zryw ludzkości – globalne przebudzenie, które udowadnia, że społeczeństwa obywatelskie stają się coraz bardziej aktywne. Masowe protesty, które odbywają się na praktycznie wszystkich kontynentach, wskazują na pilną potrzebę stworzenia jutra nowej jakości, którego twarzą coraz częściej stajemy się my – młodzi. Najwyższy czas na dostrzeżenie pracy, którą wykonujemy, co dzień walcząc o poprawę warunków na rynku pracy, etyczną cyfryzację, ochronę środowiska czy prawa kobiet i mniejszości. W dorosłość wchodzi pokolenie młodych rewolucjonistów, którzy nie boją się diagnozowania otaczających ich problemów i aktywnego szukania rozwiązań, więcej – ludzi, którzy te rozwiązania już znaleźli, trzeba ich tylko wysłuchać.

Świat najlepszego możliwego jutra nie powstanie bez dialogu i wzajemnego szacunku, polityka musi dziś wyjść na ulice i otworzyć się na jej głosy. Powszechne konsultacje społeczne czy uwzględnienie w pracach ekspertyz formalnych i nieformalnych organizacji pozarządowych to dobry początek. Przede wszystkim jednak młodzi ludzie nie tylko powinni, ale muszą zostać włączeni w proces kreowania najlepszych możliwych zmian – na szali jest być albo nie być nasze i przyszłych pokoleń.

Raport, który macie Państwo przed oczami, to kompendium wiedzy dotyczącej nadziei i obaw młodego pokolenia. Kompendium bezcenne, oddające oddolne mikrorzeczywistości z całym ich skomplikowaniem. Liczę, że publikacja stanie się dla Państwa ważnym drogowskazem w sposobie myślenia o przyszłości i udowodni, że dla stworzenia lepszego jutra kluczowe jest wsłuchanie się w dziś.

Antonina Lewandowska
Future Leader British Council 2019
aktywistka, feministka, edukatorka seksualna

> **Młodzi ludzie (...) muszą zostać włączeni w proces kreowania najlepszych możliwych zmian.**

Streszczenie

Podobnie jak w przypadku wszystkich innych badań przeprowadzonych w ramach niniejszej serii, celem Next Generation Polska było zbadanie doświadczeń młodych dorosłych (w tym przypadku osób w wieku 18-30 lat) w krytycznym momencie historii ich kraju. To okres zmian politycznych, którym towarzyszą antagonizm wobec UE i kontrowersje wokół polityki w zakresie praw kobiet, mniejszości seksualnych i migrantów, w wyniku czego pojawiły się głosy, że polskie społeczeństwo staje się coraz bardziej podzielone. Przygotowując to badanie, autorzy nie zdawali sobie sprawy, że w odróżnieniu od innych badań Next Generation zostanie ono przeprowadzone w całości online w czasie światowej pandemii COVID-19, której dotkliwość stała się jasna dopiero po rozpoczęciu projektu.

Chociaż pandemia i związane z nią ograniczenia drastycznie zmieniły sposób prowadzenia badań, wydaje się, że miały one mniejszy wpływ na same wyniki niż przewidywano. Mimo że wydarzenia związane z COVID-19 nieustannie towarzyszyły badaniu, respondentom i uczestnikom grup fokusowych udało się wyjść poza horyzont aktualnego kryzysu i podzielić się z nami swoimi poglądami na temat problemów, które istniały już wcześniej, jak również swoimi nadziejami i obawami związanymi z przyszłością. W związku z tym niniejszy raport zarówno wpisuje się w kontekst pandemii, jak i poza niego wykracza. Zachęcamy czytelników do rozważenia przedstawionych wniosków i rekomendacji w takim właśnie świetle.

Pokolenie „potransformacyjne”

Pierwszy rozdział raportu opisuje transformację społeczno-polityczną i gospodarczą, która zaszła w Polsce na przestrzeni ostatnich trzech dekad, a następnie przedstawia szereg kontekstowych danych i ustaleń dotyczących młodzieży, zaczerpniętych z poprzednich badań. Młodzi dorośli biorący udział w tym badaniu to pierwsze pokolenie dorastające w postkomunistycznej Polsce, która w ciągu zaledwie 30 lat przeszła na gospodarkę wolnorynkową, została członkiem NATO i przystąpiła do UE. W związku z tym ich doświadczenia i postawy życiowe jednocześnie są ukształtowane w oparciu o postawy pokolenia ich rodziców, jak i znacznie się od nich różnią.

Samodzielność i szanse w obliczu niekorzystnych warunków

Drugi rozdział przedstawia najważniejsze wyniki badania, ukazując pokolenie ludzi z optymistycznym nastawieniem do swojego życia prywatnego i własnej przyszłości, a jednocześnie z pesymistycznym spojrzeniem na sferę publiczną, świat pracy i trudną sytuację ich kraju i reszty świata. Dążą do niezależności i bezpieczeństwa finansowego, satysfakcjonującej pracy, silnych relacji i dobrych więzi społecznych. Towarzyszy im jednak niezadowolenie i niepokój w obliczu zawiłości współczesnego życia. Muszą sprostać różnym wyzwaniom i ograniczeniom, obejmującym edukację, którą uważają za nieodpowiednią, brak dostępu do tanich mieszkań, dużą częstotliwość przypadków nadużywania alkoholu i narkotyków oraz brak ofert pracy. Negatywny wpływ na ich życie ma także obecna pandemia.

Ludzie należący do tego pokolenia swobodnie funkcjonują w sferze cyfrowej i nie mają problemu z korzystaniem z nowych technologii. Wprawdzie częściej czerpią informacje z internetu, w tym z mediów społecznościowych, niż z bardziej tradycyjnych źródeł, ale zachowują ostrożność, mając świadomość istnienia fake newsów i ich konsekwencji. Ogólnie rzecz ujmując, czują więź zarówno ze swoim krajem, jak i z całym światem, a wielu z nich określa siebie jako obywateli świata. Uważają, że są bardziej tolerancyjni i postępowi od poprzednich pokoleń, ale są pesymistami, jeśli chodzi o wpływ, jaki mają na sprawy wewnętrzne i globalne. Ich zdania w kwestii korzyści płynących z integracji europejskiej, migracji i globalizacji są podzielone – niektórzy uważają, że są to w przeważającej mierze pozytywne zjawiska, podczas gdy inni obawiają się szeregu negatywnych konsekwencji dla siebie i dla kraju. Podczas gdy wielu z nich chciałoby wyjechać do krajów takich jak Wielka Brytania, Niemcy czy USA, inni chcą budować swoje życie w Polsce.

Młodzi ludzie w dużej mierze czują, że nie są w stanie kształtować przyszłości. Większość z nich twierdzi, że ma niewielki wpływ na sferę polityczną i obywatelską oraz że ich głos rzadko jest słyszalny. Chociaż w przeważającej mierze opowiadają się za demokracją, wielu nie jest zainteresowanych formalną polityką, a ich poglądy i sympatie polityczne są podzielone. To pokolenie, które cechuje polaryzacja poglądów i wartości politycznych, religijnych i społecznych – przy czym najbardziej spornymi zagadnieniami pozostają prawa kobiet i mniejszości seksualnych, jak również imigracja i stosunki z UE.

Pomimo tych różnic podzielają pragnienie większej osobistej swobody gospodarczej, większych wydatków publicznych i skuteczniejszego zarządzania, co – jak mają nadzieję – doprowadzi w przyszłości do większej tolerancji w społeczeństwie.

Pokolenie doświadczające polaryzacji społecznej

Omawiane pokolenie wchodzi w dorosłość w czasach, kiedy polskie społeczeństwo zdaje się pękać wzdłuż określonych linii podziałów społecznych i regionalnych. Osoby, z którymi się spotkaliśmy, wyrażały poglądy różniące się w zależności od wieku, płci, poziomu wykształcenia, statusu zatrudnienia i miejsca zamieszkania.

Wydaje się, że w tej grupie wiekowej zachodzi zmiana wewnątrzpokoleniowa, co tworzy nowe perspektywy kształtowania polityki. Okazuje się, że młodsza grupa obejmująca osoby w wieku 18-24 lat jest bardziej zadowolona z życia, ale mniej pewna kierunku, w jakim zmierza. Osoby z tej grupy myślą bardziej globalnie, cenią kulturę i sztukę, są skore do emigracji. Zazwyczaj mają liberalne poglądy na temat edukacji seksualnej i praw mniejszości seksualnych, ale częściej czują, że osoby sprawujące władzę nie liczą się z ich zdaniem. Starsi (w wieku 25-30 lat) są mniej zaangażowani w sprawy obywatelskie, ale bardziej skłonni do nawoływania do zmian. Uważają, że mają większy wpływ na politykę, mają także większe oczekiwania względem swojej kariery i sytuacji finansowej, ale zwykle są mniej tolerancyjni wobec mniejszości.

W całej populacji można również zaobserwować uderzające różnice między mężczyznami i kobietami. Młode Polki są ogólnie bardziej zadowolone z życia, choć dostrzegają więcej problemów społecznych, w tym problemów związanych z COVID-19. Zwykle popierają prawa mniejszości seksualnych i opowiadają się za edukacją seksualną, jednak są mniej otwarte w kwestii imigracji. Częściej zabierają głos w sprawie demokracji, opowiadając się za członkostwem w UE, ale jednocześnie więcej z nich uważa, że nikt nie liczy się z ich zdaniem. Natomiast mężczyźni częściej są dumni z Polski i jej historii oraz wyrażają obawy związane z możliwością utraty tożsamości narodowej. Zwykle opowiadają się za większą autonomią Polski i są mniej entuzjastycznie nastawieni do kwestii członkostwa w UE. Rzadziej wspierają prawa mniejszości seksualnych i częściej czują, że mają wpływ na to, co się dzieje.

Oprócz tego można zauważyć podziały zależne od poziomu wykształcenia, dochodów i miejsca zamieszkania. Istnieje związek pomiędzy wyższym poziomem wykształcenia i zatrudnieniem a zadowoleniem z życia. Osoby o wyższych dochodach i wyższych kwalifikacjach – które częściej mieszkają w dużych miastach – są bardziej skłonne do uczestnictwa w działaniach kulturalnych, opowiadania się za wartościami demokratycznymi i wyrażania zaniepokojenia kwestiami środowiskowymi i humanitarnymi. Młodzi ludzie o wyższych dochodach częściej są zdania, że politycy i instytucje liczą się z ich głosem oraz że polityka uwzględnia kwestie, które są dla nich ważne. Natomiast osoby z niższym wykształceniem, o niższych dochodach – zwłaszcza te mieszkające w małych miastach i na obszarach wiejskich – cechuje większy pesymizm i większa skłonność do emigracji; cenią one stabilizację, rodzinę i wiarę katolicką. Czują, że pandemia dotknęła je najbardziej, ale jednocześnie uważają, że mają większy wpływ na społeczności lokalne, wzywając do lepszych inwestycji w infrastrukturę i przeciwdziałanie wykluczeniu komunikacyjnemu. Bardziej szczegółowe mapowanie, przedstawione pod koniec rozdziału trzeciego, ilustruje podział Polski odzwierciedlający podział społeczny, który jest szeroko omawiany w dyskursie publicznym w ostatnich pięciu latach – respondenci na północy i zachodzie kraju mają raczej liberalne poglądy, zaś ci w regionach południowych i wschodnich kierują się bardziej tradycyjnymi wartościami.

Po prawej: Korzystanie z transportu publicznego w czasach pandemii COVID-19, Kraków, styczeń 2021

Rekomendacje służące lepszej przyszłości

Końcowa część raportu to szereg rekomendacji sformułowanych przez samych młodych dorosłych, które skupiają się na pięciu najważniejszych obszarach:

1. **Reformy gospodarcze:** zapewnienie większej osobistej swobody gospodarczej poprzez zmniejszenie ilości regulacji prawnych i podatków, zachęcanie młodych ludzi do przedsiębiorczości oraz zapewnienie wszystkim dostępu do wysokiej jakości zatrudnienia.
2. **Wydatki publiczne i reformy polityczne:** zwiększenie wydatków publicznych na opiekę zdrowotną i społeczną, aby zlikwidować bariery (w tym nadużywanie narkotyków i alkoholu oraz problemy związane ze zdrowiem psychicznym) w osiąganiu najważniejszych celów życiowych i stabilności finansowej. To także bardziej ogólne dostosowanie polityki publicznej do potrzeb młodszych pokoleń, np. w celu rozwiązania problemu rynku mieszkaniowego i zajęcia się kwestiami o charakterze globalnym, takimi jak zmiany klimatu.
3. **Reforma edukacji:** zmiana podejścia do edukacji i zreformowanie jej przez odchodzenie od modelu opartego na tradycjach teoretycznych w stronę systemu bardziej otwartego, który sprzyja większej wrażliwości i tolerancji. To nauka umiejętności życiowych, etyki i empatii, a także doradztwo zawodowe i edukacja seksualna, promowanie różnorodności i dyskusji oraz docenianie wolontariatu i uczestnictwa w kulturze.
4. **Uczestnictwo:** zachęcanie do większego uczestnictwa w działaniach i do wspólnych działań na rzecz odświeżenia polityki i społeczeństwa obywatelskiego poprzez promowanie rządów młodzieży, demokracji bezpośredniej i aktywizmu. To także wykorzystywanie zasobów organizacji młodzieżowych i platform cyfrowych do zwiększania mocy sprawczej i zaufania wśród młodych ludzi i całego społeczeństwa.
5. **Wolność i tolerancja:** promowanie większej tolerancji i wolności w polskim społeczeństwie poprzez powyższe działania oraz zachęcanie organizacji pozarządowych i sektora non-profit do promowania szerszego dialogu oraz poszanowania różnic i różnorodności w polskim społeczeństwie.

Raport zamykają dodatkowe rekomendacje dotyczące dalszych badań i dyskusji o kierunkach polityki, obejmujących konsultacje, mapowanie i profilowanie tematów, takich jak tożsamość i głos, jakość życia i zdrowie emocjonalne, rozwój cyfrowy, emigracja, globalizacja i zmiana klimatu. Uważamy, że dalsze badanie, rozważanie oraz omawianie tych zagadnień i sugestii umożliwi decydentom politycznym, społecznościom i samym młodym dorosłym przyspieszenie dialogu. A docelowo doprowadzi do zmian polityki, tak aby pomagała ona młodszym pokoleniom w realizacji ich potencjału jako twórczych, spełnionych i aktywnych obywateli Polski, zgodnie z nadrzędnymi celami serii Next Generation.

Po lewej: Protesty po decyzji Trybunału Konstytucyjnego w sprawie zaostrzenia prawa aborcyjnego w Polsce. Katowice, 26 października 2020

Rozdział pierwszy
Przedstawienie badania

1.1 Informacje na temat badania Next Generation

1.1.1 Czym jest Next Generation?

Next Generation to globalna seria badań British Council skupiających się na młodych ludziach, zwykle w wieku 18-30 lat, którzy żyją w krajach będących w okresie znacznych przemian. Ten program badawczy trwa już od ponad dziesięciu lat i wzmocnił głos młodych ludzi w kilkunastu różnych krajach na całym świecie. British Council stworzyło badania Next Generation w oparciu o przekonanie, że ważne jest, aby słuchać młodych ludzi i z nimi rozmawiać nie tylko dlatego, że są oni kolejnym pokoleniem liderów opinii, przywódców i twórców przyszłości swoich krajów, lecz także dlatego, że mają zdolność do wprowadzania zmian i poprawy obecnej sytuacji swojego społeczeństwa.

1.1.2 Cel

Założeniem tej serii jest poznawanie opinii i wyborów młodzieży, by osiągnąć trzy najważniejsze cele:

1. zrozumienie postaw i aspiracji młodych ludzi oraz sposobu, w jaki zmiany wokół nich kształtują ich wybory życiowe i światopogląd;
2. wzmocnienie głosu młodzieży poprzez przedstawienie ich poglądów i pomysłów w jednym miejscu;
3. wspieranie lepszego kształtowania polityki młodzieżowej poprzez dbanie o to, aby głos młodych ludzi znajdował odzwierciedlenie w decyzjach, które mogą mieć długotrwały wpływ na ich życie.

Next Generation Polska to najnowsza publikacja w ramach serii, napisana w okresie przemian politycznych i społecznych w Polsce oraz burzliwych wydarzeń globalnych, a szczególnie gwałtownie nasilającego się kryzysu klimatycznego i pandemii COVID-19. Celem badania jest analiza warunków, które umożliwiają młodym ludziom realizację swojego potencjału jako spełnionych, produktywnych i aktywnych obywateli. Rekomendacje zamykające niniejszy raport służą promowaniu dyskusji i zmian w zakresie polityki.

1.1.3 Zaangażowane podmioty

Badanie zostało zlecone przez zespół British Council ds. badań, pracujący w ścisłej współpracy z British Council Polska. Przeprowadziliśmy je w ramach dwujęzycznego partnerstwa polsko-brytyjskiego, w skład którego wchodzili:

- Jennifer Raven i Lawrence Becko (Sound Connections, Wielka Brytania),
- Alicja Kaczmarek (Centrala Space, Wielka Brytania),
- Jan Herbst i Agata Gołasa (Stocznia, Polska).

Partnerstwo korzystało z doradztwa dwóch eksperckich grup doradczych:

- **doradców akademickich** – panelu ekspertów składającego się z pracowników naukowych i badaczy z najważniejszych polskich i brytyjskich uczelni,
- **młodych doradców** – sześciorga młodych dorosłych: liderów organizacji i aktywistów.

> **Założeniem tej serii jest poznawanie opinii i wyborów młodzieży.**

1.2 Metodologia

1.2.1 Próba i podejście

W serii Next Generation stosuje się mieszane podejście do gromadzenia danych. Metodologia i wielkość próby nieznacznie różnią się w zależności od kraju. Raporty z badań Next Generation zazwyczaj obejmują przegląd literatury i krajowe badanie różnorodnego segmentu młodszej części ludności, zarówno z miast, jak i obszarów wiejskich. Przeprowadziliśmy ankietę wśród 2 tys. młodych dorosłych w wieku 18-30 lat z różnych rejonów Polski, a w wywiadach grupowych wzięło udział kolejnych 92 uczestników. Badanie podzielone było na cztery etapy:

1. przegląd literatury podsumowujący istotne badania ilościowe i jakościowe dotyczące młodzieży w Polsce;
2. ankieta w ramach badania Next Generation – ogólnokrajowy kwestionariusz internetowy specjalnie dostosowany do Polski;
3. seria dwunastu interaktywnych wywiadów w grupach fokusowych (Focus Group Interviews – FGI);
4. badanie aktywności obywatelskiej w mediach społecznościowych wśród młodych dorosłych.

1.2.2 Obszary badania

Nasza metodologia opierała się na pięciu kluczowych tematach i odpowiadających im pytaniach badawczych:

1. **Doświadczenie:** Co jest sensem życia młodych dorosłych? Jaki jest ich styl życia? Czego doświadczają na co dzień? Jakie formy kultury i rozrywki lubią młodzi dorośli? Jak oceniają swoje życie w porównaniu z życiem swoich rodziców i rówieśników? Na ile optymistycznie patrzą w przyszłość?
2. **Zaangażowanie obywatelskie:** Jak bardzo są zaangażowani w życie obywatelskie, gospodarcze, społeczne i demokratyczne Polski oraz jakie są ich aspiracje w zakresie wpływu na ich społeczność, kraj i cały świat? Co uważają na temat zmian w polskim społeczeństwie i w jaki sposób wpływa to na ich zaangażowanie społeczne i obywatelskie?
3. **Podejścia i perspektywy:**
   a. Orientacja w świecie: Jakie są ich główne źródła informacji? W jaki sposób przyswajają wiadomości i korzystają z mediów społecznościowych? Komu ufają?
   b. Globalna perspektywa: Jak wyglądają postawy młodych ludzi wobec innych krajów, ich doświadczenia w zakresie poznawania innych krajów i kultur (poprzez edukację, podróże itp.) oraz poczucie narodowości lub międzynarodowości? Jak postrzegają obecne i przyszłe stosunki pomiędzy Polską a Wielką Brytanią, UE i resztą świata?
4. **Głos:** Czy młodzi dorośli uważają, że starsze pokolenia, przywódcy, media i środowiska opiniotwórcze liczą się z ich głosem?
5. **Potrzeby polityczne:** Jaka polityka jest potrzebna, aby wspierać młodych ludzi w całej Polsce w realizacji ich potencjału jako kreatywnych, spełnionych i aktywnych obywateli? Jakie kwestie, lęki, obawy i aspiracje są dla nich najbardziej istotne?

Zebraliśmy także dane demograficzne dotyczące wieku i płci, miejsca zamieszkania, poziomu wykształcenia, statusu zatrudnienia i składu gospodarstwa domowego.

1.2.3 Instrumenty badawcze

Przegląd literatury

Przegląd literatury przeprowadziliśmy w dwóch częściach, z których pierwsza dotyczyła przeglądu istniejących raportów z badań – skupiliśmy się przede wszystkim na danych ilościowych, opisujących sytuację demograficzną, społeczno-gospodarcze warunki życia oraz postawy młodych dorosłych w Polsce.

Ustalenia przeglądu literatury miały wpływ na formę pytań zadawanych w badaniu, zapewniając kontekst i jasny punkt odniesienia na potrzeby interpretacji danych zgromadzonych podczas badania Next Generation. W szczególności przegląd literatury pokazał nam, jakie pytania należy zadać, a na jakie można już udzielić odpowiedzi. W każdej sekcji skupiliśmy się na zjawiskach i procesach społecznych, które najbardziej dotyczyły młodych dorosłych w wieku 18-30 lat.

W miarę możliwości próbowaliśmy ukazać zmiany na przestrzeni czasu, różnice między młodymi dorosłymi a innymi grupami wiekowymi, a także różnice między Polską a innymi krajami Unii Europejskiej (do których wtedy jeszcze należała Wielka Brytania). Przygotowując badanie, wykorzystaliśmy zarówno oficjalne dane (opracowane głównie przez Eurostat i Główny Urząd Statystyczny), jak i wyniki polskich i międzynarodowych badań przeprowadzonych na terenie Polski, takich jak European Value Survey, European Social Survey i Global Entrepreneurship Monitor. Szczególnym wyzwaniem było to, że grupa wiekowa 18-30 lat, będąca przedmiotem naszego zainteresowania, często nie jest określona w badaniach i opracowaniach oficjalnych danych.

Tam, gdzie było to możliwe (np. gdy dostępne były dane źródłowe), sami przetwarzaliśmy dane w celu uzyskania jaśniejszego obrazu badanej grupy wiekowej. W przypadku gdy dostępne były tylko przetworzone dane, staraliśmy przyglądać się informacjom dotyczącym kategorii wiekowej najbardziej zbliżonej do grupy wiekowej 18-30 lat. W niektórych przypadkach informacje dotyczą zatem osób w wieku 16-26 lat lub 18-34 lat, nie zaś próby docelowej, którą stanowią osoby w wieku 18-30 lat.

W drugim raporcie przeanalizowaliśmy najważniejsze tematy i aktualne tendencje w zakresie badań nad młodymi ludźmi w Polsce. W ramach jakościowego przeglądu literatury wykorzystaliśmy kilkanaście różnych prac naukowych i podsumowań seminariów obejmujących tematy takie jak:

- młodzież i kultura popularna;
- stan psychospołeczny młodych ludzi;
- późniejsze wchodzenie w dorosłość przez młodych ludzi;
- wpływ internetu;
- edukacja;
- globalne perspektywy i integracja międzynarodowa;
- płeć i seksualność;
- głos młodzieży.

Daje to jedynie cząstkowy wgląd w obecny sposób myślenia i kwestie będące przedmiotem stale ewoluujących badań nad zachowaniami i postawami młodych ludzi.

Przeglądy literatury przeprowadziliśmy w maju 2020 r., a następnie zaktualizowaliśmy w styczniu 2021 r., tuż przed opracowaniem ostatecznego projektu raportu.

Ankieta

Ankietę przeprowadziliśmy przy użyciu metody CAWI – kwestionariusza internetowego wypełnianego przez respondentów – na panelu Opinie.pl w okresie od 25 sierpnia do 8 września 2020 r. Wykazana wielkość próby wynosi N=2000 i jest reprezentatywna dla populacji osób w wieku 18-30 lat w Polsce, w odniesieniu do grupy wiekowej, płci, wielkości miejsca zamieszkania oraz wykształcenia.

Badanie przedstawia poglądy respondentów zróżnicowanych pod względem płci, mieszkających na różnych obszarach (miejskich i wiejskich), mających różny poziom wykształcenia i osiągających różne dochody. Średni czas trwania wywiadu wynosił 22 minuty.

Jednym z wyzwań, jakie pojawiły się podczas pracy w terenie, było przeprowadzenie badania wśród mężczyzn w wieku 25-30 lat, mieszkających na obszarach wiejskich i w miastach liczących mniej niż 50 tys. mieszkańców, a zwłaszcza tych z niższym wykształceniem i wykształceniem zasadniczym zawodowym. Grupa ta była mniej chętna do udzielania odpowiedzi niż ogół populacji, w związku z tym w tej grupie przeprowadziliśmy mniej wywiadów. Dlatego na etapie analizy danych dodatkowo przypisaliśmy danym wagi, aby osiągnąć zamierzoną strukturę. Struktura demograficzna próby została przedstawiona w formie tabeli zawierającej szczegółowe odpowiedzi na wszystkie pytania w przekroju strukturalnym.

Wywiady w grupach fokusowych

Przeprowadziliśmy łącznie dwanaście wywiadów w grupach fokusowych, z których każdy trwał dwie godziny i w których łącznie wzięło udział 92 uczestników. Ze względu na pandemię COVID-19 wszystkie wywiady zostały przeprowadzone online. Każdy wywiad był nadzorowany przez dwie osoby prowadzące zgodnie z wcześniej przygotowanym przewodnikiem. Kryteria naboru były tak opracowane, aby odzwierciedlać zróżnicowanie społeczno-geograficzne w ramach każdej grupy, w następujący sposób:

- Wielkość miejsca zamieszkania:
  - duże miasto (>500 tys. mieszkańców): dwie lokalizacje – Warszawa i Kraków;
  - małe miasto (<50 tys. mieszkańców): dwie lokalizacje – Łowicz i Skarżysko-Kamienna;
  - obszary wiejskie: dwie lokalizacje w mniejszych miastach w województwie łódzkim i świętokrzyskim. Podczas naboru dużą wagę przywiązywaliśmy do tego, żeby żadna z lokalizacji nie była jedynie miejscowością satelicką uzależnioną od większego miasta;
- dwie grupy wiekowe: 18-24 i 25-30 lat;
- wykształcenie wyższe oraz wykształcenie podstawowe lub średnie (ogólne lub zawodowe);
- osoby pracujące, uczące się oraz osoby niepracujące ani niestudiujące.

Rysunek 1 Miejsca zamieszkania uczestników grup fokusowych

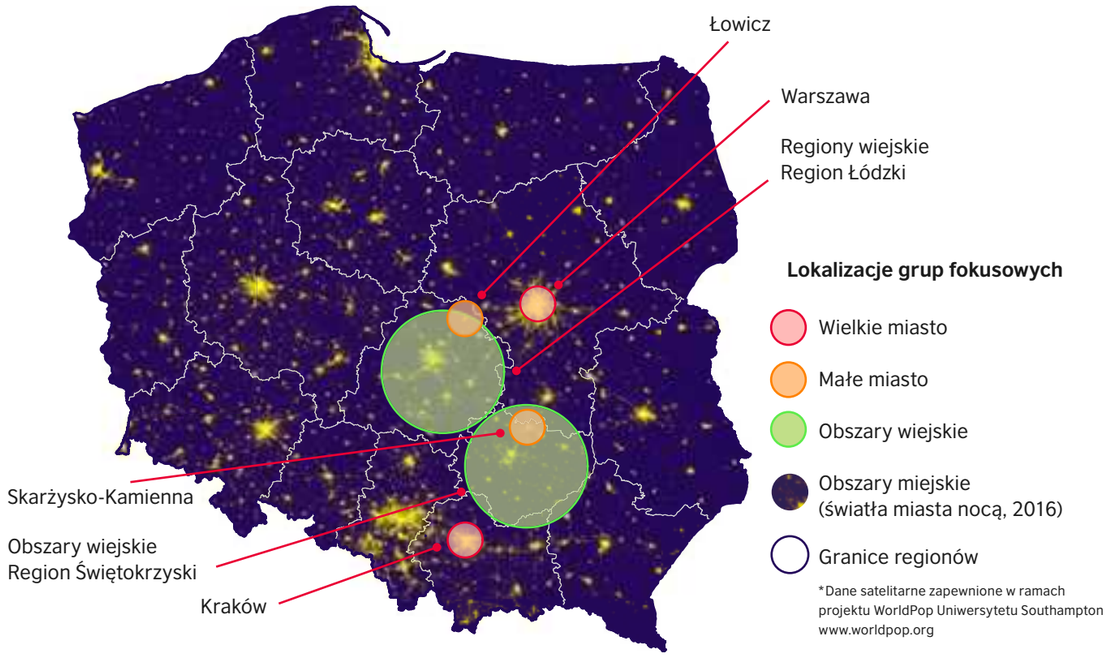

Wywiady w grupach fokusowych rozpoczęły się od przygotowania, ustalenia podstawowych zasad i rozgrzewki przy użyciu kart do gry Dixit[1]. Następnie zbadaliśmy:

- sposób postrzegania siebie samych przez młodych ludzi – uczestnicy zostali poproszeni o wyobrażenie sobie planety zamieszkałej przez młodych Polaków lub opisanie Polski nieznajomemu z innego świata;
- co dla nich oznacza udane życie i jakie wyzwania stoją na drodze do niego – uczestnicy zostali poproszeni o podzielenie się swoim zdaniem przy użyciu aplikacji Mentimeter[2], a ich odpowiedzi zostały przeanalizowane przez moderatora, po czym zadano im pytania dotyczące osiągania celów życiowych, napotykanych barier, roli edukacji, życia za granicą oraz konkretne pytanie mające ukazać sposób postrzegania Wielkiej Brytanii;
- ich wizję przyszłości i zaangażowanie na rzecz przemian – uczestnicy zostali podzieleni na dwie mniejsze grupy i poproszeni o wyobrażenie sobie Polski za 20 lat, przyszłych stosunków z innymi krajami i z UE, kto jest odpowiedzialny za urzeczywistnianie zmian oraz w jakim stopniu czują się odpowiedzialni i zaangażowani w dokonywanie zmian, jakimi kwestiami powinien zająć się rząd i w jakim stopniu potrzebne jest wsparcie;
- ich głos w sferze publicznej – uczestnicy zostali zapytani, czy ich głos jest słyszalny i czy znają jakąś osobę, która wyraża te same poglądy na temat ważnych dla nich spraw.

Badanie w mediach społecznościowych

Przeprowadziliśmy ukierunkowane mikrobadanie koncentrujące się na cyfrowym zaangażowaniu młodych ludzi w życie obywatelskie, gospodarcze, społeczne i demokratyczne, a także na ich aspiracjach dotyczących wywierania wpływu na własną społeczność, kraj i resztę świata. Ponieważ środowisko internetowe jest często pierwszym wyborem młodych ludzi, gdy chcą tworzyć samoorganizujące się społeczności lub do nich dołączyć, umożliwiło nam to dostęp do informacji i spostrzeżeń, których nie bylibyśmy w stanie zgromadzić za pomocą bardziej konwencjonalnych instrumentów badawczych. Wzięliśmy pod uwagę w szczególności grupy na Facebooku, z których korzysta niemal 90 procent polskich użytkowników mediów społecznościowych (Hootsuite, 2020).

Przyglądaliśmy się postom dotyczącym bieżącej działalności, wydarzeń oraz komunikacji między członkami i obserwatorami, zamieszczanym przez młodych działaczy i ruchy działające w Polsce. W okresie od 15 października do 5 listopada 2020 r. szczegółowej obserwacji poddaliśmy łącznie 17 grup. Były to grupy skierowane konkretnie do młodych dorosłych, a także ogólne, których znaczna liczba członków była (lub zdawała się być) w wieku 18-30 lat i poruszające istotne dla nich tematy. Wzięliśmy pod uwagę jedynie te grupy, które można wyszukać przy użyciu paska wyszukiwania na Facebooku. Sprawdziliśmy, jakie grupy są powiązane z fanpage'ami popularnych inicjatyw i jakie pojawiają się w wynikach wyszukiwania konkretnych fraz lub tematów. Naszym celem było zbadanie różnorodnych punktów widzenia, w związku z czym próba obejmowała grupy o ekstremalnych poglądach. Przyjęliśmy podejście jakościowe. Przyjrzeliśmy się aktywizmowi wśród młodszych Polaków i przeanalizowaliśmy wzorce ich aktywizmu, żeby zrozumieć kwestie społeczne i obywatelskie mające wpływ na życie młodych Polaków, a także zmiany, na jakie liczą. Zapytaliśmy członków grup:

- Jakie są główne obszary aktywizmu internetowego w Polsce?
- Jakie tematy poruszają działacze?
- Co jest dla nich ważne?
  Jakie mają przekonania lub podstawowe założenia?
  Jakie formy działań podejmują?
- W jaki sposób o nich mówią?
  Jakie emocje się z tym wiążą?

Zrealizowaliśmy dwa działania badawcze:

1. identyfikację ważnych młodych działaczy i ruchów społecznych przez badanie źródeł wtórnych i wykorzystanie opinii ekspertów pochodzących z zespołu Stoczni, a także badanie popularności różnych grup i zadbanie o to, aby osoby, grupy lub organizacje wybrane do celów analizy były zróżnicowane pod względem programów (np. liberalnych i konserwatywnych);
2. analizę profili wybranych organizacji, ruchów i działaczy w oparciu o systematyczny przegląd zamieszczanych treści (tematów, dyskusji i reakcji), pozwalającą nam stworzyć listę kwestii ważnych dla młodych ludzi, a także zmian, jakich oczekują w związku z nimi.

1.2.4 Doradcy

Akademicka grupa doradcza

Akademicka grupa doradcza składa się z dziewięciorga badaczy pracujących na terenie Polski i Wielkiej Brytanii. Jej członkowie wnoszą wiedzę i doświadczenie w zakresie praktyk akademickich i badawczych, reprezentują różne dziedziny, w tym nauki społeczne i polityczne, kulturoznawstwo, badania dotyczące młodzieży, badania nad migracjami, kulturą i obszarami miejskimi oraz psychologię. Członkowie grupy zadaniowej służyli doradztwem i wiedzą specjalistyczną, biorąc udział w trzech spotkaniach na poszczególnych etapach projektu. Grupa zadaniowa zadbała o dyscyplinę, kontrolę poprawności, a także wniosła nowe perspektywy. Szczegółowe informacje na temat członków można znaleźć w Załączniku 1.

Młodzi doradcy

Młodzi doradcy to zespół składający się z sześciorga młodych Polaków reprezentujących różne interesy, którzy podzielili się krytycznym spojrzeniem i punktem widzenia młodych dorosłych w kontekście badania, a także współpracowali z partnerami badawczymi w celu opracowania rekomendacji zawartych w niniejszym raporcie. Członkowie tej grupy pochodzą z różnych regionów geograficznych i mają zróżnicowane obszary zainteresowań: od zmiany klimatu i praw kobiet po demokrację i sztukę. Zespół wziął udział w trzech spotkaniach moderowanych:

1. wprowadzającym ich w tematykę badania i przedstawiającym wyniki ankiety w ramach badania Next Generation;
2. w badaniu fokusowym jako oddzielna grupa sesji;
3. sesji końcowej, podczas której opracowali rekomendacje na podstawie wniosków z programu badawczego.

1 Karty do gry Dixit to ilustrowane karty do francuskiej gry karcianej, której autorem jest Jean-Louis Roubira. Wykorzystano je w zogniskowanych wywiadach grupowych jako narzędzie ułatwiające refleksję osobistą i dyskusję między uczestnikami.

2 Mentimeter to aplikacja cyfrowa wykorzystywana do gromadzenia i prezentowania informacji zwrotnych w czasie rzeczywistym. Aplikacja Mentimeter była wykorzystywana podczas zogniskowanych wywiadów grupowych do gromadzenia informacji zwrotnych od uczestników.

Zaangażowanie młodych dorosłych jako doradców jest zgodne z etosem badań Next Generation, które zawsze mają na celu wydobycie i wzmocnienie głosu młodych ludzi w procesie badawczym i dają im podstawę do wywierania wpływu na politykę i dyskurs w ważnym dla ich kraju okresie. Więcej informacji można znaleźć w Załączniku 1.

1.2.5 Założenia, okoliczności i ograniczenia

Pierwotnie planowano, że badanie będzie obejmować intensywne, bezpośrednie interakcje, zarówno wśród badaczy, jak i doradców, oraz z samymi uczestnikami badania podczas serii wywiadów w grupach fokusowych. Program rozpoczął się w przededniu pandemii i pierwszej fazy lockdownów w Polsce i w Wielkiej Brytanii. Opracowano plan awaryjny umożliwiający przeprowadzenie badania online i ponieważ stało się jasne, że pandemia raczej nie ustąpi w planowanym czasie badania, podjęto decyzję o przeniesieniu programu do internetu, z możliwością przeprowadzenia niektórych badań osobiście jesienią 2020 r., jeżeli warunki ulegną poprawie.

W związku z tym, że we wrześniu w Wielką Brytanię, Polskę i znaczną część Europy uderzyła druga fala epidemii, podjęto decyzję o przeprowadzeniu wszystkich pozostałych badań przez internet. Oznacza to, że wiele osób zaangażowanych w program nie miało możliwości spotkać się osobiście, a sytuacja ta stworzyła również nowe wyzwania w zakresie przeprowadzania wywiadów w grupach fokusowych i naboru młodych doradców. Pomimo tych nieoczekiwanych wyzwań zespół badawczy i doradcy byli w stanie często spotykać się za pośrednictwem połączeń wideo i kontaktowali się ze sobą drogą e-mailową.

Praca w trybie online nawet pozytywnie wpłynęła na niektóre obszary naszej pracy – doradcy akademiccy spotykali się niezależnie od tego, czy byli w Wielkiej Brytanii, czy też w Polsce, zamiast spotykać się osobiście w mniejszych grupach w swoich krajach zamieszkania. Ostatecznie wszystkie cele zostały osiągnięte i mimo pandemicznej sytuacji udało nam się zebrać wysokiej jakości dane zgodnie z normami, jakich oczekiwalibyśmy przy zastosowaniu mieszanego podejścia polegającego na pracy zarówno online, jak i offline. Jednakże podczas lektury raportu czytelnicy powinni mieć na uwadze kontekst światowej pandemii.

1.2.6 Inne działania

Zespół British Council Polska zidentyfikował około 200 organizacji pozarządowych pracujących z młodzieżą i młodymi dorosłymi osobami w Polsce oraz działających na ich rzecz. Zwrócił się do tych organizacji i poinformował o badaniu, aby zainteresować je tym procesem oraz zebrać opinie i doświadczenia związane z ich pracą z młodymi ludźmi.

Spotkało się to z pozytywną reakcją ze strony wielu organizacji działających na szczeblu lokalnym, krajowym i międzynarodowym, w tym Centrum Edukacji Obywatelskiej, Polsko-Amerykańskiej Fundacji Wolności, Fundacji Dobrej Edukacji, Młodzieżowego Strajku Klimatycznego, Towarzystwa Inicjatyw Twórczych „ę", sieci Erasmus Student Network, Eurodesku, sieci Eurydice, Instytutu Badań Edukacyjnych, Stowarzyszenia Demagog, Stowarzyszenia Miłość Nie Wyklucza, Fundacji Wspomagania Wsi oraz Fundacji Rozwoju Dzieci im. J.A. Komeńskiego.

Zainteresowane strony zaprosiliśmy do wzięcia udziału w spotkaniu w listopadzie 2020 r., aby omówić wstępne wyniki ankiety w ramach badania Next Generation. Wśród uczestników byli przedstawiciele Fundacji Arte Ego, Fundacji Cooperacja, Fundacji Wspomagania Wsi, Polskiej Fundacji im. Roberta Schumana i Stowarzyszenia Miłość Nie Wyklucza, a także badacze reprezentujący Instytut Badań Edukacyjnych. Na 2021 r. planowane są kolejne spotkania prowadzące do upowszechniania wniosków z raportu po jego opublikowaniu.

1.3 Młodzi Polacy w kontekście

1.3.1 Kontekst polski

Polska jest krajem o powierzchni przekraczającej 312 000 km^2 i liczbie ludności wynoszącej ponad 38,5 mln, a więc piątym pod względem liczby ludności krajem Unii Europejskiej. Jej stolicą i największym miastem jest Warszawa.

Uznaje się, że państwo polskie powstało w X w. – w okresie, w którym przyjęło wiarę katolicką (Lukowski, Zawadzki, 2001). W XVI w. po połączeniu z Litwą powstała Rzeczpospolita Obojga Narodów, która była jednym z najludniejszych krajów w Europie. W XVIII w. terytorium Polski zostało podzielone między Prusy, Rosję i Austrię. W 1918 r. Polska odzyskała niepodległość, ale w 1939 r. została zaatakowana przez nazistowskie Niemcy, a następnie przez Związek Radziecki. Po wojnie, w wyniku ustaleń konferencji poczdamskiej znalazła się w strefie wpływów ZSRR, stając się częścią bloku wschodniego i sygnatariuszem Układu Warszawskiego aż do 1989 r.

Obecnie Polska jest demokracją przedstawicielską, na czele której stoi prezydent wybierany w wyborach powszechnych, które odbywają się co pięć lat.

Dorastanie w trakcie transformacji

W niniejszym raporcie dzisiejszych młodych dorosłych definiuje się jako osoby urodzone w latach 1990-2002, z których najstarsze urodziły się zaraz po upadku komunizmu w Polsce. W czerwcu 1989 r. odbyły się pierwsze wybory, w których mogli startować przedstawiciele opozycji, a w styczniu 1990 r. polski rząd wprowadził dalekosiężny i radykalny program reform gospodarczych polegający na odejściu od gospodarki centralnie sterowanej na rzecz wolnego rynku i prywatyzacji.

Polska stała się liberalną demokracją, jednak szybki i nieprzewidywalny charakter transformacji miał dramatyczny wpływ na polskie społeczeństwo (Johnson i Loveman, 1995). Dla wielu osób był to czas szybkiego rozwoju i wzmocnienia podmiotowości, charakteryzujący się rosnącym indywidualizmem i przedsiębiorczością. Jednakże inni – w tym młodsze pokolenie – mieli trudności z dostosowaniem się do potrzeb nowego, kapitalistycznego systemu i doświadczyli rozczarowania, rozpaczy i bezradności.

W 1994 r. Polska złożyła wniosek o członkostwo w Unii Europejskiej, a w 1999 r. przystąpiła do NATO. Pomimo pomyślnego przystąpienia Polski do UE w 2004 r. pozostawała ona jednym z najbiedniejszych krajów w Europie. Dane Głównego Urzędu Statystycznego pokazują, że do początku XXI w. bezrobocie wśród osób w wieku 15-24 lat osiągnęło 40 procent. W połowie pierwszej dekady XXI w. ponad dwa miliony Polaków wyemigrowały do innych krajów, przy czym najwięcej do Wielkiej Brytanii i Niemiec, co miało też wpływ na spadek bezrobocia w samej Polsce.

Po przystąpieniu do UE sytuacja gospodarcza Polski zaczęła się poprawiać i w 2019 r. mogła się poszczycić szóstym co do wielkości PKB nominalnym w UE (Eurostat) i wysokim poziomem życia według światowych standardów.

Zmiany społeczne i zaangażowanie obywatelskie

Czytając raport i analizując postawy oraz perspektywy młodych Polaków, należy zauważyć, że definicje klas społecznych w Polsce różnią się od definicji funkcjonujących w krajach Europy Zachodniej, krajach postimperialnych, a w szczególności w Wielkiej Brytanii. Czasy komunizmu miały ogromny wpływ na strukturę społeczną, a dyskusje na temat klas powróciły do dyskursu publicznego dopiero po 1989 r. Różnice klasowe w Polsce związane są przede wszystkim z różnicami w poziomie zamożności.

Po prawej: liczenie głosów podczas wyborów prezydenckich w 2020 r.

Dlatego zdecydowaliśmy się nie przyglądać szczegółowo klasie w ramach niniejszego badania. Zamiast tego skupiliśmy się na wyraźniejszych różnicach i wskaźnikach: płci, wieku, poziomie wykształcenia i zarobków, statusie zatrudnienia i miejscu zamieszkania.

Poziom zaangażowania obywatelskiego jest zróżnicowany i należy to wziąć pod uwagę przy rozpatrywaniu wniosków i rekomendacji. Nowe prawodawstwo przyjmowane od 1990 r. umożliwiło intensywny rozwój trzeciego sektora w Polsce. Pierwsza połowa lat 90. XX w. to szybki wzrost liczby organizacji pozarządowych – powstało wtedy ich ponad 20 tys., a w ciągu kolejnych 30 lat liczba ta zwiększyła się pięciokrotnie do ponad 100 tys. aktywnych organizacji (Gumkowska i Herbst, 2005).

Jednakże pojawiają się opinie, że dostępność formalnych możliwości uczestnictwa i wolontariatu niekoniecznie przełożyła się na zmianę postaw wobec zaangażowania obywatelskiego (Komisja Europejska 2010). Niski poziom zaufania społecznego wśród Polaków stał się normą, a liczba osób zaangażowanych w działalność organizacji drastycznie spadła, co potwierdzają dane z badania European Social Survey. Do połowy drugiej dekady XXI w. zaangażowanie utrzymywało się znacznie poniżej średniej europejskiej (Podemski, 2014).

Ostatnie wydarzenia i polaryzacja

Od 2015 r. Polską rządzi konserwatywna partia Prawo i Sprawiedliwość (PiS), realizująca konserwatywny program, który wywołał debatę publiczną na temat imigracji i praw mniejszości seksualnych. Zdaniem niektórych komentatorów przyczynia to się do coraz większego podziału ideologicznego, kulturowego i geograficznego między bardziej liberalną, zurbanizowaną północą i zachodem a bardziej tradycyjnym, religijnym i wiejskim południem i wschodem („The Guardian", 2019 i 2020).

Wybory parlamentarne w 2019 r. zakończyły się ponownym zwycięstwem rządzących, a w zaciętej walce o fotel prezydencki latem 2020 r. – w połowie badania Next Generation Polska – również zwyciężył kandydat PiS. W następstwie informacji o planowanej reinterpretacji zapisów konstytucji, która doprowadziłaby do niemal całkowitego zakazu aborcji, jesień upłynęła pod znakiem największych masowych protestów w Polsce od czasu lat 80. XX w. Uważa się, że pod przewodnictwem oddolnego ruchu kobiet znanego jako Ogólnopolski Strajk Kobiet, pomimo rządowego zakazu organizacji zgromadzeń, na ulice wyszło nawet milion osób („The Guardian", 2020).

Według niedawnego sondażu nieco mniej niż 15 procent młodych dorosłych w wieku 18-24 lat i 10 procent osób w wieku 25-34 lat zadeklarowało, że wzięło udział w jednej demonstracji, zaś niecałe 10 procent osób w wieku 18-24 lat i nieco więcej osób w wieku 25-34 lat wzięło udział w więcej niż jednej demonstracji. Jednocześnie ponad 55 procent osób w wieku 18-34 lat nie wzięło udziału, ale powiedziało, że popiera protesty, w porównaniu z zaledwie 20 procent respondentów, którzy powiedzieli, że ich nie popierają („Polityka", 2020).

Jednocześnie ogłoszenie wielu miast w Polsce tzw. strefami wolnymi od LGBT spotkało się z potępieniem ze strony Komisji Europejskiej („The Guardian", 2020). Protesty obejmowały wezwania do pełnej niezależności sądów i większego rozdziału Kościoła od państwa, a także szerszego wsparcia praw kobiet i mniejszości seksualnych, zanim zaostrzające się skutki pandemii COVID-19 doprowadziły do nieuniknionego zaprzestania aktywności. Zmiany konstytucyjne będące przedmiotem protestów zostały ostatecznie wprowadzone w styczniu 2021 r.

Badanie Next Generation Polska prowadziliśmy w takim właśnie kontekście: ponad 2 tys. młodych dorosłych uczestniczyło w badaniu jeszcze przed protestami, zaś ponad 90 osób wzięło udział w grupach fokusowych w czasie ich trwania. Oznacza to, że zmiany te nie były uwzględnione w planie badania, lecz wielu uczestników poruszyło ten temat podczas rozmów w grupach fokusowych. Kwestia podzielonej Polski została omówiona bardziej szczegółowo w rozdziale trzecim, opisującym różnice między młodymi dorosłymi w zależności od płci, wieku, wykształcenia i miejsca zamieszkania.

1.3.2 Poprzednie badania dotyczące młodych dorosłych w Polsce

W celu sformułowania ram i zapewnienia kontekstu dla analizy wyników badania Next Generation Polska, którą można znaleźć w rozdziale drugim, dokonaliśmy przeglądu wcześniejszych badań, które nie są autorstwa naszego zespołu. Poniższe informacje przedstawione są w celu lepszego zilustrowania kontekstu, w jakim przeprowadzono badanie Next Generation.

Struktura demograficzna

W Polsce, podobnie jak w innych krajach postkomunistycznych, od czasu transformacji politycznej w 1989 r. zaszły znaczące zmiany demograficzne. Z jednej strony średnia długość życia wzrasta (w latach 1980-2018 wzrosła o 8 lat), z drugiej zaś wskaźnik urodzeń znacznie spadł, co nie zapewnia zastępowalności pokoleń – liczba urodzeń będzie zbyt mała, aby utrzymać liczbę ludności na obecnym poziomie. W rezultacie obserwujemy zmianę struktury wiekowej populacji i odsetka młodych dorosłych.

Po okresie wzrostu w latach 2000-2010, który był wynikiem wejścia w dorosłość pokolenia powojennego wyżu demograficznego, obserwuje się spadek odsetka młodych dorosłych w liczbie ludności. W 2018 r. osoby w wieku 18-29 lat stanowiły zaledwie 15 procent ludności Polski.

Istniejące badania demograficzne pokazują, że nawet gdyby Polacy zaczęli mieć teraz więcej dzieci, znaczny spadek liczby ludności w tym kraju nadal byłby nieunikniony. Według Głównego Urzędu Statystycznego w 2050 r. liczba ludności w Polsce spadnie z 38,3 mln do 32,1-36,3 mln. Zmieni się również struktura demograficzna kraju – w 2018 r. mediana wieku wynosiła 41 lat, a przewiduje się, że w 2050 r. wyniesie ona niemal 50 lat. Polskie społeczeństwo, będące dotychczas jednym z najmłodszych w UE, dołączy do grona najstarszych (Eurostat, 2020).

Tożsamość i postawy społeczne

Tożsamość i postawa to kluczowe obszary badań w ramach Next Generation Polska. Poprzednie badania w tym zakresie pokazują, że obecne pokolenie młodych Polaków nie jest ani jednorodne, ani zjednoczone – ich postawy są zróżnicowane i spolaryzowane (Boni, 2018). Badania wykazały, że wśród młodych Polaków istnieje pięć odrębnych „plemion" i że w obrębie tych grup łatwiej jest znaleźć różnice niż jedność (Brzozowska-Brywczyńska, 2018).

Internet jest ważną przestrzenią dla młodych ludzi i nie rozdzielają oni świata „rzeczywistego od świata wirtualnego – w ich przypadku korzystanie z internetu przeplata się z codziennymi czynnościami (Batorski i in., 2018). Problemy ze zdrowiem psychicznym są zjawiskiem powszechnym, a na słabe zdrowie psychiczne dodatkowo wpływają także obawy i lęki związane z problemami globalnymi i lokalnymi (OKO Press, 2019). Według danych Najwyższej Izby Kontroli z 2017 r. wsparcie i infrastruktura w zakresie zdrowia psychicznego są ograniczone.

Dyskusję na temat płci i seksualności wśród młodych Polaków określa się przy użyciu trzech wymiarów emancypacji: w jaki sposób w szkołach omawia się kwestie płci, ruchów emancypacji kobiet oraz walki młodych ludzi o wolność wyrażania różnych orientacji seksualnych (Youth Observatory, 2020). Obserwujemy postęp na drodze do emancypacji, swobody wyboru i równości praw, chociaż wszystkie obszary napotykają coraz więcej barier, wynikających z nowych narracji politycznych w Polsce. Kwestie związane z płcią, rosnącym poczuciem podmiotowości kobiet oraz prawami mniejszości seksualnych nabierają znaczenia w debacie publicznej, jednak nadal dzielą one społeczeństwo i wywołują polaryzację, w tym także wśród młodszego pokolenia, co pokazuje również badanie Next Generation Polska.

Życie rodzinne i warunki mieszkaniowe

Pomimo tego, że ponad 50 procent młodych ludzi nadal preferuje tak zwany model rodziny nuklearnej (CBOS, 2019), nietradycyjne modele rodziny zyskują coraz większą akceptację młodych dorosłych – związki są rzadziej formalizowane, a dzieci rodzą się później. Z naszej własnej analizy danych z badania European Social Survey wynika, że ponad 80 procent młodych dorosłych akceptuje życie z partnerem/partnerką bez ślubu.

Sytuacja mieszkaniowa młodych Polaków jest trudna (Deloitte, 2019): zgodnie z danymi z badania European Social Survey ze względu na to, że ceny mieszkań są często zbyt wysokie jak na średnie wynagrodzenie, 60 procent osób w wieku 18-34 lat mieszka z rodzicami. W związku z tym młodzi ludzie w Polsce wchodzą w dorosłość później niż poprzednie pokolenia według pięciu kryteriów dojrzałości:

1. wejścia na rynek pracy;
2. opuszczenia domu rodzinnego;
3. prowadzenia własnego gospodarstwa domowego;
4. zawarcia związku małżeńskiego;
5. posiadania dziecka (Wiszejko-Wierzbicka i Kwiatkowska, 2016).

Jak zobaczymy, badanie Next Generation Polska potwierdza również, że istnieje problem z dostępem do tanich mieszkań, a ich brak plasuje się na pierwszym miejscu w rankingu wyzwań, przed którymi stoją dzisiejsi młodzi dorośli.

Edukacja, zatrudnienie i emigracja

Od 1989 r. obserwujemy znaczący boom edukacyjny prowadzący do rozwoju prywatnego sektora szkolnictwa wyższego. Jednocześnie spada wartość dyplomów ukończenia studiów wyższych. Najważniejsze tendencje związane z polskim systemem edukacji w ostatnich latach obejmują:

- wzrost popularności studiów podyplomowych i doktoranckich przy spadku popularności s tudiów magisterskich;
- utrzymujące się nierówności edukacyjne – jeżeli rodzice młodych ludzi nie studiowali, to prawdopodobieństwo, że ci młodzi ludzie pójdą na studia, jest znacznie niższe, podczas gdy młodzi ludzie z rodzin o wyższym statusie społecznym starają się zapewnić sobie przewagę edukacyjną poprzez naukę w elitarnych szkołach;
- stały drenaż mózgów spowodowany emigracją z niektórych regionów (Długosz, 2018).

We wrześniu 2020 r. stopa bezrobocia wynosiła 6 procent. Jednakże stopa bezrobocia dla grupy wiekowej 15-24 lata to 13 procent (Główny Urząd Statystyczny, 2020). Mniej Polaków decyduje się na emigrację, chociaż młodzi ludzie wciąż są stosunkowo otwarci, jeżeli chodzi o wyjazd z kraju. Młodzi ludzie w Polsce rzadko pracują w trakcie studiów, ale mają przy tym pozytywne nastawienie do przedsiębiorczości – wnioski te potwierdza badanie Next Generation.

Polska, UE i reszta świata

Młodzi Polacy są zasadniczo proeuropejscy, ale nie podzielają w pełni wartości, które kojarzą ze społecznością europejską, i czują się bardziej związani ze swoim państwem narodowym niż z Unią. Zdania młodych Polaków w kwestii poparcia dla UE są podzielone: z jednej strony milcząca większość w dużej mierze popiera członkostwo w Unii, a z drugiej istnieje zdeterminowana mniejszość, która nie popiera integracji europejskiej (Niemczycki, 2018).. Badania sugerują, że młodzi ludzie opowiadający się za UE mają trudności z określeniem, co ona dla nich znaczy, podczas gdy eurosceptycy przedstawiają spójne i kompleksowe argumenty przeciwko integracji z Unią – poglądy te są najbardziej widoczne w mediach społecznościowych.

Młodzi dorośli zazwyczaj są optymistyczni co do własnej przyszłości. W większości przypadków uważają, że będzie im się żyło lepiej niż pokoleniu ich rodziców, chociaż dostrzegają także szereg zagrożeń dla świata i dla ludzkości.

Według danych z Centrum Badawczego Pew Research Center w 2018 r. bardziej obawiają się Rosji niż globalnego ocieplenia i opowiadają się za bliskimi stosunkami ze Stanami Zjednoczonymi (Young Europe, 2017). Społeczeństwo polskie wykazuje pozytywne nastawienie do Brytyjczyków, którzy należą do grona najbardziej lubianych narodów. Jednakże ostatnie badania przeprowadzone przez British Council sugerują, że młodzi Polacy postrzegają inne państwa zachodnie, takie jak Kanada i Irlandia, jako bardziej atrakcyjne i godne zaufania niż Wielka Brytania.[3]

Według tych badań młodzi ludzie w Polsce za najbardziej atrakcyjny kraj uważają Stany Zjednoczone, a następnie Hiszpanię i Japonię, podczas gdy Wielka Brytania zajmuje dziesiąte miejsce w tym rankingu – poniżej Irlandii. Chociaż Wielka Brytania plasuje się na drugim miejscu pod względem atrakcyjności jako miejsce do studiowania, a na czwartym jako miejsce do prowadzenia działalności gospodarczej lub handlowej, jest ona postrzegana mniej korzystnie jako źródło sztuki i kultury (miejsce dziewiąte) czy cel podróży turystycznych (miejsce czternaste). Zajmuje ona jednak pierwsze miejsce pod względem poszanowania i tolerancji dla różnych wyznań i przekonań, systemu edukacji oraz dla doceniania różnorodności.

Głos i zaangażowanie młodzieży

Wyniki European Social Survey ukazują niewielkie zainteresowanie polityką wśród młodszych Polaków, niski stopień zaangażowania w działalność polityczną oraz mniejsze poczucie mocy sprawczej w porównaniu ze starszymi Polakami. Dane wskazują również na niski poziom zaufania do innych osób i do instytucji: badanie przeprowadzone przez CBOS (2019) wykazało, że chociaż ponad 90 procent Polaków ufa bliskiej rodzinie i przyjaciołom, jedynie 23 procent ufa „ludziom w ogóle". Młodzi Polacy wolą korzystać z internetowych źródeł informacji niż z tradycyjnych mediów, ale nie ufają mediom społecznościowym. Poziom zaangażowania obywatelskiego jest niski, jednak można zaobserwować jego powolny wzrost (CBOS, 2019).

3 Badanie na temat postrzegania miękkiej siły przeprowadzane przez British Council raz na dwa lata. (Publikacja wkrótce. Zob. również https://www.britishcouncil.org/research-policy-insight/insight-articles/attractive-of-them-all).

Jednym z badanych obszarów głosu młodzieży są młode elity intelektualne, które za pośrednictwem redakcji czasopism i wydawnictw wypowiadają się na temat spraw publicznych w imieniu większej grupy młodych ludzi. Wpływowe młode elity intelektualne często można także znaleźć w instytucjach kulturalnych, na uniwersytetach, w ośrodkach badawczych, mediach i organizacjach pozarządowych. Młodzi intelektualiści niechętnie angażują się w politykę – zamiast tego ich zalecenia przybierają formę metapolitycznych komunikatów i pomysłów, które – choć są istotne – nie mają odzwierciedlenia w praktyce (Kulas, 2018).

Jednym z najwyraźniejszych przykładów obywatelskiego zaangażowania młodzieży jest walka ze zmianą klimatu, chociaż skala działalności tych ruchów w Polsce jest nadal stosunkowo niewielka (Youth Observatory, 2020). Młodzieżowe ruchy klimatyczne charakteryzuje dystans od świata polityki, w tym sceptycyzm wobec koncepcji Zielonego Ładu dla Polski. Młodzi ludzie są sfrustrowani podejściem starszych pokoleń, które ich zdaniem zaniedbały kwestię klimatu. Czują oburzenie, gniew i frustrację w związku z obecną sytuacją i uważają, że zmiana świadomości klimatycznej ma kluczowe znaczenie. Ich podstawowe wartości to mówienie prawdy, natychmiastowe działanie, przekonywanie i angażowanie innych. Czują się moralnie zobowiązani do ratowania świata. Młodzi działacze na rzecz klimatu widzą potrzebę znalezienia starszych sojuszników, ponieważ uważają, że sami nie są w stanie nic zmienić.

Poniższe badanie pokazuje złożone tożsamości młodych Polaków i ujawnia szereg różnic w zakresie ich poglądów i wartości. Przedstawia zakres wyzwań i napięć, z którymi zmaga się to pokolenie, począwszy od spraw wewnętrznych samej Polski – np. sytuacji na rynku mieszkaniowym czy systemu politycznego – po egzystencjalne zmiany w skali globalnej, związane z migracją i klimatem. Kwestie te przeplatają się z tematami takimi jak równość szans, skuteczność edukacji formalnej, korzyści płynące z emigracji oraz prawa kobiet i mniejszości seksualnych, ukazując pokolenie, które jest podzielone pod wieloma różnymi względami, ale zjednoczone w nadrzędnym dążeniu do wolności i tolerancji.

> **Walka ze zmianami klimatycznymi jest jednym z najjaśniejszych przykładów obywatelskiego zaangażowania młodych ludzi.**

Po prawej: inżynierowie w Krakowie.

Rozdział drugi
Najważniejsze wnioski

W skrócie: najważniejsze wnioski

Wyniki ankiety i wywiadów fokusowych w ramach badania Next Generation zostały podzielone na trzy główne tematy.[4]

1. Doświadczenie i postawy – ambitni optymiści stojący przed nowymi wyzwaniami emocjonalnymi i pokoleniowymi

Młodzi Polacy są nastawieni optymistycznie do swojego życia prywatnego i własnej przyszłości. Dążą do niezależności i bezpieczeństwa finansowego, satysfakcjonującej pracy, silnych relacji i dobrych więzi społecznych. Towarzyszą im jednak poczucie niezadowolenia i niepokój w obliczu zawiłości współczesnego życia – muszą sprostać różnym wyzwaniom i czynnikom ograniczającym, obejmującym edukację, którą uważają za nieodpowiednią, brak dostępu do tanich mieszkań, duża częstotliwość przypadków nadużywania alkoholu i narkotyków oraz brak ofert pracy. Negatywny wpływ na ich życie ma także obecna pandemia.

2. Zaangażowanie i perspektywy – obywatele świata potrafiący korzystać z technologii cyfrowych i mający mieszane uczucia wobec Polski i reszty świata

Młodzi Polacy doskonale sobie radzą z funkcjonowaniem w sferze cyfrowej. Czują więź zarówno ze swoim krajem, jak i z całym światem. Uważają, że są bardziej tolerancyjni i postępowi od poprzednich pokoleń, ale są pesymistami, jeśli chodzi o wpływ, jaki mają na sprawy wewnętrzne i globalne. Ich zdania w kwestii korzyści płynących z integracji europejskiej, emigracji i globalizacji są podzielone.

3. Głos, poglądy i wartości – pozbawieni złudzeń demokraci o skrajnych poglądach

Młodzi Polacy czują, że nie mają wpływu na sferę polityczną i obywatelską, ale mają nadzieję na zmiany. Opowiadają się za demokracją, jednak wielu nie jest zainteresowanych formalną polityką. Cechuje ich polaryzacja poglądów i wartości politycznych, religijnych i społecznych. Pomimo tego podzielają pragnienie większej osobistej swobody gospodarczej, większych wydatków publicznych i skuteczniejszego zarządzania, co – jak mają nadzieję – w przyszłości doprowadzi do większej tolerancji w społeczeństwie.

> **Młodzi Polacy są nastawieni optymistycznie do swojego życia prywatnego i własnej przyszłości.**

4 Zestawienia prezentowane w tabelach 3, 4 i 6 do 11 nie zawsze sumują się do 100 procent ze względu na konieczne zaokrąglenia.

2.1 Temat pierwszy: Doświadczenie i postawy – ambitni optymiści stojący przed nowymi wyzwaniami emocjonalnymi i pokoleniowymi

2.1.1 Większe zadowolenie z życia prywatnego

W ankiecie w ramach badania Next Generation nieco ponad 40 procent młodych dorosłych przyznało, że odczuwa **zadowolenie z życia**, przy czym większość jest znacznie bardziej zadowolona ze swojego życia prywatnego niż ze sfer publicznej i zawodowej. Najwyższy poziom zadowolenia deklarowali w związku z relacjami z rodziną (około 60 procent), przyjaciółmi i znajomymi (nieco ponad 50 procent) oraz zdrowiem (nieco poniżej 50 procent). Z kolei mniej niż jedna trzecia wyraziła zadowolenie ze swojego miejsca w społeczeństwie, a zaledwie jedna piąta z kariery zawodowej.

Ponad dwie trzecie jako najważniejszy czynnik decydujący o szczęśliwym życiu wymieniło udane małżeństwo lub związek, chociaż większość deklarowała brak przywiązania do tradycyjnych modeli rodziny i ról związanych z płcią, co zgadza się z badaniami CBOS i European Social Survey. Nieco ponad połowa jako istotny czynnik wymieniła bezpieczeństwo finansowe, podczas gdy mniej niż 5 procent wspomniało o wkładzie w życie społeczności lokalnej.

> **Nieco ponad 40 procent młodych dorosłych przyznało, że odczuwa zadowolenie z życia.**

Rysunek 2 Najważniejsze czynniki decydujące o szczęśliwym życiu

Które z poniższych czynników uważasz za najważniejsze w kontekście szczęśliwego życia? Prosimy o wybranie maksymalnie trzech najważniejszych czynników.

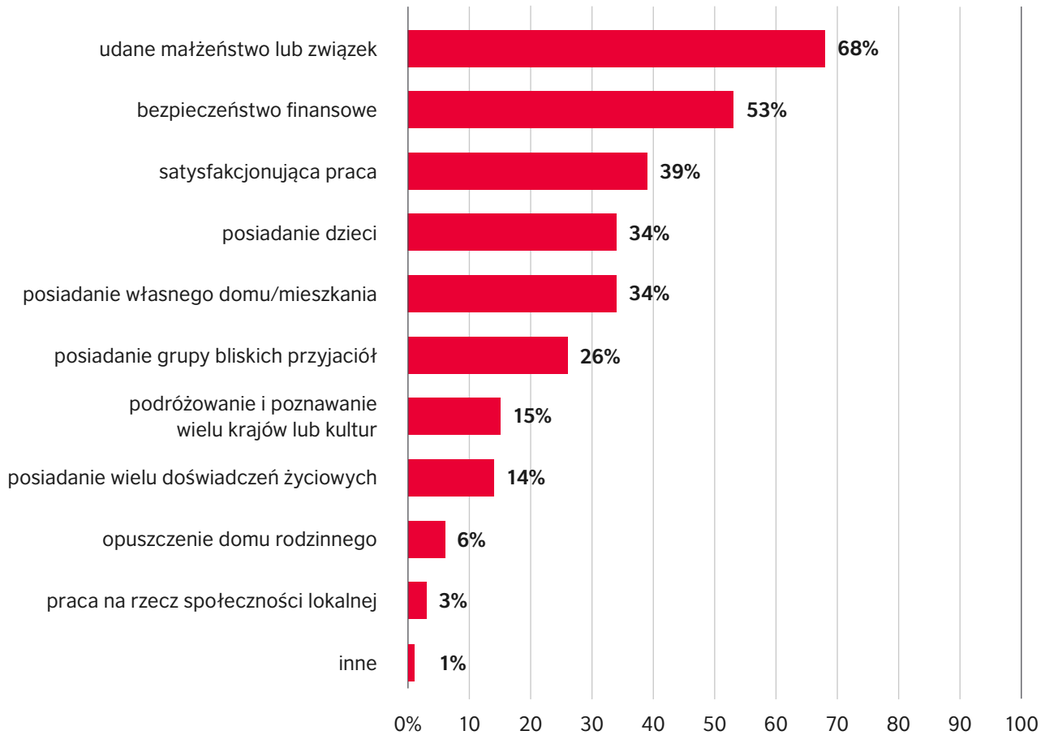

2.1.2 Ambitni, samodzielni i elastyczni

Młodzi Polacy są **nastawieni optymistycznie** do swojego życia, możliwości i przyszłości, zwłaszcza gdy porównują się z pokoleniem swoich rodziców, które postrzegają jako mniej zmotywowane i postępowe, co znajduje odzwierciedlenie w szerszych badaniach w tym zakresie przeprowadzonych w 2018 r. przez Centrum Badawcze PEW Research Center.

Niecałe 75 procent respondentów biorących udział w ankiecie w ramach badania Next Generation uważa, że ogólna jakość ich życia jest lepsza niż jakość życia ich rodziców, zwłaszcza pod względem możliwości edukacyjnych, wolności osobistej, zdrowia, dochodów czy perspektyw zawodowych. Jednocześnie 60 procent respondentów powiedziało, że ich zdaniem nadchodzące lata będą dla nich bardzo dobre lub całkiem dobre.

Większość uważa, że ich cele życiowe są osiągalne: ponad 90 procent respondentów uznaje, że posiadanie dzieci to osiągalny cel, a ponad 85 procent, że udane małżeństwo lub związek jest w zasięgu ich możliwości. Około trzy czwarte stwierdziło, że bezpieczeństwo finansowe, podróże zagraniczne i satysfakcjonująca praca to osiągalne cele, podczas gdy niecałe 60 procent jest zdania, że takim celem jest posiadanie własnego domu lub mieszkania (w porównaniu z mniej niż 25 procent respondentów, którzy uważają inaczej).

Tabela 1 Osiągalne cele życiowe

Które z poniższych celów są osiągalne?	
posiadanie dzieci	91%
posiadanie kręgu bliskich przyjaciół	90%
posiadanie różnorodnych doświadczeń życiowych	87%
dobry związek lub małżeństwo	86%
opuszczenie domu rodzinnego	82%
praca na rzecz społeczności lokalnej	78%
podróżowanie i poznawanie wielu kultur	77%
satysfakcjonująca praca	75%
posiadanie własnego domu/mieszkania	75%
bezpieczeństwo finansowe	73%

Młodzi Polacy postrzegają pokolenie swoich rodziców jako mniej zmotywowane i postępowe.

Rysunek 3 Osiągalność celów życiowych

Jak oceniasz osiągalność poniższych celów dla kogoś takiego jak ty?

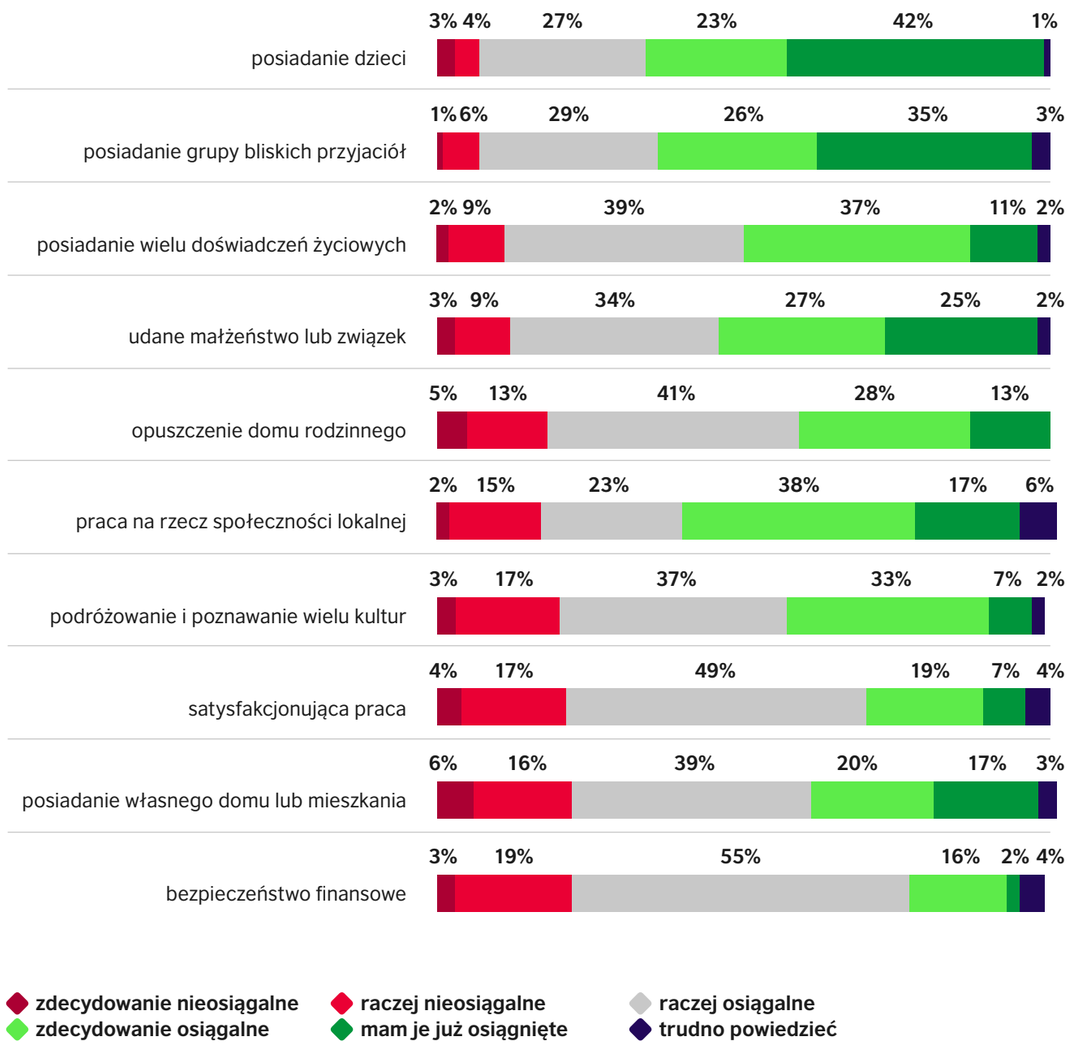

To, co młodzi Polacy uważają za istotne, różni się w zależności od aktualnej sytuacji życiowej.

Około 80 procent respondentów wskazało ambicję, umiejętności i ciężką pracę jako **najważniejsze czynniki decydujące o udanym życiu**. Ich zdaniem obecny etap ich życia ma kluczowe znaczenie w kontekście przyszłego sukcesu i szczęścia: uważają, że ważne jest znalezienie właściwej drogi, ale najpierw trzeba eksperymentować, spróbować różnych zawodów i poznawać nowych ludzi. Nie postrzegają siebie jako jednolitej grupy, potwierdzając tym samym wyniki niedawnych badań na temat tożsamości młodych ludzi (Boni, 2018). Widać między nimi różnice dotyczące stylu życia, wyborów życiowych, celów, wartości, światopoglądu, sytuacji finansowej i zainteresowań. To, co uważają za istotne, różni się w zależności od aktualnej sytuacji życiowej i tego, czy mają dzieci, czy też nie.

Tabela 2 Najważniejsze czynniki wpływające na życiowy sukces

Jakie są najważniejsze czynniki wpływające na życiowy sukces?	
ambicja	82%
umiejętności	78%
ciężka praca	78%
znajomości	65%
szczęście	63%
wykształcenie	59%
pochodzenie z zamożnej rodziny	44%

Po lewej: Uczestnik Maratonu Wrocławskiego 2010

Rysunek 4 Najważniejsze czynniki wpływające na życiowy sukces

Poniżej wymieniono różne czynniki, które niektórzy uważają za istotne w kontekście sukcesu życiowego. Prosimy o określenie, czy uważasz je za decydujące, bardzo istotne, średnio istotne, niezbyt istotne czy nieistotne.

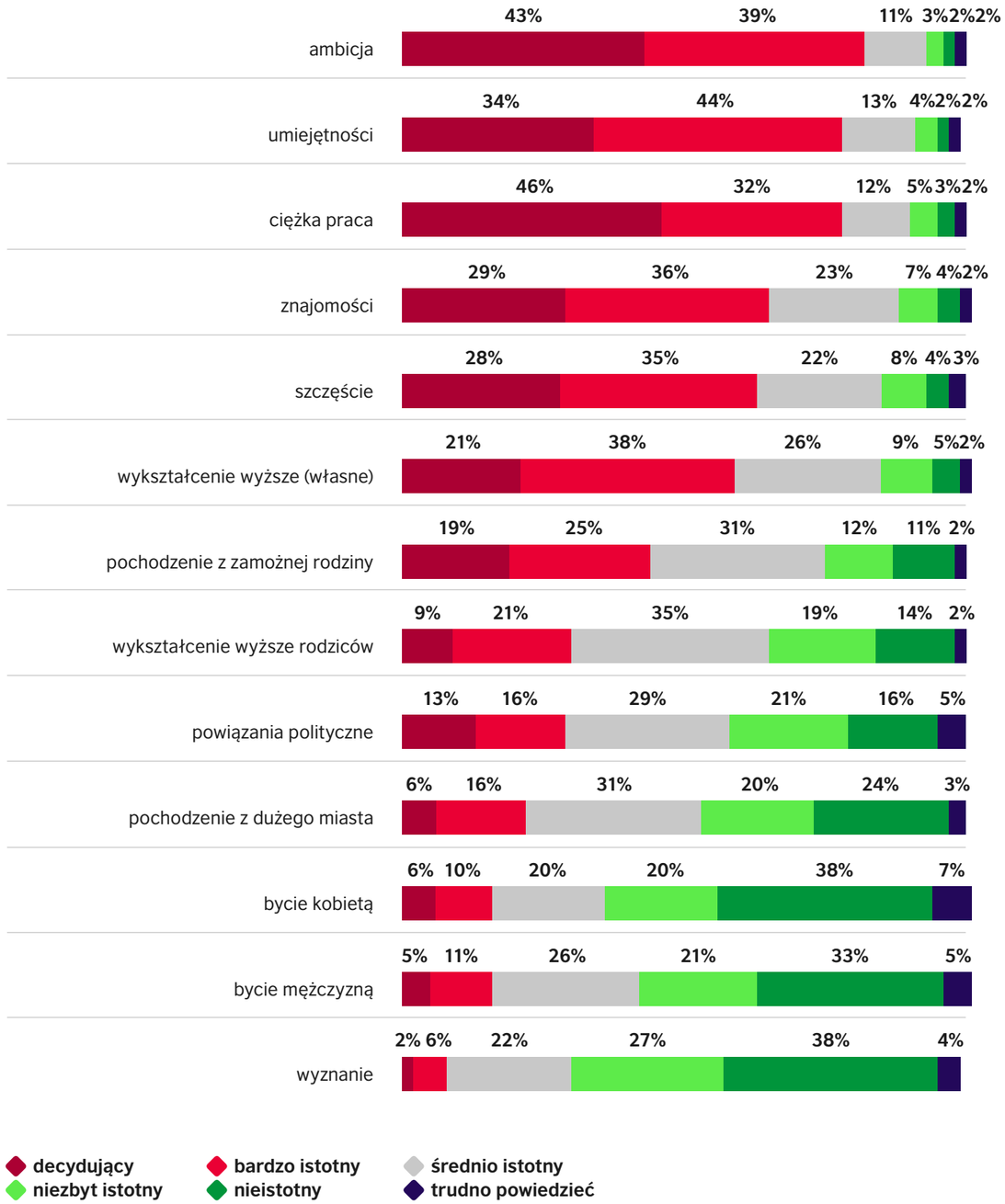

Uczestnicy grup fokusowych wyrazili silne poczucie **mocy sprawczej** w odniesieniu do kształtowania własnego życia i przyszłości. Osoby w młodszym wieku oraz osoby mieszkające w dużych miastach i z wyższym wykształceniem zazwyczaj są najbardziej optymistyczne, ceniące motywację i wytrwałość. Te mieszkające w mniejszych miastach i na obszarach wiejskich, a także te z większymi trudnościami finansowymi, również wyraziły pogląd, że ciężka praca pozwala osiągnąć cele. Respondenci mają elastyczne poglądy co do swoich losów – widzą raczej szereg możliwości i ścieżek niż pojedynczy model czy sposób życia. Ich zdaniem każdy ponosi odpowiedzialność za to, jak wygląda jego własne życie – i uważają, że należy to do ich podstawowych praw. Co ważne, inne osoby, a w szczególności starsze pokolenia, nie mogą zmuszać ich do dokonywania określonych wyborów życiowych. Nawet badani, którzy podążają bardziej „tradycyjną" ścieżką, akceptują to, że inni mogą żyć w odmienny sposób.

Myślę, że najbardziej widoczną cechą jest to, że obecnie młodzi ludzie są bardzo odważni i zawsze szukają własnej ścieżki. Nawet jeśli mają plan, to potrafią zmienić go pod wpływem chwili, nie boją się nowości, są bardzo odważni i otwarci.

Osoba uczestnicząca w badaniu fokusowym: w wieku 18-24 lat, mieszkająca w małym mieście, ucząca się.

To czas, w którym można próbować wielu rzeczy, zobaczyć, czym to się je. Sprawdzić, czy coś się lubi. Na przykład to dobry czas na zmianę pracy, spróbowanie swoich sił na różnych stanowiskach i w różnych sektorach. Można spróbować czegoś innego.

Osoba uczestnicząca w badaniu fokusowym: w wieku 25-30 lat, mieszkająca w dużym mieście, z wykształceniem wyższym, pracująca.

W centrum uwagi

Droga do szczęścia i sukcesu

W grupie fokusowej zidentyfikowano następujące czynniki decydujące o szczęściu i sukcesie:

1 Osiągnięcie niezależności i podstawowego poziomu stabilności finansowej

Pieniądze postrzegane są jako środek do osiągnięcia **niezależności**, nie zaś jako klucz do szczęścia i cel sam w sobie. Młodzi dorośli chcą być w stanie płacić swoje rachunki, mieć pewne dochody do dyspozycji i w razie potrzeby móc przetrwać bez pracy przez pewien okres. Wielu chciałoby mieć możliwość zakupu własnego domu lub mieszkania.

Starsi respondenci i osoby o wyższych dochodach mają większe oczekiwania w porównaniu z osobami mieszkającymi na obszarach wiejskich i osobami wykonującymi gorzej płatną pracę. Dla osób bardziej zamożnych lub mających lepsze zabezpieczenie finansowe wyznacznikiem statusu ekonomicznego są możliwość ponoszenia poważnych wydatków i kupna dóbr luksusowych, podczas gdy osoby w mniej korzystnej sytuacji skupiają się na wyborach marek odzieżowych.

Ponad połowa badanych uczestników uważa, że przynależy do klasy średniej pod względem zamożności, wykształcenia i zawodu. Pochodzenie i wychowanie postrzegają jako istotne czynniki warunkujące dobry start życiowy, przy czym wiele osób wspomniało o napięciach spowodowanych sprzecznością między własnymi aspiracjami a aspiracjami rodziny, a także o odmiennym sposobie postrzegania ludzi z obszarów miejskich i wiejskich (o czym będzie jeszcze mowa w rozdziale trzecim).

2 Dostęp do satysfakcjonującej pracy

Choć wszyscy uczestnicy grup tematycznych uważają, że praca to istotny czynnik w kontekście szczęścia, zasadniczo są podzieleni na dwie grupy:

- Pierwsza grupa uważa, że praca stanowi ważne **źródło spełnienia**, które musi być zgodne z zainteresowaniami i potencjałem życiowym. Umożliwia wtedy rozwój i nadaje życiu sens, a także przynosi istotne korzyści, jak komfortowe warunki pracy i opieka zdrowotna. Segment ten wypowiadał się o monotonnych, rutynowych zajęciach w bardzo negatywny sposób. Taki pogląd przeważa wśród osób z wyższym wykształceniem i osób mieszkających w dużych miastach. Część młodych dorosłych, którzy jeszcze nie weszli na rynek pracy, mówiła, że nie może znaleźć pracy spełniającej ich oczekiwania.
- Druga grupa uważa pracę przede wszystkim za **źródło dochodu**. Bardziej jej zależy na stałych dochodach i większej stabilności niż na tym, żeby praca była ciekawa i dawała poczucie spełnienia. Jednocześnie wiele osób podkreślało znaczenie dobrej atmosfery pracy i przyjaznych współpracowników. Respondenci w tej grupie mają zazwyczaj wykształcenie średnie lub zawodowe, mieszkają w mniejszych miastach i na obszarach wiejskich. Jednakże niezależnie od pochodzenia wraz z wiekiem respondenci stają się bardziej pragmatyczni i rzadziej mówili o pracy w kategoriach pasji i spełnienia. Ci, którzy założyli własną rodzinę, uważają, że właśnie to jest ich głównym źródłem spełnienia w życiu.

W centrum uwagi: Droga do szczęścia i sukcesu

3 Silne relacje i więzi społeczne

Wszystkie grupy wymieniły osobiste relacje z partnerami, rodziną i przyjaciółmi jako istotne czynniki przyczyniające się do poczucia szczęścia, bezpieczeństwa, wsparcia, poczucia przynależności, a i zapobiegające poczuciu osamotnienia. Także i tym razem respondentów można podzielić na dwie większe grupy, co wydaje się korelować z bardziej kompleksowymi badaniami nad tożsamością młodzieży (Brzozowska-Brywczyńska, 2018):

- Dla osób w pierwszej grupie ważne są satysfakcjonujący **związek i dobre przyjaźnie**, a więzi rodzinne i założenie własnej rodziny mogą być mniej istotne – także w tym przypadku są to raczej osoby mieszkające w dużych miastach i mające większe aspiracje zawodowe.
- Dla osób w drugiej grupie **rodzina** jest podstawową wartością, zapewniając stabilność, bezpieczeństwo i wsparcie, cenią częste spotkania międzypokoleniowe i tradycyjne uroczystości i zamierzają mieć dzieci, jeżeli jeszcze ich nie mają – są to raczej osoby mieszkające w mniejszych miastach.

4 Inne czynniki

Niewielka grupa osób wspomniała o znaczeniu dobrego **stanu zdrowia**, chociaż kwestia zdrowia psychicznego – które ostatnio jest przedmiotem szerszych badań – nie została poruszona w trakcie badań fokusowych. Inni mówili o tym, że ważnym źródłem osobistej satysfakcji jest własna **pasja** poza pracą, jak tworzenie muzyki czy podróżowanie. Większość aktywnie korzysta z oferty kulturalnej i rozrywkowej.

Powszechne jest również przekazywanie datków na różne cele – ankieta w ramach badania Next Generation wykazała, że ponad połowa młodych dorosłych dokonuje darowizn na rzecz organizacji charytatywnych, humanitarnych, religijnych i organizacji ochrony środowiska oraz instytucji edukacyjnych. Jednakże w trakcie badań fokusowych tylko jedna grupa – osoby niepracujące i nieuczące się wspomniały o **wolontariacie lub pomaganiu innym**, uważając to za rzeczy generujące dobrą karmę. Respondenci ci często mieszkają w domach rodzinnych i są wspierani przez rodziców podczas poszukiwania ścieżki kariery, co być może daje im czas na takie działania.

Po lewej: kibice na pierwszoligowym meczu KGHM Zagłębie Lublin z ŁKS Łódź. Lublin, 19 czerwca 2020.

2.1.3 Niezadowolenie i złożone wyzwania

Pomimo ogólnego optymizmu co do własnego życia młodym Polakom towarzyszą poczucie **niezadowolenia i niepokoju**, związane z koniecznością funkcjonowania w ich zdaniem coraz bardziej zawiłym świecie. Mniej niż połowa młodych dorosłych, którzy wzięli udział w ankiecie, stwierdziła, że regularnie odczuwa pozytywne emocje.

Ponad połowa respondentów powiedziała, że odczuwa wstyd w związku z problemami finansowymi; podobnie ponad połowa uważa, że była niesprawiedliwie traktowana ze względu na wiek lub poglądy – problem ten zgłaszały szczególnie osoby z młodszej grupy wiekowej. Respondenci uważają, że wywiera się na nich większą presję, aby odnajdywali się w swojej rzeczywistości, niż na poprzednie pokolenia i że starsze pokolenia tego nie rozumieją. Uważają, że już od młodego wieku muszą podejmować wiele trudnych decyzji, a nie wszyscy czują się do tego przygotowani.

W istocie przeszkodą dla poczucia indywidualnego optymizmu i pragnienia niezależności, o których mowa powyżej, jest szereg **wyzwań i ograniczeń**, które mogą uniemożliwić im osiągnięcie celów.

> **Nagle musimy zmierzyć się z otaczającym nas światem, światem dorosłych, i uważam, że dla wielu jest to trudne. Wielu ludzi trochę marnuje swoje życie, bo podejmuje błędne decyzje.**
>
> **Osoba uczestnicząca w badaniu fokusowym: w wieku 18-24 lat, mieszkająca w małym mieście, ucząca się.**

> **Myślę, że w tych czasach można być kim się chce. Z jednej strony to świetna sprawa, ale z drugiej nie każdy wie, co chce robić.**
>
> **Osoba uczestnicząca w badaniu fokusowym: w wieku 18-24 lat, mieszkająca w małym mieście, ucząca się.**

Rysunek 5 Istotne wyzwania lub problemy dostrzegane przez młodych dorosłych w Polsce

Które z poniższych kwestii uważasz za istotne wyzwania lub problemy dla osób w twoim wieku mieszkających w Polsce?

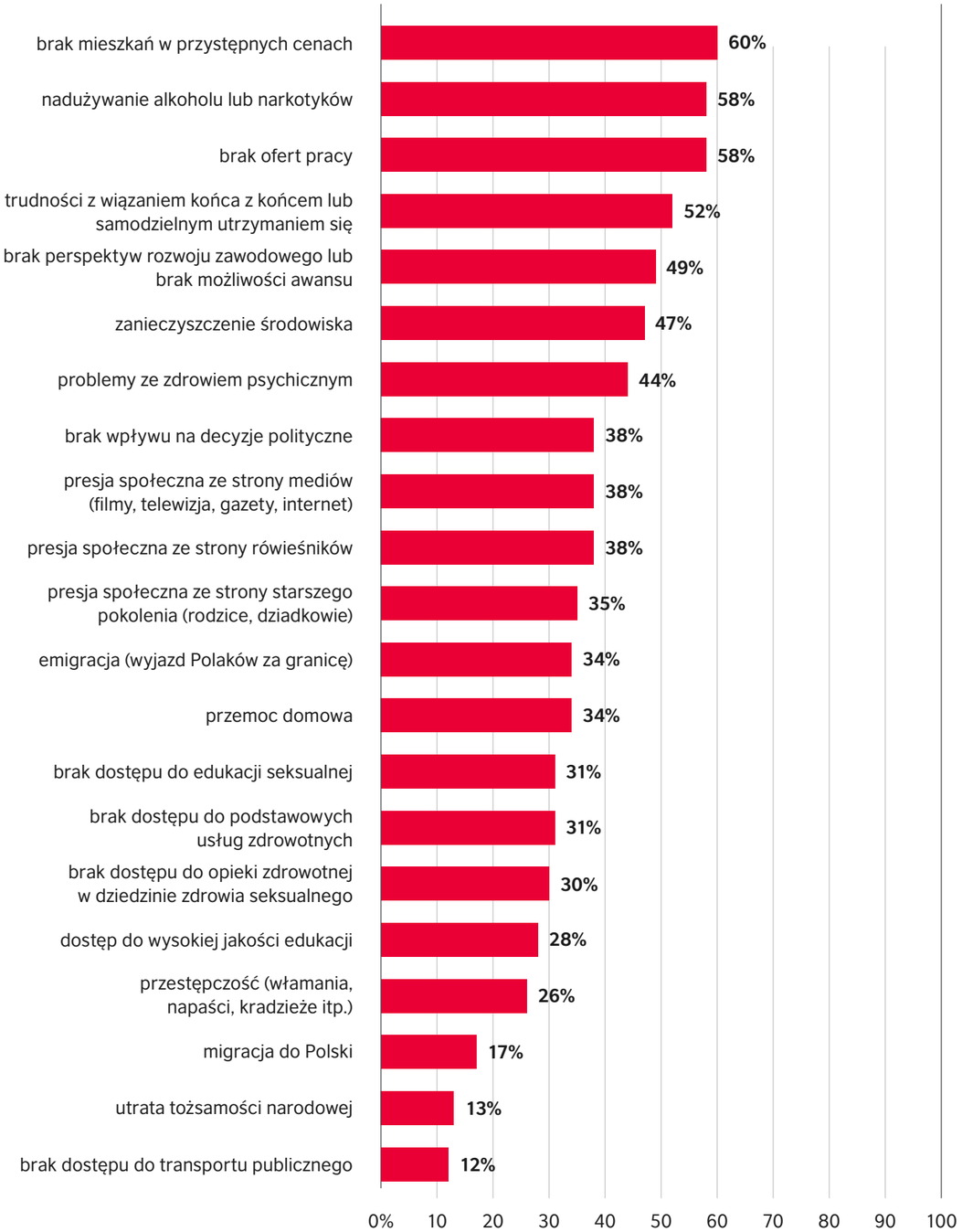

Średnio 60 procent młodych dorosłych jako największe problemy, z jakimi boryka się ich pokolenie, wskazało brak przystępnych cenowo mieszkań, nadużywanie alkoholu i narkotyków oraz brak ofert pracy. Kobiety dostrzegają więcej wyzwań niż mężczyźni, podkreślając problemy związane z dostępem do opieki zdrowotnej, brakiem edukacji seksualnej, brakiem wsparcia psychologicznego, uzależnieniami, brakiem ofert pracy i perspektyw awansu, trudnościami finansowymi, presją społeczną, przemocą domową i kwestie związane z ochroną środowiska.

W kontekście posiadania własnego domu lub mieszkania wielu młodych dorosłych wskazało problem wysokiego czynszu, niskich dochodów i trudności z uzyskaniem kredytu. Inni obawiają się, że nie uda im się osiągnąć celu, jakim jest uniezależnienie się od wsparcia rodziców. Wydaje się to zgodne z szerszym obrazem młodych dorosłych w Polsce, z których 60 procent mieszka z rodzicami do ukończenia trzydziestu kilku lat według danych z badania European Social Survey.

Mają także obawy związane z bezpieczeństwem zatrudnienia – zazwyczaj stawiają sobie wysokie wymagania, które mogą być trudne do spełnienia, szczególnie w przypadku osób z wykształceniem wyższym i mieszkających w dużych miastach. Część wyraziła także obawy co do możliwości pogodzenia celów zawodowych i osobistych, takich jak założenie rodziny, a niektórzy uważają, że może się to okazać niemożliwe do osiągnięcia. Wydaje się, że prowadzi to do pewnej presji i poczucia winy w razie niespełnienia oczekiwań, wskutek tego obaw przed pozostaniem w tyle, zwłaszcza wśród osób mieszkających na obszarach wiejskich.

> **W dzisiejszych czasach wszystko jest trudne: szkoła, praca, rozwój osobisty, szkolenia – to wszystko jest teraz trudne, więc trzeba włożyć dwa razy więcej wysiłku.**
>
> **Osoba uczestnicząca w badaniu fokusowym w wieku 25-30 lat, mieszkająca w dużym mieście, z wykształceniem wyższym, pracująca**

Jednocześnie **pandemia COVID-19** wywołała mieszane reakcje: od nudy i samotności (około 40 procent respondentów) po radość ze spędzania czasu w domu (nieco ponad 35 procent). Pandemia była tematem, który poruszyli uczestnicy wszystkich dwunastu grup fokusowych, zazwyczaj w kontekście negatywnego wpływu emocjonalnego (uczucie niepokoju i złości) oraz finansowego (utrata stabilności i bezpieczeństwa).

Uczestnicy wyrazili swoje obawy związane z możliwością utraty pracy lub problemami z jej znalezieniem oraz poczucie utraty niezależności i wolności osobistej, na przykład ze względu na konieczność zachowania dystansu społecznego i mniejszą aktywność. Osoby mieszkające na obszarach wiejskich były zdania, że pandemia dotknęła je najbardziej, ze względu na uczucie odcięcia od normalnego życia i utratę dochodów z powodu zmniejszenia dostępności transportu publicznego, co ograniczyło ich komunikację z pobliskimi ośrodkami gospodarczymi. Kwestia zdrowia była podnoszona rzadziej, ale pojawiały się obawy co do możliwości polskiej służby zdrowia w zakresie opieki nad osobami cierpiącymi na poważniejsze choroby.

> **Przed tą całą sytuacją z COVID-em istniała pewna [możliwość realizacji swoich celów], ale obecnie nie mam już takiej pewności, bo istnieją obawy, że może dojść do kryzysu finansowego i nie tylko... zobaczymy, co będzie.**
>
> **Osoba uczestnicząca w badaniu fokusowym w wieku 25-30 lat, mieszkająca na obszarze wiejskim, z wykształceniem średnim/zawodowym, pracująca/ucząca się**

2.1.4 Niewystarczające przygotowanie w ramach edukacji

Większość uczestników zgłosiła, że czuje się **niewystarczająco przygotowana do życia przez system edukacji**. Polski model edukacji jest uważany za zbyt sztywny i zbytnio skupiający się na nauczaniu teorii zamiast na kształceniu przydatnych umiejętności i udzielania porad zgodnych z potrzebami rynku pracy, np. w zakresie rozpoczynania działalności gospodarczej, wypełniania deklaracji podatkowych, kreatywnego rozwiązywania problemów i nauki języków obcych. Młodzi dorośli chcą również szkoleń dotyczących różnych umiejętności życiowych i społecznych, na przykład porad w zakresie kredytów hipotecznych, edukacji seksualnej, relacji międzyludzkich, radzenia sobie ze stresem i doradztwa zawodowego. Jedyną grupą, która czuła się przygotowana do życia zawodowego, były osoby z wykształceniem zawodowym (lub technicznym). Bardziej kompleksowe badania wykazały, że studia magisterskie tracą na popularności – być może związane to jest z narastającym pragnieniem wcześniejszego wejścia na rynek pracy (Długosz, 2018).

Pomimo ogólnego pesymizmu niektórzy respondenci wspomnieli o bardziej pozytywnych osobistych doświadczeniach, a część była zdania, że polski system edukacji utrzymuje wysoki poziom, umożliwia wszechstronny rozwój i jest rzetelny.

> **System edukacji jest zdecydowanie nieskuteczny, bo w żaden sposób nie pomaga młodym ludziom w znalezieniu własnej ścieżki w późniejszym życiu.**
>
> **Uczestnik FGI, osoba w wieku 25-30 lat, mieszkająca w dużym mieście, z wykształceniem wyższym, pracująca**

> **Szkoła w ogóle nie uczy nas, jak budować i utrzymywać relacje z innymi ludźmi. Brakuje nam podstawowej wiedzy psychologicznej na ten temat i uważam, że szkoła jest miejscem, w którym powinniśmy zdobywać taką wiedzę. Nie każdy wynosi to z domu i później to widać.**
>
> **Osoba uczestnicząca w badaniu fokusowym w wieku 18-24 lat, mieszkająca w małym mieście, ucząca się**

2.2 Temat drugi: Zaangażowanie i perspektywy – obywatele świata potrafiący korzystać z technologii cyfrowych i mający mieszane uczucia wobec własnego kraju i reszty świata

2.2.1 Myślący globalnie i potrafiący korzystać z technologii cyfrowych

Większość tej grupy wiekowej to **obywatele myślący globalnie**, którzy dostrzegają zalety otwartych granic i chętnie podróżują za granicę. Mają poczucie, że żyją w innej rzeczywistości niż osoby od nich starsze: takiej, która opiera się na technologiach i aktywności w sferze cyfrowej – wynika tak z bardziej kompleksowego badania dotyczącego aktywności młodzieży w internecie (Batorski i in., 2018). Ich światopoglądu nie kształtują już dominujące serwisy czy media informacyjne, a internet i media społecznościowe ułatwiają im porównywanie się ze swoimi rówieśnikami z całego świata. Dostrzegają **nowe możliwości w sferze cyfrowej**, których ich zdaniem ich rodzice czy dziadkowie nie potrafią sobie wyobrazić.

Należy jednak również zauważyć, że uważają, iż są mniej przywiązani do świata wirtualnego niż ludzie od nich młodsi.

Najpopularniejszym źródłem informacji są media społecznościowe, zaś z tradycyjnych mediów korzysta mniej niż jedna czwarta młodych ludzi. Ponad 75 procent zadeklarowało brak zaufania do źródeł informacji i uważa, że fake newsy stanowią problem, co pokrywa się z danymi zgromadzonymi przez Eurobarometr. Uważają jednak, że mają umiejętności potrzebne do krytycznej oceny informacji i nie wierzą we wszystko, co usłyszą lub przeczytają, preferując zdobywanie informacji z różnych źródeł w celu wysnucia własnych wniosków. Mimo to niektórzy respondenci ubolewali nad brakiem dostępu do wiarygodnych informacji.

> **Niektórzy ludzie w starszym wieku cały czas myślą, że kiedyś żyło się lepiej. My widzimy to inaczej. Dzięki temu, że żyjemy w demokratycznym kraju z otwartymi granicami i mamy dostęp do internetu, telewizji i tym podobnych..., patrzymy na otaczającą nas rzeczywistość inaczej niż inni.**
>
> **Osoba uczestnicząca w badaniu fokusowym w wieku 25-30 lat, z wykształceniem średnim/zawodowym, pracująca**

> **Jestem pewna, że każdy z nas zna to z autopsji – najpierw coś słyszysz, a później okazuje się, że to bzdury... Jedne badania twierdzą to, a inne co innego. Przez takie sytuacje nasze pokolenie stało się dość podejrzliwe i musimy dokładnie wszystko sprawdzić, zanim damy się przekonać. Trudno nam naprawdę w coś uwierzyć, dopóki sami tego nie zobaczymy.**
>
> **Osoba uczestnicząca w badaniu fokusowym: w wieku 18-24 lat, mieszkająca w małym mieście, niekształcąca się, niepracująca ani nieszkoląca się.**

2.2.2 Związani ze swoim krajem, ale pozbawieni wpływu

Młodzi dorośli czują się bardziej **związani z Polską** niż z regionami lub miejscowościami, w których mieszkają. Ponad 65 procent z nich jest dumnych z bycia Polakiem/Polką (a w szczególności z polskiej historii, krajobrazów, kuchni i patriotyzmu), ale jednocześnie większość czuje, że nigdzie nie pasuje, i bardzo niewielu jest dumnych z wydarzeń po 1989 r.

Zasadniczo uważają, że są **bardziej tolerancyjni** niż poprzednie pokolenia – pogląd ten podzielają niezależnie od wieku, płci czy miejsca zamieszkania.
Są otwarci na zmiany i sądzą, że potrafią się dostosować do niestabilnego świata, w którym przyszło im żyć. Uważają także, że myślą bardziej niezależnie niż poprzednie pokolenia: są gotowi podważać status quo, a w razie potrzeby także je obalić. Nie boją się, że zostaną osądzeni przez innych, i potrafią walczyć w obronie swoich poglądów – co znajduje odzwierciedlenie w masowych protestach w całym kraju, do których doszło w czasie prowadzonych wywiadów w grupach fokusowych.

Jednakże wśród 80 procent młodych dorosłych panuje powszechne przekonanie, że mają **niewielki wpływ** na rząd, instytucje i korporacje. Są bardziej skłonni uwierzyć, że mogą mieć wpływ na osoby, które znają osobiście, np. współpracowników, przyjaciół, rodziców czy opiekunów. W roku poprzedzającym badanie zaledwie 7 procent wzięło udział w jakimkolwiek proteście i tylko 25 procent zadeklarowało, że podpisało jakąś petycję. Jedynie 5 procent kontaktowało się z politykami na szczeblu rządowym lub samorządowym. Z badania wynika, że mniej niż 5 procent młodych dorosłych ubiegało się o jakiś urząd lub wstąpiło do partii politycznej, podczas gdy ponad 75 procent odrzuciło pomysł aktywnego zaangażowania się w politykę w przyszłości.

2.2.3 Nastawieni pesymistycznie do spraw wewnętrznych i globalnych

Pomimo indywidualnego optymizmu i perspektyw globalnych większość **widzi przyszłość Polski, Unii Europejskiej i świata w czarnych barwach**. Nieco mniej niż dwie piąte respondentów uważa, że nadchodzące lata będą dobre dla Polski lub Unii Europejskiej. Mniej niż 15 procent jest nastawionych optymistycznie do przyszłości świata. Młodsi respondenci przejawiali większy pesymizm niż starsi respondenci. Wyraźnie kontrastuje to z optymizmem deklarowanym przez młodych ludzi w kontekście ich własnego życia i przyszłości (zob. powyżej).

Po lewej: Protest kobiet we Wrocławiu. Na plakacie umieszczono napis: „Polska jest kobietą". 23 października 2020

Rysunek 6 Poczucie więzi

Jak silną więź odczuwasz (jeżeli w ogóle) z...

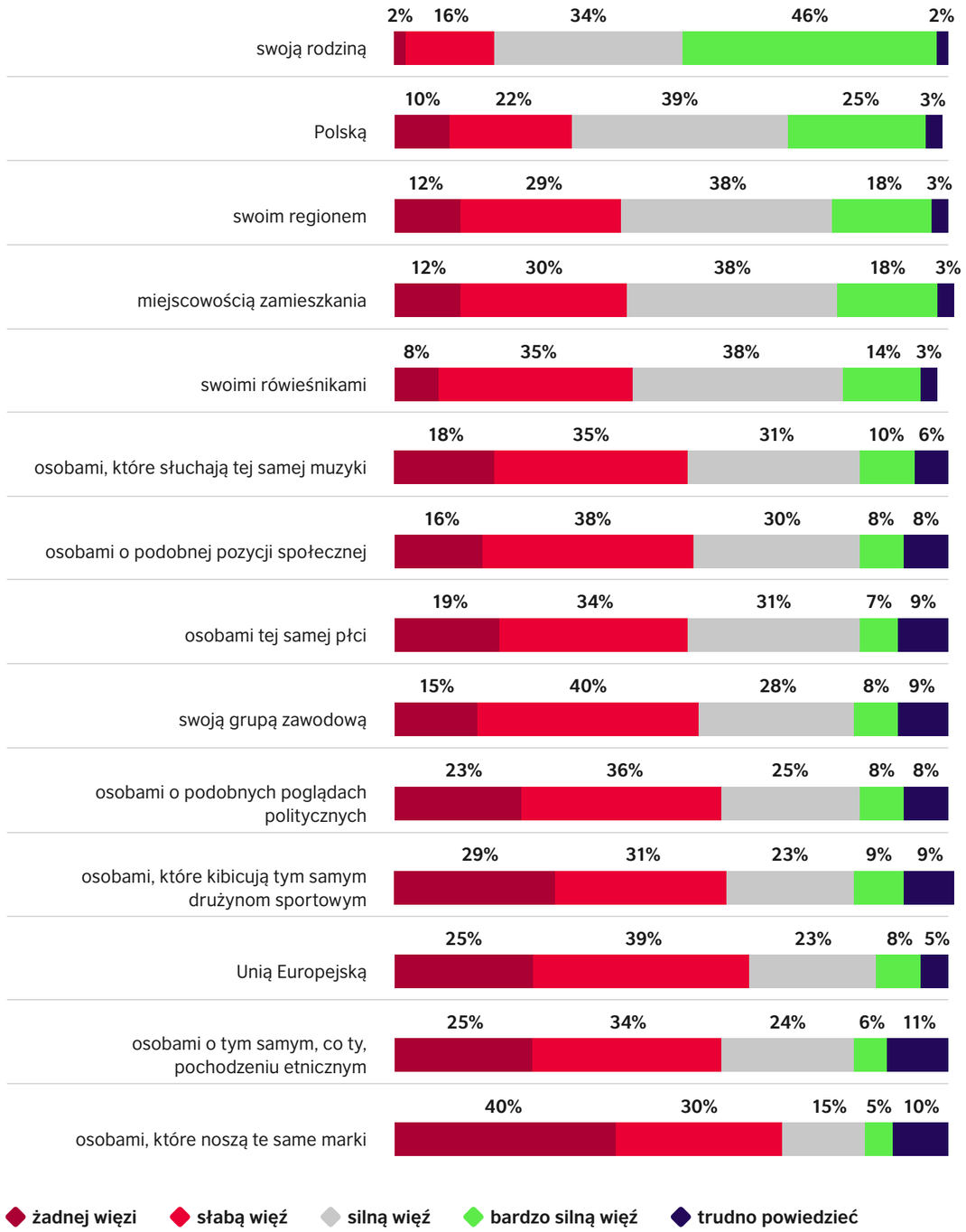

Unia Europejska

Respondenci deklarowali stosunkowo słabe poczucie więzi z rówieśnikami, miastem lub regionem oraz Unią Europejską, mimo **że 65 procent opowiada się za członkostwem w UE i** dalszą integracją, a jedynie 15 procent przeciw. Współpraca z UE była postrzegana przede wszystkim w kontekście korzyści gospodarczych, które ogólnie uważano za coś pozytywnego (co potwierdza wyniki bardziej kompleksowych badań populacji w zakresie sposobu postrzegania UE, przeprowadzonych dla Young Europe, 2017).

Poza bezpośrednim wsparciem finansowym podkreślono także zalety przynależności do większego bloku gospodarczego, który mógłby konkurować z innymi potęgami gospodarczymi. Swobodne przekraczanie granic było w dużej mierze postrzegane jako coś pozytywnego i przynoszącego korzyści.

Wiele badanych osób uważa, że dalsza integracja doprowadzi do większej tolerancji, otwartości i postępu. Cenią ochronę prawną, jaką daje członkostwo (na przykład ochronę mniejszości seksualnych), a niektóre uważają, że interesy szerszej wspólnoty europejskiej powinny być przedkładane nad interesy poszczególnych krajów. Kobiety opowiadały się za dalszą integracją częściej niż mężczyźni. Tylko niewielka liczba respondentów była zdania, że Polska zajmuje silną pozycję w Europie.

Niektóre osoby wyraziły pogląd, że członkostwo w UE nie jest opłacalne i że Polska wnosi zbyt duży wkład finansowy, na przykład w celu ratowania krajów takich jak Grecja. Pojawiły się sceptyczne głosy w kwestii przyjęcia euro, co zdaniem niektórych doprowadziłoby do wzrostu cen i pogorszenia poziomu życia.

Niektórzy uważają, że większe kraje, takie jak Niemcy czy Francja nie traktują Polski jako równorzędnego partnera. Nawet jeśli zasadniczo opowiadają się za członkostwem, dostrzegają zagrożenie dla autonomii Polski i uważają, że UE nie powinna ingerować w polską politykę i prawo ani narzucać standardów edukacji lub równych szans. Respondenci ci obawiają się utraty polskiej tożsamości narodowej, tradycji, historii i języka. Niektórzy wyrazili nastroje antyimigranckie i antyuchodźcze. Mężczyźni częściej dostrzegają zagrożenia związane z członkostwem i opowiadali się za większą autonomią.

Inna grupa respondentów zajęła stanowisko pośrednie, uznając, że ważne jest pogodzenie interesów obu stron. Stanowisko to okazało się nieco bardziej problematyczne przy próbie pogodzenia sprzecznych poglądów na temat migracji lub praw mniejszości seksualnych. Większość uczestników sprzeciwiła się jednak pomysłowi wystąpienia z UE.

Emigracja

Znaczna większość (70 procent) rozważyłaby **emigrację w celach zarobkowych,** w szczególności do Niemiec, Wielkiej Brytanii, Holandii, Norwegii i Stanów Zjednoczonych. Kilkoro uczestników grup fokusowych poważnie rozważało wyjazd z Polski do pracy za granicą, przy czym najczęstszą motywacją były lepsze perspektywy finansowe, choć uznano, że obecnie dla wielu osób nie są one wystarczająco atrakcyjne. Jako inne potencjalne przyczyny wyjazdu z kraju wymieniano chęć poznania innej kultury i powody osobiste. Bariery utrudniające emigrację obejmują poczucie bliskiej więzi z rodziną i chęć założenia rodziny w Polsce. Niektórzy z nich, którzy już pracowali za granicą i wrócili do kraju, powiedzieli, że tęsknili za Polską, przyjaciółmi, krajobrazem, możliwością komunikacji w języku ojczystym i za poczuciem przynależności. Dostrzegane przez nich wyzwania w kraju emigracji obejmują różnice kulturowe lub dyskryminację, bariery językowe oraz mniej atrakcyjne perspektywy finansowe w związku ze względną siłą polskiej gospodarki w ostatnich latach.

> **Za granicą są lepsze perspektywy... Dla przykładu Polsce brakuje tego polotu, w sensie – nikomu nie zależy, żeby było ładnie. Tutaj musi być funkcjonalnie, zawsze jak najtaniej. Oczywiście pensje na Zachodzie są o wiele lepsze. Byłam już za granicą i bardzo mi się podobało, czułam się tam lepiej niż w Polsce. Miałam większą odwagę do działania, bo ludzie są bardziej pozytywnie nastawieni. Dlatego czułam się tam lepiej.**
>
> **Osoba uczestnicząca w badaniu fokusowym w wieku 25-30 lat, mieszkająca w dużym mieście, niekształcąca się, niepracująca ani nieszkoląca się**

> **Jak byłem w Niemczech z wizytą u brata. Podobało mi się tam! Ale po pewnym czasie zaczyna się tęsknić za Polską. Ceny też się wyrównują. Jeśli chodzi o pensje, to są już bardzo podobne. Mogę zarobić tyle samo w Polsce, co w Niemczech, z tym że w Niemczech byłbym sam jak palec.**
>
> **Osoba uczestnicząca w badaniu fokusowym w wieku 18-24 lat, mieszkająca w dużym mieście, z wykształceniem średnim/zawodowym, pracująca**

Jak opisano, badania nastawienia społecznego wykazały, że Polacy patrzą na Brytyjczyków przychylnym okiem. Uczestnicy grup tematycznych wyrazili jednak szereg różnych opinii na temat **emigracji do Wielkiej Brytanii**. Wielu uważało, że Wielka Brytania jest miejscem, gdzie zarobki są wysokie, a czasowa emigracja pozwala oszczędzić pieniądze i przeznaczyć je na wydatki po powrocie. Poziom życia również oceniono jako wyższy. Jako inne czynniki motywujące do wyjazdu do Wielkiej Brytanii podano znajomość języka angielskiego i obecność dużej polskiej diaspory.

Jednakże wiele badanych osób było zdania, że emigracja nie opłaca się już tak bardzo jak kiedyś ze względu na wysokie koszty życia (co oznaczałoby mniejsze oszczędności) i przesycenie rynku pracy. Pojawiły się również obawy dotyczące bycia traktowanym z mniejszym szacunkiem. Choć niektórzy uważają wielokulturowość Wielkiej Brytanii za ważną zaletę, inni wyrazili niepokój spowodowany skojarzeniem różnorodności z przestępczością i brakiem bezpieczeństwa. Jako powody, dla których nie warto wyjeżdżać do Wielkiej Brytanii, przywołali również warunki pogodowe i ich wpływ na zdrowie psychiczne. Brexit jest powszechnie postrzegany przez respondentów jako powód do obaw, podczas gdy w grupach tematycznych nawiązywano do niego jedynie okazjonalnie.

Odnoszący się do tej kwestii postrzegają ją jako oznakę niestabilności politycznej i społecznej. Inni stwierdzili, że Wielka Brytania sprawia wrażenie, jakby się „wypaliła", i że panuje tam „bałagan". Jeszcze inni postrzegają brexit jako symbol zamknięcia się Wielkiej Brytanii na świat i nieprzyjmowania ludzi spoza jej granic.

> **Brytyjczycy też nie pochwalają działań swojego rządu, zwłaszcza teraz z tym całym brexitem, bo najpierw wszyscy głosowali za wyjściem z UE, a później protestowali, że nie wiedzieli, za czym tak naprawdę głosują, bo zostali oszukani przez rząd. W tej chwili ich sytuacja polityczna jest tak niestabilna, że jak dla mnie bez wątpienia nie jest to przykład kraju, w którym chciałbym mieszkać.**
>
> **Osoba uczestnicząca w badaniu fokusowym w wieku 25-30 lat, mieszkająca w małym mieście, z wykształceniem wyższym, pracująca**

> **Nie chciałabym wyjechać do Wielkiej Brytanii, bo dla mnie to też jest kraj, który już się wypalił. Może to przez doświadczenia mojej rodziny tam na miejscu, ale ich służba zdrowia – bo kiedyś będę pracować w służbie zdrowia – no jakoś nie zachęca mnie do pracy w tym całym bałaganie. Chociaż w Polsce wcale nie jest lepiej.**
>
> **Osoba uczestnicząca w badaniu fokusowym: w wieku 18-24 lat, mieszkająca w małym mieście, ucząca się.**

Kontekst globalny

Zdania młodych dorosłych na temat korzyści płynących z **globalizacji** są podzielone. Chociaż prawie połowa uważa, że ma ona pozytywne skutki, to tylko jedna czwarta, że ma pozytywny wpływ na środowisko naturalne.

Rysunek 7 Podejście do globalizacji zgłoszone w badaniu Next Generation Polska

W ostatnich latach świat stał się bardziej połączony. Przepływ pieniędzy, ludzi, kultury i miejsc pracy oraz branż ponad granicami i między krajami jest znacznie uproszczony. Biorąc wszystkie aspekty pod uwagę, czy uważasz, że ma to pozytywny, czy też może negatywny wpływ na:

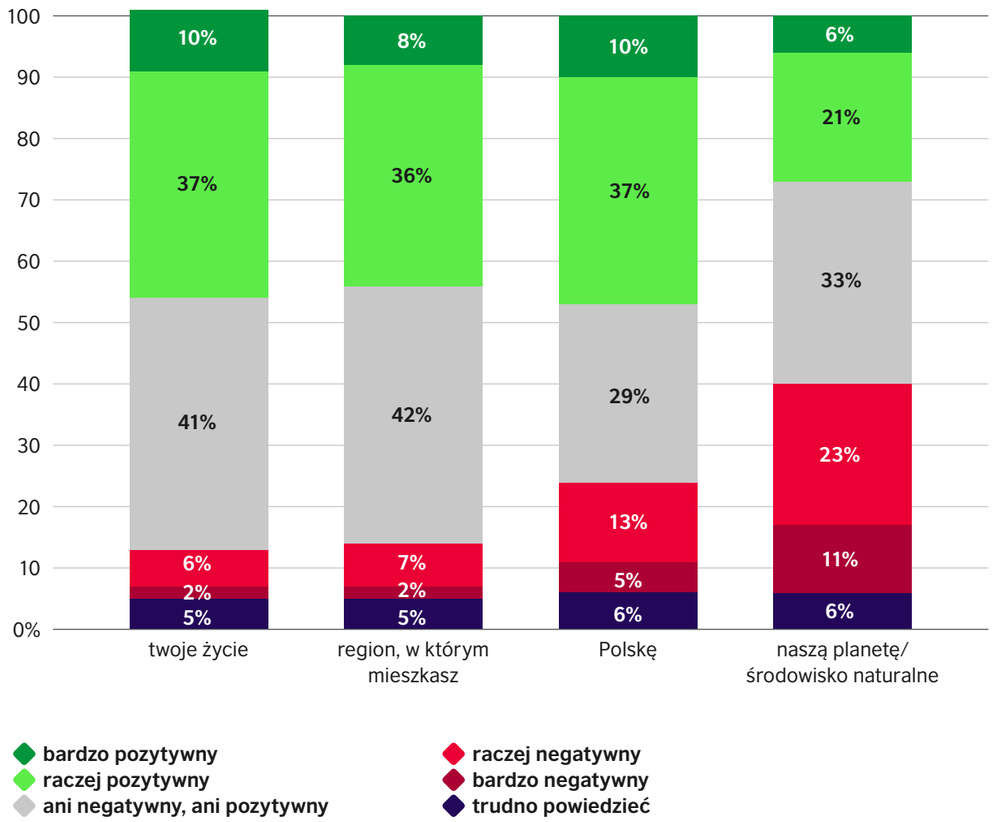

Najczęściej wymienianym przez respondentów **zagrożeniem globalnym** była zmiana klimatu (nieco poniżej 40 procent odpowiedzi), a następnie niestabilność gospodarcza i konflikt zbrojny (nieco poniżej 25 procent), inwigilacja, broń jądrowa, rosnąca nierówność społeczna i rozprzestrzenianie się chorób (wszystkie nieco ponad 20 procent). Należy zauważyć, że o zmianie klimatu wspominali tylko uczestnicy grup fokusowych z dużych miast. Bardziej kompleksowe badania wskazują, że skala działań na rzecz zapobiegania zmianie klimatu w Polsce jest wciąż stosunkowo niewielka, pomimo tego, że kwestia ta wywołuje silne uczucia u osób zaangażowanych (Youth Observatory, 2020). Młodzi dorośli najmniej obawiają się niedoborów energii, sztucznej inteligencji, stanu demokracji i przeludnienia.

Tabela 3 Największe globalne zagrożenia

Największe globalne zagrożenia (pytanie wielokrotnego wyboru)	
zmiana klimatu	38%
niestabilność gospodarcza	24%
konflikty zbrojne	24%
masowa inwigilacja elektroniczna	22%
broń jądrowa	21%
rosnąca nierówność społeczna	21%
rozprzestrzenianie się chorób	20%
automatyzacja i masowe bezrobocie	18%
fake newsy	18%
globalny terroryzm	17%
masowa migracja	13%
wzrost liczby ludności	11%
stan demokracji	11%
sztuczna inteligencja	10%
energia	5%

Po prawej: Protesty przeciwko ograniczeniom praw kobiet. Poznań, wrzesień 2016

Mikrobadanie

Aktywizm cyfrowy wśród młodych dorosłych

Aby lepiej zrozumieć aktywność i udział młodych Polaków w internecie, przeprowadzono dodatkowe badania nad **aktywizmem cyfrowym**. Biorąc pod uwagę, że Facebook jest najbardziej rozpowszechnioną platformą społecznościową wśród młodzieży w Polsce, badania koncentrowały się na 17 grupach na Facebooku, z których wszystkie poddano szczegółowej obserwacji przez miesiąc, od października do listopada 2020 r. Badanie obejmowało jedynie grupy, które można wyszukać przy użyciu paska wyszukiwania na Facebooku. Zależało nam na zapewnieniu dobrej reprezentacji różnych punktów widzenia, dlatego też badanie obejmuje kilka grup o skrajnych poglądach. Sześć grup jest przeznaczonych wyłącznie dla młodych ludzi, zaś pozostałe mają wielu członków będących młodymi ludźmi. Bardziej szczegółowe informacje na temat grup można znaleźć w Załączniku 2.

Grupy młodzieżowe:

1. młodzi działacze polityczni (2200 członków, głównie studenci i uczniowie);
2. młodzi ludzie o liberalnych poglądach (800 członków, głównie studenci o liberalnych poglądach i powiązaniach ze społecznością LGBT);
3. młodzież o wolnościowo-nacjonalistycznych poglądach (1000 członków, grupa związana z partią polityczną o profilu prawicowym, nacjonalistycznym i eurosceptycznym);
4. młodzi liberałowie (2000 członków, osoby o poglądach liberalnych i proeuropejskich);
5. młodzi politycy (200 członków, lokalni działacze);
6. młodzi antyfaszyści (3700 członków, grupa antynacjonalistyczna, antyrasistowska, inkluzywna).

Wszystkie grupy wiekowe, ze znacznym udziałem młodych ludzi:

7. grupa samopomocy dla wszystkich (107 000 członków w różnym wieku, wsparcie związane z COVID-19 i ponad 150 podgrup regionalnych);
8. grupa dla młodych działaczy zajmujących się klimatem (2100 członków);
9. grupa dla wszystkich na rzecz przeciwdziałania zmianie klimatu (1200 członków w różnym wieku);
10. grupa polityczna na rzecz przeciwdziałania zmianie klimatu (11 800 członków w różnym wieku);
11. grupa na rzecz ochrony klimatu na co dzień (35 500 członków w różnym wieku);
12. grupa na rzecz reformy edukacji (700 członków, grupa publiczna skupiająca się na reformie edukacji);
13. grupa na rzecz równości praw (1600 członków w różnym wieku, która wspiera prawa osób LGBTQIA);
14. grupa przeciwników LGBT+ (6700 członków w różnym wieku, rzekomo zajmująca się badaniem „kultury i dziedzictwa duchowego", ale skupiająca się głównie na kampanii przeciwko LGBT+ i aborcji);
15. grupa walcząca o prawa kobiet (100 000 członków, promuje prawa reprodukcyjne kobiet);
16. grupa pro-life (700 członków, podsekcja katolickiej grupy przeciwników aborcji);
17. grupa covidowych sceptyków (17 100 członków, którzy uważają, że COVID to spisek).

Najważniejsze obszary aktywności i aktywizmu w internecie

Działalność polityczna

Większość grup dla młodzieży lub utworzonych przez młodzież jest związana z polityką, a nie poświęcona bardziej rozległym sprawom. Przykłady obejmują partyjne młodzieżówki, ale również grupy młodzieżowe o określonych poglądach politycznych lub związane ze sformalizowaną polityką młodzieżową (członkowie i zwolennicy młodzieżowych rad miast – fakultatywnych organów samorządowych, które pełnią funkcje pomocnicze, konsultacyjne). Administratorami tych grup są młodzi ludzie, często aktywnie działający w partii macierzystej lub radzie młodzieży. Same grupy są często powiązane z fanpage'em partii macierzystej lub organizacji młodzieżowej (grupy nr 2-4).

Młodzieżówki i grupy obywatelskie zwykle reagują na bieżące wydarzenia, przepisy lub decyzje rządu, które uważają za kontrowersyjne lub niezgodne z ich poglądami. Ich posty koncentrują się na dyskusji, ale mogą również wzywać do działania: przekazywania informacji, podpisywania petycji, pisania listów otwartych lub zapraszania innych do udziału w strajku.

Ochrona klimatu i zrównoważony styl życia

Zaobserwowaliśmy wiele działań nawołujących do zapobiegania kryzysowi klimatycznemu. Młodzi ludzie należą do grup działających na różnych poziomach – od indywidualnej odpowiedzialności (np. wzajemna pomoc w rezygnacji z kosmetyków testowanych na zwierzętach, propagowanie stylu życia w duchu „zero waste" – zob. grupa nr 11), aż po dążenie do zmian systemowych (grupy nr 8-10). Wiele młodych ludzi należy jednocześnie do kilku grup o tematyce związanej z klimatem.

Ochrona i propagowanie praw człowieka

Grupy na rzecz praw człowieka najczęściej opowiadają się za ochroną praw kobiet, w szczególności prawa do aborcji – (grupa nr 15), praw mniejszości seksualnych (grupa nr 13, a częściowo także grupa nr 2) i osób walczących z faszyzmem (grupa nr 6). Jeżeli z jakiegoś powodu nie istnieje żadna specjalna grupa młodzieżowa poświęcona danej sprawie, młodzi ludzie dołączają do grup międzypokoleniowych.

Zachowanie i propagowanie tradycyjnych wartości

Grupy tradycyjne najczęściej popierają ruch obrony życia i wspierają tradycyjne modele rodziny (grupy nr 14 i 16).

COVID-19

Pojawiły się grupy kwestionujące decyzje rządu w sprawie pandemii COVID-19 (zazwyczaj wskazując na negatywne skutki gospodarcze i ograniczenia wolności osobistych).

Grupy wsparcia

Choć są popularne wśród osób w różnym wieku, nie ma wielu grup wsparcia lub samopomocy skierowanych do młodych.

Jakie działania podejmują członkowie obserwowanych grup?

Zmiany systemowe

Większość obserwowanych grup oczekuje lub dąży do **zmian systemowych**. Grupy na rzecz ochrony środowiska prezentują najbardziej radykalne postawy; ich członkowie postrzegają zarówno oddolne, jak i odgórne działania jako niezwykle ważne w kontekście ratowania planety. Ich celem jest zmiana polityki rządu na rzecz zrównoważonego rozwoju i transformacji gospodarki, przy jednoczesnym zapobieganiu nierównościom społecznym i wprowadzaniu powszechnej edukacji w zakresie zmian klimatu. Członkowie grup są świadomi, że aby coś osiągnąć, muszą podjąć działania, które przyciągną uwagę społeczeństwa. W tym celu grupy nr 8 i 9 organizują protesty, marsze i kampanie edukacyjne oraz uczestniczą w Warszawskim Panelu Klimatycznym.

Mikrobadanie: Aktywizm cyfrowy wśród młodych dorosłych

Podobne podejście do zmian prezentują grupy występujące w obronie praw człowieka. Działania wyrażające niezadowolenie z partii rządzącej prowadzą na poziomie najbliższym obywatelom: organizują **protesty** i prowadzą **działania online,** takie jak pisanie listów wyrażających poparcie dla protestujących czy nagrywanie antyrządowych piosenek. Grupy te używają również formy protestu zwanej „blokadą internetową", która polega na zalewaniu skrzynek e-mailowych prawicowych polityków wiadomościami wyrażającymi sprzeciw. W celu wsparcia protestów zostały opracowane aplikacje mobilne z poradami dotyczącymi bezpieczeństwa własnego i innych osób, sposobu zachowania w wypadku zatrzymania przez policję oraz listą miejsc, w których można szukać pomocy prawnej.

Sytuacja wygląda inaczej w przypadku grup skupiających się na **aktywizmie politycznym** młodzieży, ponieważ nie podejmują one bezpośrednich działań poza internetem. Ich inicjatywy są w dużej mierze pokojowe lub edukacyjne, a większość z nich jest realizowana w mediach społecznościowych. Grupy te często prowadzą akcje skierowane do rządu, np. piszą petycje do polityków. Każdą decyzję poprzedzają obszerne konsultacje z członkami. Grupy skupiające się na organizacji polityki młodzieżowej (grupy nr 1 i 5) starają się wzmocnić **głos młodzieży** w polityce i zapewnić młodzieżowym radom większy potencjał oddziaływania i podejmowania decyzji politycznych w ich regionie. W tym celu dążą one do **nowelizacji przepisów** regulujących funkcjonowanie młodzieżowych rad. Aby osiągnąć ten cel, przede wszystkim kontaktują się bezpośrednio z posłami, podpisują pisma i petycje. Wydaje się, że tym, co odróżnia młodych działaczy politycznych od partyjnych młodzieżówek, jest motywacja: działacze polityczni chcą realnych zmian, zaś młodzieżówki przyciągają ludzi podzielających te same ideały i wartości.

Zmiana postaw w społeczeństwie

Duży segment grup oczekuje w społeczeństwie zmian związanych ze sprawami, o które walczą. Jest to szczególnie ważne dla grup walczących z kryzysem klimatycznym, o prawa człowieka i w obronie tradycyjnych wartości. Grupy te postrzegają **zmiany postaw** jako klucz do wprowadzania zmian systemowych. Aby doprowadzić do zmiany w światopoglądzie społeczeństwa, podejmują w przestrzeni publicznej działania, które mają zwrócić uwagę na dany problem: organizują marsze i demonstracje oraz tworzą naklejki i plakaty. Ciekawym rodzajem działalności wśród tych grup jest wzajemny mentoring (np. dotyczący pomocy w zmianie stylu życia na lepszy dla planety). Niektóre polityczne grupy młodzieżowe promują także przedsiębiorczość wśród młodych ludzi.

Wnioski

Nasze bardziej kompleksowe badania sugerują, że wielu młodych ludzi w Polsce odczuwa zniechęcenie do kwestii politycznych i społecznych. Młodzi Polacy stosunkowo rzadko udzielają się w grupach aktywistów w mediach społecznościowych, a członkowie obserwowanych grup nie stanowią reprezentatywnej próby.

Wnioski dają jednak orientacyjny, cząstkowy wgląd w kwestie polityczne i globalne, przyciągające obecnie największą uwagę, zaangażowanie i działania młodych ludzi w Polsce. Podczas rozmów w grupach fokusowych usłyszeliśmy od młodych ludzi, że protesty to jeden ze sposobów sprawiających, że czują moc sprawczą i zdolność wpływania na decyzje polityczne. Takie właśnie działania są często podejmowane i promowane przez grupy internetowe.

2.3 Temat trzeci: Głos, poglądy i wartości: Pozbawieni złudzeń demokraci o skrajnych poglądach

2.3.1 Brak wpływu na politykę, ale nadzieja na zmiany

Dwie trzecie młodych dorosłych opowiedziało się za demokracją, a większość twierdziła, że głosuje w wyborach. Prawie 65 procent deklarowało, że demokracja jest jedyną formą sprawowania władzy, której chcą w Polsce, a ponad połowa powiedziała, że jest dla nich ważne, aby w Polsce przestrzegane były zasady demokracji.

Jednocześnie większość (ponad 80 procent) uważa, że ma mniejszy wpływ na kontekst społeczny i polityczny niż na swoje życie prywatne. Wielu rozmówców w grupach fokusowych wyraziło pogląd, że to politycy są odpowiedzialni za kierunek rozwoju Polski, a oni sami poza udziałem w wyborach mają na nich niewielki wpływ. Jednocześnie zdaniem niektórych to uczestnictwo niewiele zmienia, ze względu na brak realnych opcji wyboru. Część jest zdania, że zmiany nastąpią dopiero po wymianie pokoleń, ponieważ wg nich osoby starsze – stanowiące większość wyborców – głosują w oparciu o długoletnie przekonania.

Wielu respondentów wyraziło brak zainteresowania polityką i poczucie, że polityków nie interesuje ich życie, a ponad 65 procent uważa, że politycy nie zajmują się kwestiami, które są dla nich najbardziej istotne (mniej niż 15 procent uważa, że to robią) – odzwierciedla to wcześniejsze badania dotyczące podejścia młodych ludzi do polityki (European Values Study, 1999 i 2017).

Prawie 45 procent uważa, że ich zdanie się nie liczy (w porównaniu z zaledwie 20 procent, które uważają inaczej), podczas gdy ponad jedna trzecia stwierdziła, że polityka jest zbyt skomplikowana. Ponad połowa chce stopniowych zmian, podczas gdy mniej więcej jedna trzecia chce zmian radykalnych.

Jednak jak opisano powyżej, niewiele osób zadeklarowało zaangażowanie w działania polityczne, takie jak petycje, bojkoty, demonstracje lub kandydowanie w wyborach. Należy jednak zauważyć, że ankieta w ramach badania Next Generation została przeprowadzona jeszcze przed rozpoczęciem masowych protestów jesienią 2020 r. Wywiady w grupach fokusowych zbiegły się w czasie z protestami. I podczas tych rozmów uczestnicy wyrażali opinie, że zarówno uczestnictwo, jak i powszechna mobilizacja są kluczowymi czynnikami przemiany społecznej. Podobnie jak kwestionowanie ksenofobicznych, rasistowskich i homofobicznych postaw zarówno w sferze publicznej, jak w gronie rodziny i przyjaciół przez otwarte rozmawianie z osobami o odmiennych poglądach. Niektórzy uważają, że działania te doprowadzą do głębokich zmian, podczas gdy inni sądzą, że władze zignorują te akty sprzeciwu.

Dwie trzecie młodych dorosłych ma przekonania prodemokratyczne.

Rysunek 8 Znaczenie przestrzegania zasad demokracji w kraju zamieszkania

Jak ważne jest dla ciebie, aby w kraju, w którym mieszkasz, przestrzegane były zasady demokracji?

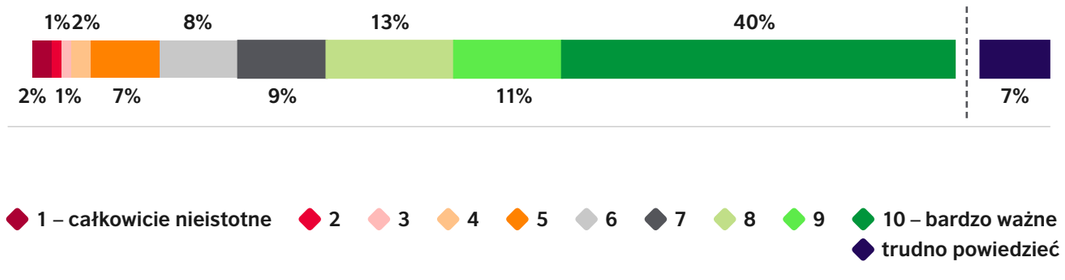

Rysunek 9 Zaangażowanie w formalne i nieformalne działania polityczne

Patrząc na poniższą listę różnych działań, określ, czy:

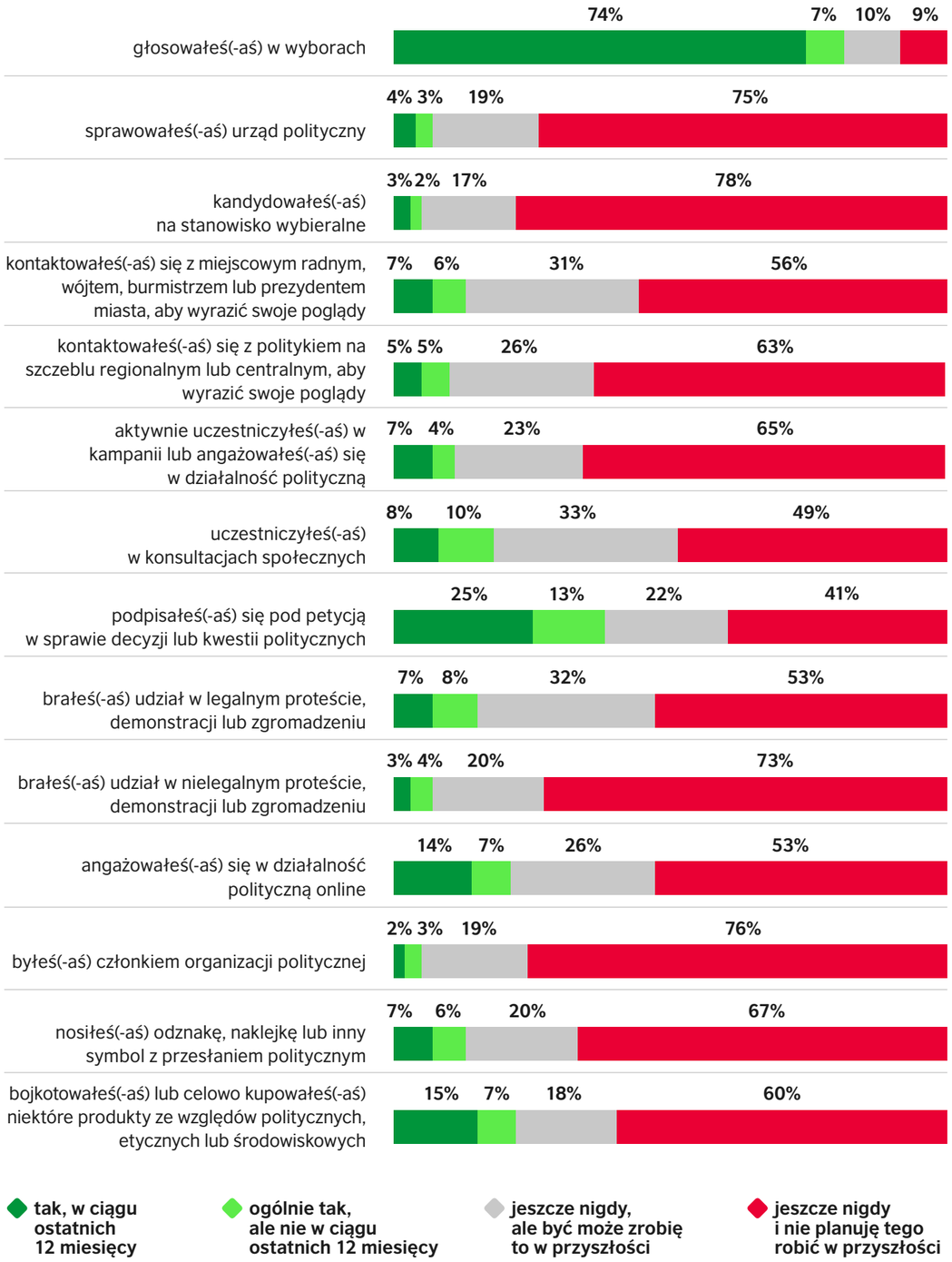

Rysunek 10 Podejście do polityki i polityków

W jakim stopniu zgadzasz się z następującym stwierdzeniem:

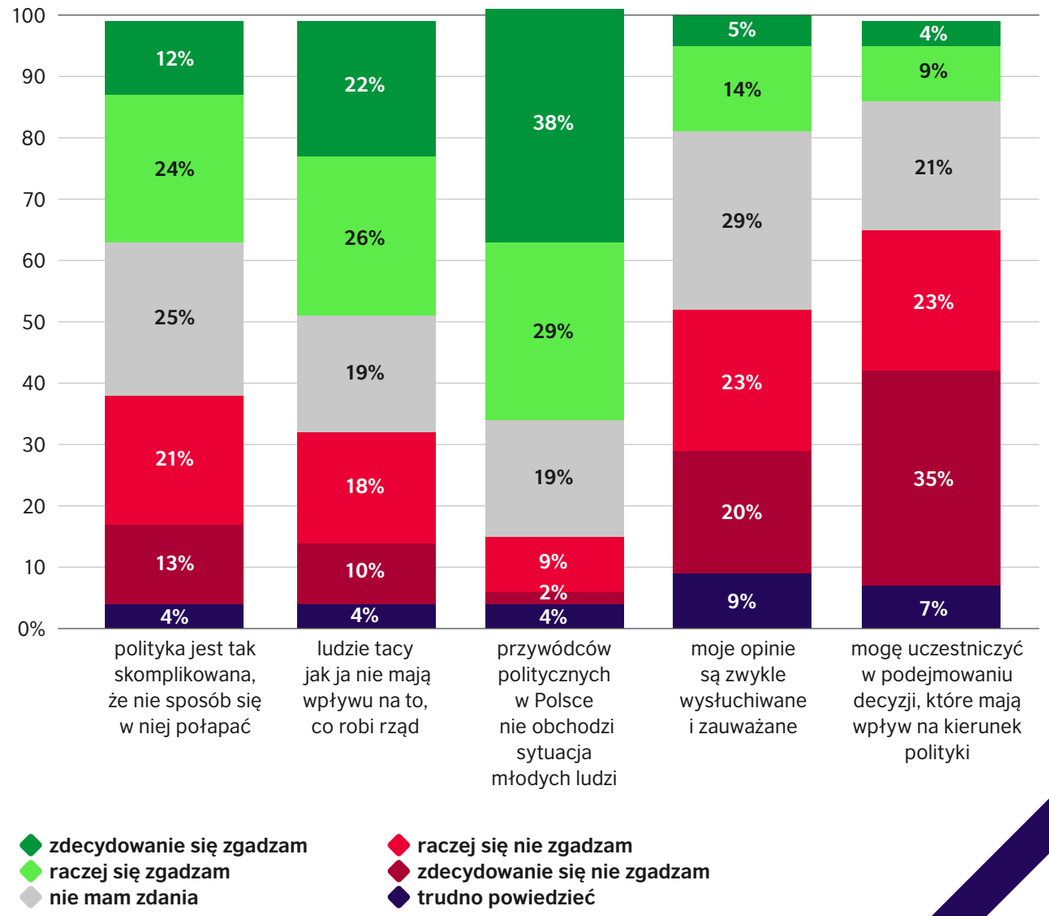

Osoby mieszkające w mniejszych miastach i na obszarach wiejskich częściej mają poczucie, że mogą wpływać na sprawy lokalne, na przykład przez budżet obywatelski lub lokalną organizację. Niektórzy uważają, że indywidualne wybory, np. recykling czy działalność charytatywna, to elementy składowe zmian.

Na przykład te protesty, które mają miejsce, lub parady równości. Niektórzy młodzi ludzie się z nimi nie zgadzają albo im się sprzeciwiają, palą tęczowe flagi i tym podobne rzeczy. Ale jest też i druga strona – ludzie, którzy biorą udział, walczą o większą akceptację. Chodzi o to, żeby Polska była bardziej tolerancyjna i otwarta. Myślę, że młodzi ludzie zdecydowanie mają bardzo zróżnicowane poglądy polityczne.

Osoba uczestnicząca w badaniu fokusowym w wieku 18-24 lat, mieszkająca w małym mieście, z wykształceniem średnim/zawodowym, pracująca

Patrząc na wydarzenia ostatnich dni, myślę, że nie wszyscy zgadzają się z protestami, ale boją się coś powiedzieć. Obawiają się reakcji swojego otoczenia. Mam kilku znajomych, którzy spotkali się ze skrajną nienawiścią tylko dlatego, że powiedzieli, że nie zgadzają się z protestami. Zostali [zmieszani z błotem] w mediach społecznościowych za to, że wyrazili swoje zdanie. Miałem kilka takich sytuacji, że ktoś powiedział mi, że nie jest aż tak tolerancyjny, ale nie może o tym głośno mówić, bo teraz to już nie wypada.

Osoba uczestnicząca w badaniu fokusowym w wieku 25-30 lat, mieszkająca w dużym mieście, z wykształceniem średnim/zawodowym, pracująca

Państwo powinno słuchać obywateli i dostosowywać się do tego, co mówią ludzie, ponieważ ludzie mogą mieć rację. Powinni przestać myśleć tylko o sobie i zamiast tego przyjrzeć się wszystkim ludziom i zastanowić, czego oni naprawdę potrzebują.

Osoba uczestnicząca w badaniu fokusowym w wieku 18-24 lat, mieszkająca w małym mieście, niekształcąca się, niepracująca ani nieszkoląca się

Jedną z rzeczy, które mogłyby nam pomóc, są młodzi, odpowiedzialni politycy. Żeby chciało nam się chodzić na wybory, musimy mieć polityków, na których moglibyśmy zagłosować.

Osoba uczestnicząca w badaniu fokusowym w wieku 18-24 lat, mieszkająca na obszarze wiejskim, z wykształceniem średnim/zawodowym, pracująca/ucząca się

W dzisiejszych czasach młodzi ludzie uważają, że ich zdanie się liczy, nie boją się go głośno wyrażać. Organizują protesty w słusznych sprawach. A to dlatego, że te sprawy są istotne dla nich, a nie dla starych ludzi. Młodzi ludzie zaczynają o tym mówić i nie boją się o tym mówić tak jak kiedyś.

Osoba uczestnicząca w badaniu fokusowym w wieku 18-24 lat, mieszkająca na obszarze wiejskim, z wykształceniem średnim/zawodowym, pracująca/ucząca się

Możemy mieć wpływ na polityków, jeżeli wszyscy się zjednoczą i wyjdą na ulicę, to może będzie dla nich pobudka.

Osoba uczestnicząca w badaniu fokusowym w wieku 18-24 lat, mieszkająca w małym mieście, z wykształceniem średnim/zawodowym, pracująca

2.3.2 Polaryzacja poglądów i wartości

Młodzi Polacy są **podzieleni w kwestii poglądów politycznych** na zwolenników lewicy i prawicy, jednak 25 procent z nich nie jest politycznie zaangażowanych. Zdecydowana większość (około 75 procent) respondentów uważa się za osoby **religijne**, ale znacznie mniejsza część regularnie praktykuje swoją religię. Wielu ma liberalne poglądy na takie kwestie jak edukacja seksualna, podczas gdy zdania w kwestii małżeństw jednopłciowych i prawa do adopcji dzieci przez pary homoseksualne są bardzo podzielone. Pomimo tego, że uczestnikom grupy fokusowej raczej bliżej jest do lewicy, pojawiły się w niej poglądy i przekonania z całego spektrum. Wielu uczestników wyraziło pogląd, że Polska jest podzielona pod względem wartości, nie zaś wzdłuż linii partyjno-politycznych.

Ludzie są podzieleni ze względu na światopogląd. Jedni mają bardziej prawicowe, a inni bardziej lewicowe poglądy – to widać na każdym kroku, głównie o to chodzi.

Osoba uczestnicząca w badaniu fokusowym w wieku 25-30 lat, mieszkająca w małym mieście, z wykształceniem wyższym, pracująca

Chociaż nastąpił zdecydowany zwrot w stronę liberalnych wartości i poglądów na temat tolerancji i praw kobiet w zakresie zdrowia reprodukcyjnego, to w odpowiedzi na pytanie o osoby publiczne, z którymi się utożsamiają, wiele respondentów wymieniło nazwiska związane z ruchem „konserwatywno-moralnym", np. członków Konfederacji – partii o przeciwstawnym stanowisku w tych kwestiach. Może to wynikać z presji społecznej w warunkach grupy fokusowej, w związku z którą osoby o prawicowych poglądach mogą nie chcieć ujawnić swojego stanowiska ani spotkać się z krytyką ze strony innych uczestników, szczególnie w świetle trwających wówczas protestów.

Rysunek 11 Poglądy polityczne młodych Polaków

Podczas dyskusji na tematy polityczne mówi się o prawicowych i lewicowych poglądach. Jak określiłbyś(-abyś) swoje poglądy według następującej skali?

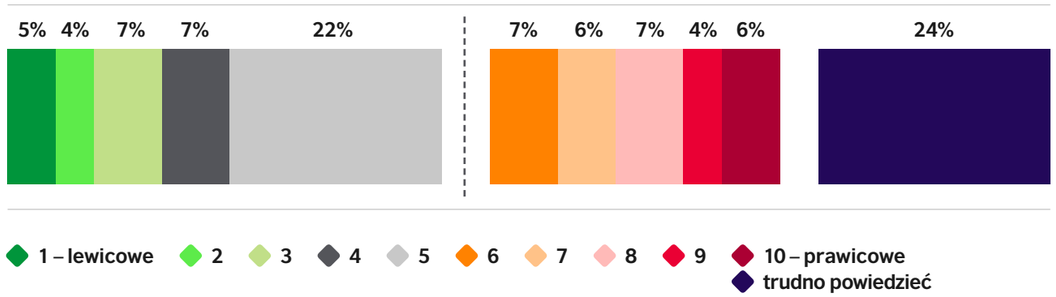

2.3.3 Żądania w zakresie osobistych swobód gospodarczych i wydatków publicznych

Zmiany, których domagali się uczestnicy grup fokusowych, rzuciły również światło na ich wartości i punkty widzenia. Można je zaliczyć do trzech szerokich kategorii, a wszystkie z tych wartości podziela znaczna liczba osób (chyba że określono inaczej):

Postulaty mniejszej regulacji gospodarki, niższych podatków, wysokich standardów życia i zatrudnienia

Uczestnicy wyrazili potrzebę wyższej jakości życia, większej swobody gospodarczej i poprawy sytuacji gospodarczej i militarnej Polski:

- Chcą poprawy poziomu życia i sytuacji finansowej. Wielu uważa, że płace powinny być wyższe, proporcjonalnie do kosztów życia. Kilkoro uczestników wyraziło opinię, że nie powinno być nierówności związanych z płcią, wiekiem czy miejscem zamieszkania, podczas gdy niektórzy chcą wyższych emerytur.
- Chcą bardziej otwartego rynku pracy, który jest dostępny dla wszystkich i na którym każdy może znaleźć dobrze płatną i dającą satysfakcję pracę.
- Chcą niższych podatków, mniejszej liczby uregulowań prawnych i większej swobody dla przedsiębiorstw, szczególnie małych i średnich, przy minimalnej „ingerencji" ze strony rządu. Wydaje się to potwierdzać wyniki badań pokazujące pozytywne nastawienie do przedsiębiorczości jako ścieżki kariery (Academy of Leaders, 2017).
- Chcą, aby więcej towarów było produkowanych w Polsce, a także poprawy międzynarodowej pozycji gospodarczej kraju. Było to również postrzegane jako kwestia związana z potrzebą większej siły militarnej, zaś niektórzy wspominali o obawie przed konfliktem zbrojnym z Rosją.

> **Chciałbym żyć w Polsce, która jest dość liberalna pod względem gospodarczym, z uproszczonym systemem podatkowym, właściwym wsparciem przedsiębiorczości..., takie rzeczy automatycznie mają wpływ na moje życie. Po prostu uważam, że to przedsiębiorcy generują większość naszego PKB.**
>
> **Osoba uczestnicząca w badaniu fokusowym – brak dalszych informacji**

> **Przede wszystkim chciałbym żyć w Polsce, która utrzymuje dobre stosunki międzynarodowe, kraju, który potrafi walczyć o swoje interesy państwowe i jest szanowany przez innych w Europie.**
>
> **Osoba uczestnicząca w badaniu fokusowym w wieku 18-24 lat, mieszkająca w małym mieście, ucząca się**

Postulaty zmian w wydatkach publicznych i przeprowadzenia reform

Uczestnicy wyrazili potrzebę lepszego zarządzania, mądrzejszego wydatkowania i dalszych reform.

- Chcą, aby pieniądze publiczne były lepiej wykorzystywane, co wiąże się ze zwiększeniem wydatków na służbę zdrowia, edukację i infrastrukturę (przy czym to ostatnie ma szczególne znaczenie dla osób mieszkających na obszarach wiejskich i w małych miastach). Obejmuje to reformę systemu edukacji, tak aby lepiej przygotowywał absolwentów do funkcjonowania na obecnym rynku pracy.
- Panuje powszechne niezadowolenie z systemu zabezpieczenia społecznego, który zdaniem wielu niesprawiedliwie faworyzuje osoby otrzymujące świadczenia. Niektórzy respondenci uważają, że świadczenia należy przyznawać jedynie tym, którzy „aktywnie dążą do poprawy swojej sytuacji", a także w przypadku potrzeby (na przykład osobom niepełnosprawnym).
- Podczas rozmów w grupach fokusowych wiele osób mieszkających w miastach powiedziało, że chce podjęcia zdecydowanych działań dotyczących zmian klimatycznych. Kwestia ta nie została poruszona przez mieszkańców mniejszych miast i obszarów wiejskich.

> **Podatki w Polsce są strasznie wysokie i nic z nich nie mamy.**
>
> **Osoba uczestnicząca w badaniu fokusowym w wieku 18-24 lat, mieszkająca w małym mieście, ucząca się**

> **Ze swojej strony mogę powiedzieć – i mówię to szczerze – że obawiam się katastrofy klimatycznej, z którą nikt nic nie zrobi. I tylko my, młodzi ludzie, zajmujemy stanowisko w tej sprawie, podczas gdy osoby odpowiedzialne za działanie zachowują się tak, jakby w naszym kraju nic się jeszcze nie działo. Na całym świecie kwestii tej poświęca się więcej uwagi, ale tu w Polsce jest ona rażąco lekceważona. Nie rozumiem, dlaczego wciąż tak jest.**
>
> **Osoba uczestnicząca w badaniu fokusowym w wieku 18-24 lat, mieszkająca w małym mieście, ucząca się**

Postulaty większej swobody wyboru i większej tolerancji ze strony społeczeństwa

Uczestnicy wyrazili szereg poglądów na temat kwestii społecznych, które były zbieżne w związku z postulatami wolności i tolerancji, lecz rozbieżne, gdy chodziło o prawa mniejszości seksualnych i migrantów.

- Najważniejszym przedmiotem zainteresowania jest wolność wyboru, szczególnie w odniesieniu do prawa do aborcji (co odzwierciedlone było w tematyce odbywających się równolegle masowych protestów). Respondenci chcą przede wszystkim, aby Polska stała się krajem bardziej tolerancyjnym, w którym ludzie mogą kierować się własnymi przekonaniami osobistymi i politycznymi, a także nie są osądzani ze względu na orientację seksualną lub kolor skóry. Niektórzy respondenci wyrazili jednak poglądy antyimigranckie, ze szczególnym naciskiem na imigrację z krajów muzułmańskich. Nieco częściej podzielały je kobiety i osoby pochodzące z mniejszych miast. Z drugiej zaś strony, kobiety częściej wyrażały potrzebę większej tolerancji i swobody.
- Odczucia wobec Kościoła katolickiego są mieszane. Wielu uważa, że Kościół ma wpływ na decyzje polityczne, i wyraziło pragnienie rozdzielenia interesów Kościoła od interesów państwa.
- Mówili, że rząd ich nie są słucha i że chcą zastąpienia obecnych „elit" politycznych. Chcą większej liczby referendów i większej reprezentacji interesów wyborców, a także by politycy byli sprawnymi menedżerami, którzy potrafią osiągać cele. Uważają, że aby tak się stało, nowe pokolenie – które dorastało po 1989 r. i nie jest obciążone bagażem poprzednich systemów – musi przejąć kontrolę.
- Chcą większej życzliwości w polskim społeczeństwie. Uważają, że Polacy sobie nie ufają i że sytuację tę pogarsza polaryzacja dyskursu politycznego (szereg dowodów poza niniejszym badaniem, np. z badania European Social Survey – potwierdza niski poziom zaufania w polskim społeczeństwie). Panuje powszechne zmęczenie polityką i sposobem jej uprawiania. Pojawiły się postulaty utworzenia nowych ruchów społecznych (po wszystkich stronach), bardziej kulturalnej debaty politycznej i większego szacunku dla poglądów innych, co zdaniem uczestników skutkowałoby ogólnie większą tolerancją w społeczeństwie.

> **Jesteśmy bardziej tolerancyjni wobec różnych przejawów inności, czy to pod względem orientacji seksualnej, koloru skóry, czy czegoś innego. Myślę, że nam, młodym ludziom, to nie przeszkadza – to po prostu drugi człowiek..., ale osoby starsze nie są tolerancyjne wobec osób, które są inne.**
>
> **Osoba uczestnicząca w badaniu fokusowym w wieku 18-24 lat, mieszkająca w małym mieście, ucząca się**

Po prawej: międzynarodowy zjazd młodzieży katolickiej podczas Światowych Dni Młodzieży. Kraków, 17 czerwca 2016

Rozdział trzeci
Różnice między młodymi Polakami

Dalsza analiza danych z ankiety w ramach badania Next Generation ujawnia kluczowe różnice między poszczególnymi segmentami populacji młodych dorosłych. Ustalenia te mogą posłużyć naukowcom, organizacjom młodzieżowym, organizatorom kampanii i decydentom do lepszego zrozumienia niuansów społecznych i odpowiedniego wykorzystania posiadanych zasobów.

Pojawia się szereg różnic w zakresie potrzeb i opinii między młodymi kobietami a mężczyznami, między młodszą (18-24) a starszą (25-30) grupą, między osobami z niższym i wyższym wykształceniem, o wyższych i niższych dochodach, a także populacją miejską i wiejską.

Mapowanie regionalne ujawnia również podział między bardziej liberalną północną i zachodnią Polską a bardziej tradycyjnymi i konserwatywnymi regionami południowymi i wschodnimi.

3.1 Różnice między kobietami a mężczyznami

Ankieta w ramach badania Next Generation pokazuje, że młode Polki w wieku 18-30 lat są bardziej zadowolone ze swojego życia, a zwłaszcza relacji rodzinnych (65 procent, zaś w przypadku mężczyzn jest to nieco powyżej 55 procent), ale częściej czują, że nie wiedzą, co zrobić ze swoim życiem. Są bardziej skłonne uważać, że wyższe wykształcenie, ciężka praca i umiejętności oraz pochodzenie z dużego miasta to najważniejsze czynniki decydujące o udanym życiu.

Dostrzegają one szerszy zakres problemów społecznych niż mężczyźni i częściej wspierają organizacje charytatywne. Częściej dostrzegają niekorzystny wpływ COVID-19 na życie społeczne i są bardziej zaniepokojone rozprzestrzenianiem się choroby. Większość odrzuca tradycyjny model rodziny nuklearnej (w porównaniu z mniej niż 50 procent mężczyzn), opowiada się za edukacją seksualną i wspiera prawa mniejszości seksualnych. Najbardziej są dumne z polskiej przyrody, krajobrazów i kuchni.

Kobiety częściej zabierają głos w sprawie demokracji, ale jednocześnie więcej z nich uważa, że politycy nie liczą się z ich zdaniem. Częściej mają poglądy lewicujące i w większości opowiadają się za członkostwem w Unii Europejskiej. Są szczególnie zaniepokojone zmianą klimatu, automatyzacją i masowym bezrobociem. W grupach tematycznych kobiety nieco częściej wyrażały obawy związane z przyjazdem imigrantów z krajów muzułmańskich mimo tego, że częściej opowiadały się za dalszą integracją z UE, cenią otwartość i wyrażają potrzebę większej tolerancji i wolności. Kobiety przypisują większe znaczenie ochronie prawnej, jaką daje członkostwo w UE (na przykład ochronę mniejszości seksualnych), a niektóre uważają, że interesy szerszej wspólnoty europejskiej powinny być przedkładane nad interesy poszczególnych krajów.

Natomiast młodzi Polacy częściej niż Polki są dumni z Polski, jej historii i określali siebie jako patriotów. Częściej wyrażali obawy związane z możliwością utraty tożsamości narodowej i czują bliższą więź z Polską. Mimo tego są bardziej skłonni rozważyć wyjazd z Polski w celu pracy za granicą. Młodzi Polacy są bardziej skłonni uważać zamożność, poziom wykształcenia rodziców i powiązania polityczne za najważniejsze czynniki decydujące o udanym życiu i częściej zgłaszali problemy z zatrudnieniem związane z COVID-19.

W porównaniu do kobiet więcej mężczyzn ma poglądy prawicowe i rzadziej wspiera prawa mniejszości seksualnych. Uważają, że mogą mieć wpływ na rząd i korporacje i częściej czują, że rządzący liczą się z ich zdaniem. Rzadziej deklarują poczucie więzi z Unią Europejską, a ponad 40 procent pesymistycznie ocenia swoją przyszłość – w porównaniu z mniej niż 30 procent kobiet. W grupach fokusowych mężczyźni częściej wspominali o zagrożeniach związanych z członkostwem i opowiadali się za większą autonomią.

Po lewej: Kibice na Stadionie Narodowym w Warszawie podczas kwalifikacji do mistrzostw świata w piłce nożnej w 2014 r., wrzesień 2013

Warto, by naukowcy, działacze i decydenci dalej badali te postawy kobiet i mężczyzn, zwłaszcza widoczne różnice w wartościach i poglądach na takie kwestie, jak tożsamość narodowa, prawa mniejszości i członkostwo w UE. W szczególności organy polityczne i organizacje młodzieżowe powinny wziąć pod uwagę, dlaczego młode kobiety czują, że ich głos jest słabiej słyszalny przez osoby sprawujące władzę.

3.2 Różnice między młodszymi a starszymi grupami

Różnice między młodszymi respondentami w wieku 18-24 lat a starszymi w wieku 25-30 lat mogą okazać się szczególnie ważne dla organizacji młodzieżowych i tych, które wspierają młodych ludzi we wchodzeniu w dorosłość.

Rysunek 12 Kategorie socjoekonomiczne w podziale według wieku:

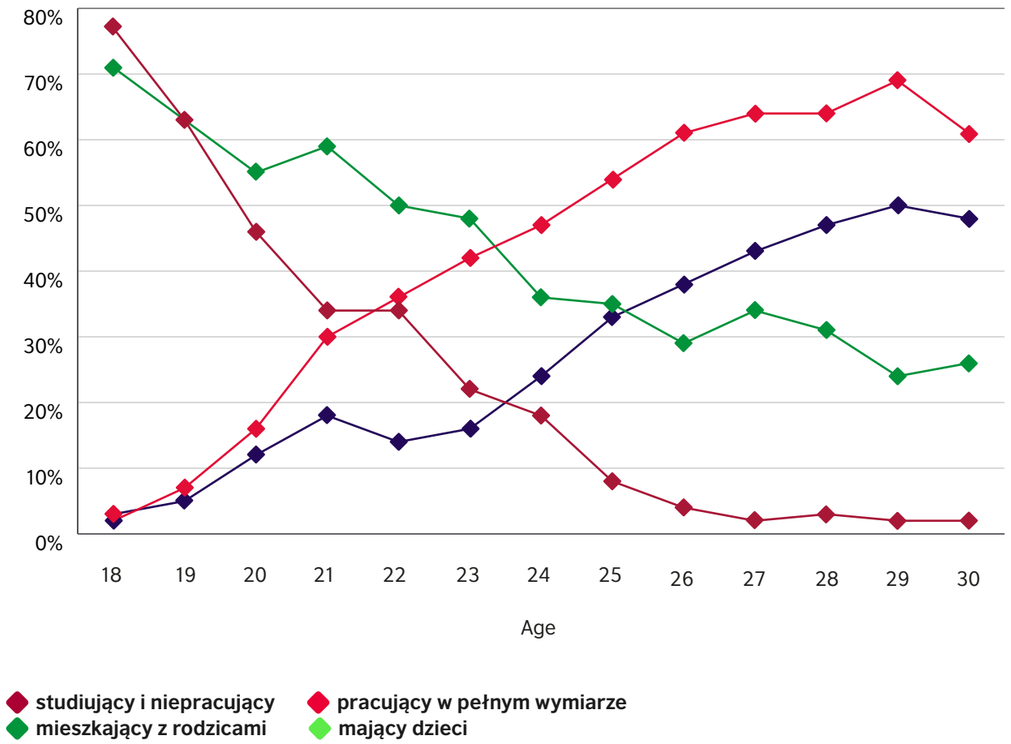

Młodsi respondenci są mniej zadowoleni z życia (zaledwie ponad 35 procent w porównaniu z niemal 45 procent respondentów w wieku 25-30 lat) i częściej mówili, że nie wiedzą, co zrobić ze swoim życiem. Czują silniejszą więź ze swoimi rówieśnikami niż starsi respondenci, ale słabszą więź z Polską, swoim regionem oraz miejscowością. Częściej wyrażają dumę z polskiej kultury, literatury i sztuki. Są bardziej skłonni uważać, że globalizacja ma pozytywny wpływ na ich życie, mimo przekonania, że ma ona negatywny wpływ na środowisko. Są najbardziej skłonni rozważyć zarobkowy wyjazd za granicę. Ponad połowa widzi przyszłość w czarnych barwach, obawiając się globalnego terroryzmu i konfliktów zbrojnych, częściej wyłapuje fake newsy. Ich poglądy są raczej lewicowe, częściej pracują jako wolontariusze, mają liberalne poglądy na temat edukacji seksualnej i praw mniejszości seksualnych. Jednakże więcej z nich uważa – podobnie jak młode kobiety – że rządzący nie liczą się z ich zdaniem.

Natomiast **starsi respondenci** częściej uważają, że mogą mieć wpływ na rząd i korporacje. Więcej z nich deklarowało potrzebę radykalnych zmian, wyrażając większe zaniepokojenie masową migracją i mniejsze poparcie dla praw mniejszości seksualnych. W grupach fokusowych starsi respondenci wyrazili wyższe oczekiwania dotyczące zatrudnienia i bezpieczeństwa finansowego. Dane sugerują, że młodzi dorośli wraz ze zbliżaniem się do 30. urodzin zaczynają mieć zarówno bardziej prawicowe poglądy, jak i poczucie większego wpływu. Warto więc, by naukowcy, działacze i decydenci dokładniej przyjrzeli się, jak może to wpływać na grupy mniejszościowe na przestrzeni czasu oraz w jaki sposób mogą wzmocnić głos młodszej grupy, aby zapewnić bogatszą debatę publiczną i dyskusję.

3.3 Różnice ze względu na poziom wykształcenia, zatrudnienie i dochody

Młodzi Polacy z **wyższym wykształceniem** i ci o **wyższych dochodach** są bardziej zadowoleni z życia i najbardziej pozytywnie nastawieni do dostępnych możliwości. Osoby z wyższym wykształceniem częściej postrzegają pracę jako ważne źródło spełnienia, które musi pozostawać w zgodzie z ich zainteresowaniami i potencjałem życiowym, i w bardzo negatywny sposób wypowiadali się o monotonnych, rutynowych zajęciach.

Grupa ta w większym stopniu korzysta z oferty kulturalnej i rozrywkowej i jest bardziej skłonna wspierać akcje związane z ochroną środowiska i humanitarne. Ponad połowa uważa, że globalizacja wywarła pozytywny wpływ na ich życie, i jest szczególnie zaniepokojona zmianami klimatu i fake newsami.

Zarówno ci z wyższym wykształceniem, jak i ci o wyższych dochodach twierdzą, że wartości demokratyczne są dla nich ważne, i mają bardziej prawicowe poglądy. Zwłaszcza osoby o wyższych dochodach częściej są zdania, że rządzący liczą się z ich głosem.

Tymczasem osoby z **niższym wykształceniem** częściej czują, że nie wiedzą, co zrobić ze swoim życiem, i zaledwie jedna trzecia z nich twierdzi, że jest zadowolona z życia. Zazwyczaj cenią stabilność i więzi rodzinne, ale są mniej optymistycznie nastawieni i bardziej skłonni rozważyć zarobkowy wyjazd za granicę. W najmniejszym stopniu uważają, że globalizacja wywarła pozytywny wpływ na ich życie, a jednocześnie w większym stopniu są przekonani, że politycy nie liczą się z ich zdaniem. Osoby o **niższych dochodach** są również mniejszymi optymistami niż te o wyższych dochodach.

Ci, którzy obecnie **studiują**, mówią, że wartości demokratyczne są dla nich ważne, i obawiają się zmian klimatycznych, natomiast częściej deklarują lewicowe poglądy. Podobnie jak młodsza grupa czują się mniej słyszalni przez osoby sprawujące władzę. Należy zauważyć, że jedyną grupą, która czuła się przygotowana do życia zawodowego, były osoby z wykształceniem zawodowym.

Organizacje i decydenci polityczni mogą chcieć dokładniej rozważyć implikacje dla tych grup, a w szczególności:

- zbadać widoczną zmianę poglądów politycznych i poczucia mocy sprawczej w trakcie zdobywania wykształcenia wyższego;
- zbadać, w jaki sposób można najlepiej sprostać wyzwaniom, przed którymi stoją osoby z niższym wykształceniem i osoby o niższych dochodach;
- przeanalizować potencjał szkolnictwa zawodowego i zastanowić się, jak można dopilnować, aby osoby z niższym wykształceniem nie były marginalizowane ani nie zostały pozostawione w tyle przez resztę społeczeństwa.

3.4 Różnice między dużymi miastami, miasteczkami a obszarami wiejskimi

Można zaobserwować dalsze różnice między osobami mieszkającymi w dużych miastach a osobami z mniejszych miast i obszarów wiejskich. Osoby mieszkające w **dużych miastach** i o wyższych dochodach częściej skupiają się na swoim głównym związku i relacjach z przyjaciółmi zamiast na więziach rodzinnych. Myślą o pracy w kontekście zainteresowań i realizacji swojego potencjału i często stawiają sobie wyższe oczekiwania w tym zakresie. Grupa ta częściej deklarowała, że pomaganie innym jest ważne.

Osoby mieszkające w miastach częściej wyrażały poglądy lewicowe, wspierają prawa mniejszości seksualnych i czują, że mają wpływ na decyzje rządu, mimo tego, że obecny rząd jest prawicowy. Osoby mieszkające w większych miastach częściej twierdziły, że wartości demokratyczne są dla nich ważne, i wierzą, że globalizacja ma pozytywny wpływ na ich życie – ponad 55 procent respondentów wyraziło ten pogląd. Są one jednak najbardziej pesymistycznie nastawione co do przyszłości UE i niemal połowa wyraża zaniepokojenie zmianami klimatycznymi, pragnąc zdecydowanych działań w tym zakresie.

Natomiast osobom mieszkającym w **mniejszych miastach** bardziej zależy na stabilności niż na tym, żeby praca była ciekawa i dawała poczucie spełnienia. Więcej z nich uważa swoją rodzinę za główne źródło własnego bezpieczeństwa, ceni częste spotkania międzypokoleniowe i tradycyjne uroczystości. Większość zamierza mieć dzieci, jeżeli jeszcze ich nie ma. Częściej wyrażają dumę ze swojej katolickiej wiary i są nieco bardziej skłonni wyrażać poglądy antyimigranckie, w szczególności w odniesieniu do przyjazdu imigrantów z krajów muzułmańskich. Żaden z przedstawicieli tych grup nie poruszył kwestii zmian klimatu, mówiąc o ważnych dla siebie sprawach.

Osoby mieszkające na **obszarach wiejskich** są mniej optymistycznie nastawione do życia i zgłaszały więcej wyzwań i ograniczeń, takich jak niskie płace, niż inne grupy. W mniejszym stopniu korzystają z oferty kulturalnej i rozrywkowej. Podczas wywiadów fokusowych grupa ta zgłosiła, że czuła się negatywnie osądzana w porównaniu z tymi, którzy dorastali na obszarach miejskich, i wyraziła pogląd, że różnice w zamożności są często przyczyną zazdrości. Osoby te uważają, że pandemia dotknęła je najbardziej, mają poczucie odcięcia od normalnego życia. Mówiły o utracie dochodów z powodu zmniejszenia dostępności transportu publicznego, co ograniczyło ich dostęp do pobliskich ośrodków gospodarczych. Czują się jednak bardziej zdolne do wywierania wpływu na władze lokalne i parafie niż osoby z innych grup – poprzez budżet obywatelski czy organizowanie się na poziomie lokalnym. Mieszkańcy obszarów wiejskich są również najbardziej skłonni do opisywania nowych możliwości w sferze cyfrowej i szczególnie głośno domagają się lepszych inwestycji w infrastrukturę i zapobiegania wykluczeniu komunikacyjnemu.

Badacze, organizacje i decydenci polityczni powinni rozważyć dalsze badania nad tymi różnicami, które wskazują na wyraźny podział między ludnością z dużych i mniejszych miast a ludnością z obszarów wiejskich. Ważne jest, by działacze zwrócili szczególną uwagę na to, w jaki sposób ich przekaz jest odbierany przez zupełnie różnych odbiorców – młodych dorosłych o bardziej lewicowych poglądach, z dużych polskich miast i przez tych bardziej tradycyjnych, konserwatywnych mieszkańców pozostałej części kraju. Poniższe mapowanie pokazuje dalsze dowody na podziały geograficzne i polityczne.

> **Osoby mieszkające na obszarach wiejskich są mniej optymistycznie nastawione do życia i zgłaszały więcej wyzwań i ograniczeń.**

W centrum uwagi

Mapowanie różnic regionalnych

Jak wspomniano wcześniej, w ostatnich latach toczyła się szeroko zakrojona dyskusja na temat zakresu, w jakim widoczne podziały społeczne w Polsce są zgodne z granicami regionów.

Aby lepiej zrozumieć, czy obecnie dotyczy to także młodych dorosłych, przeprowadzono oddzielną analizę z wykorzystaniem danych z ankiety w ramach badania Next Generation, które ujawniają pewne różnice i tendencje regionalne. Wnioski te mogłyby utorować drogę dalszemu regionalnemu i lokalnemu mapowaniu i badaniom naukowym oraz zostać wykorzystane do lepszego dostosowania programów, kampanii i inicjatyw do potrzeb różnych grup młodych dorosłych.

Podejście

Ponieważ próba jest zbyt mała, aby przeprowadzić porównania na poziomie regionalnym, a pierwotny projekt badawczy nie był kontrolowany w celu zapewnienia reprezentatywności regionalnej, 16 regionów (województw) Polski połączono w cztery makroregiony wytyczone na podstawie ich bliskości geograficznej, podobieństwa historycznego i podobieństw pod względem wyników badania. Obliczono średnie odległości między respondentami w każdym regionie i dane te wykorzystano do klasteryzacji regionów.

Każdy z czterech makroregionów ma podobną wielkość i składa się z czterech województw. W ujęciu kontekstowym makroregion południowo-wschodni jest w większości wiejski i bardziej tradycyjny – szczególnie na południu – cechując się wyższym poziomem religijności, podczas gdy makroregiony północny i zachodni są generalnie bardziej gęsto zaludnione, miejskie i ze skłonnościami do liberalnych poglądów (Jałowiecki, 1996).

Rysunek 13 Makroregiony stosowane w niniejszej analizie

W centrum uwagi: Mapowanie różnic regionalnych

Uzyskane wyniki są reprezentatywne dla każdego regionu pod względem struktury wiekowej, płci i wielkości miejscowości i mogą być wykorzystywane do porównań międzyregionalnych. Jednakże są one nieco inne od tych w analizie na szczeblu krajowym opisanej w niniejszym raporcie. Więcej informacji na temat zastosowanej metody można znaleźć w Załączniku 4. Najważniejsze wnioski zostały opisane poniżej i podzielone na bloki tematyczne.

Najważniejsze wnioski i implikacje

Warunki społeczno-ekonomiczne

W makroregionie południowo-wschodnim znajduje się więcej studentów i mniej osób pracujących. Mniej osób w tym regionie mieszka ze swoimi partnerami, zaś więcej mieszka z rodzicami lub innymi członkami rodziny. Prawie 75 procent mieszka w domu, podczas gdy tylko 25 procent w mieszkaniu, podczas gdy na bardziej zurbanizowanej północy stosunek ten wynosi 50:50. W związku z tym powierzchnia mieszkalna jest tu większa niż na innych obszarach i wynosi ponad 100 m^2, w porównaniu z 78 m^2 w makroregionie północnym. Mieszkańcy makroregionu południowo-wschodniego częściej są zdania, że osiągają lepsze dochody niż ich rodzice. Osoby w makroregionie zachodnim są statystycznie nieco bardziej skłonne do stwierdzenia, że pandemia COVID-19 pogorszyła sytuację materialną ich gospodarstwa domowego. Oznacza to, że warunki życia i zatrudnienia różnią się w zależności od regionu Polski, co należy uwzględnić w przyszłych badaniach i dyskusji o kierunkach polityki.

Polityka, społeczeństwo obywatelskie i wyznanie

Według analizy makroregiony północny i zachodni są bardziej lewicowo-liberalne, podczas gdy makroregiony środkowo-północny i południowo-wschodni są bardziej prawicowe. Osoby w regionie południowo-wschodnim częściej angażują się w działalność grup wyznaniowych, podczas gdy te mieszkające na północy i zachodzie preferują inne stowarzyszenia, np. grupy działające na rzecz ochrony środowiska. Chociaż większość we wszystkich regionach twierdzi, że wierzy w Boga (niezależnie od tego, czy bierze udział w praktykach religijnych), na północy i zachodzie obserwuje się większą skłonność do ateizmu (odpowiednio 25 procent i 31 procent). Region południowo-wschodni cechuje najwyższy odsetek osób wierzących i biorących udział w praktykach religijnych (37 procent). Bardziej religijni respondenci z tego makroregionu są bardziej skłonni do wskazania swojego wyznania jako ważnego czynnika sukcesu w życiu. Ponadto 15 procent uważa, że polska wiara katolicka jest jednym z ich głównych powodów do dumy z bycia Polakiem – ponad dwa razy tyle, co w pozostałych makroregionach.

Tymczasem młodzi dorośli w zachodniej Polsce wydają się mniej zaangażowani w wybory i częściej deklarowali, że nie zamierzają głosować w przyszłości, a zamiast tego wolą uczestniczyć w protestach lub demonstracjach. Respondenci na zachodzie częściej twierdzili, że politycy nie skupiają się na kwestiach, które są dla nich ważne, choć 75 procent respondentów ze wszystkich regionów podziela ten pogląd. Na zachodzie kraju istnieje zatem wyraźna tendencja preferowania nieformalnych sposobów wpływania na politykę i dokonywania zmian, jak np. protesty. Inaczej niż w regionach centralnych, południowych i wschodnich, do których częściej docierają przekazy organizacji religijnych i bardziej konserwatywne komunikaty.

Tożsamość narodowa i europejska

Niemal dwie trzecie ludzi w regionach południowo-wschodnim i środkowo-południowym ma poczucie tożsamości narodowej, podczas gdy wśród mieszkańców zachodu i północy dotyczy to mniej niż 60 procent. Z drugiej strony mieszkańcy zachodu i północy częściej deklarują, że są dumni z tego, że Polska przystąpiła do UE.

W centrum uwagi: Mapowanie różnic regionalnych

Respondenci w regionach południowo-wschodnich częściej wymieniają polską historię, krajobrazy i patriotyzm jako powody do dumy, a także odwołują się do przywiązania do tradycji i religii. Natomiast mieszkańcy zachodu zazwyczaj dumni są z polskiej kuchni, kultury i sztuki.

Znowu, różnice te wskazują na podział który może mieć implikacje dla podmiotów prowadzących programy i kampanie, lub tworzących polityki regionalne.

Perspektywy, poglądy i wartości

Mieszkańcy regionu południowo-wschodniego rzadziej wymieniają zmiany klimatu jako jedno z głównych zagrożeń, przed którymi stoi świat (nieco poniżej 35 procent, a na zachodzie i północy jest to ponad 40 procent respondentów). Z drugiej strony są stosunkowo bardziej zaniepokojeni negatywnymi skutkami automatyzacji i masowego bezrobocia, zwłaszcza w porównaniu z ich odpowiednikami z północy (nieco ponad 20 procent przy średniej wynoszącej nieco ponad 15 procent na zachodzie i północy). Młodzi dorośli na północy i zachodzie są natomiast bardziej zaniepokojeni stanem demokracji.

Jeśli chodzi o poglądy i wartości, respondentów w regionie południowo-wschodnim cechuje ogólnie bardziej konserwatywne nastawienie, które przejawia się na różne sposoby. Są mniej otwarci na legalizację małżeństw jednopłciowych lub adopcji dzieci przez pary homoseksualne, w mniejszym stopniu popierają edukację seksualną i rzadziej wymieniali brak dostępu do opieki zdrowotnej w zakresie zdrowia seksualnego jako wyzwanie, przed którym stoją obecnie młodzi ludzie w Polsce.

Opisane różnice dają cząstkowy wgląd w sytuację kraju, gdzie podział w kwestii poglądów politycznych i wartości przebiega zgodnie z granicami regionalnymi, chociaż niektóre z różnic są nieznaczne. Niemniej jednak zalecamy naukowcom, organizacjom, organizatorom kampanii i decydentom politycznym wykorzystanie tych danych do stworzenia bardziej złożonego i szczegółowego obrazu postaw i perspektyw młodych Polaków. Będzie go można następnie wykorzystać do kształtowania przepisów, komunikatów i decyzji w różnych obszarach życia, od zaangażowania politycznego, tożsamości narodowej i wartości religijnych po prawa mniejszości.

Rozdział czwarty
Rekomendacje i wnioski

Wyniki badań zostały udostępnione grupie młodych doradców, składającej się z sześciorga młodych liderów i aktywistów z całej Polski, z których każdy reprezentuje różne cele i ruchy, w tym demokratyczne uczestnictwo, walkę ze zmianami klimatu, prawa kobiet, naukę i sztukę społecznie zaangażowaną. Zespół spotkał się trzy razy – najpierw na sesji wprowadzającej, później wziął udział w wywiadzie fokusowym (jako oddzielna grupa), a następnie w celu przekazania informacji zwrotnych na temat wniosków i przedstawienia własnych rekomendacji.

Aby wypracować te rekomendacje, wykorzystaliśmy opinie i sugestie samych uczestników badania, w szczególności postulaty zmian wyrażone przez ponad 90 osób biorących udział w wywiadach fokusowych, jak również wyniki ankiety w ramach badania Next Generation.

Biorąc pod uwagę znaczny zakres i skalę tych badań, należy zauważyć, że rekomendacje te zostały opracowane przez wybraną grupę i nie można ich uznać za reprezentatywne dla próby jako całości. Młodzi doradcy są bardzo zaangażowani w różnorodne działania, dlatego też wyciągnęli wnioski z własnych doświadczeń i wartości, starając się jednocześnie przedstawić zrównoważony obraz ustaleń i ich znaczenie. Sami zauważyli, że wiele spośród omawianych poniżej zmian – dotyczących kwestii podatkowych, wydatków publicznych i reform – leży w kompetencji polskiego rządu i parlamentu i wymaga szeroko zakrojonych konsultacji społecznych. Zauważyli oni także, że postulowane zmiany są zarówno długoterminowe, jak i złożone, a zatem spróbowali zaproponować bardziej natychmiastowe i wykonalne rozwiązania, które mogą zostać wdrożone przez organizacje pozarządowe i inne grupy w perspektywie krótko- lub średnioterminowej.

Ze względu na ich subiektywny charakter zachęcamy do wykorzystania tych rekomendacji jako punktu wyjścia do dalszych badań i dyskusji politycznych. Wskazaliśmy w tekście sposób, w jaki naszym zdaniem można je najlepiej zbadać, by pogłębić i zróżnicować dyskusje.

4.1 Najważniejsze rekomendacje

1. Zapewnienie większej osobistej swobody gospodarczej

Większość młodych Polaków chce **większej swobody gospodarczej, mniejszej liczby uregulowań prawnych i niższych podatków**, a jednocześnie **zwiększenia wydatków publicznych** w celu podniesienia poziomu życia. Jako rozwiązanie młodzi doradcy zaproponowali zwiększenie opodatkowania osób osiągających najwyższe dochody i wykorzystanie dodatkowych środków do realizacji programów społecznych poprawiających jakość życia ludzi, które zostały szczegółowo opisane w rekomendacjach.

Najczęściej wymienianym w ankiecie w ramach badania Next Generation wyzwaniem był brak przystępnych cenowo mieszkań, a następnie brak dobrych ofert pracy. Należy tutaj przypomnieć, że młodzi ludzie mają silne poczucie mocy sprawczej i dążą do osiągnięcia bezpieczeństwa finansowego i niezależności w życiu. Dalsze badania i dyskusje o kierunkach polityki powinny przyjrzeć się temu, co należy zmienić, aby młodzi ludzie mogli znaleźć pracę, żyć niezależnie i – jeżeli chcą – kupić własne mieszkanie lub dom.

Jednocześnie młodzi dorośli zazwyczaj mają pozytywny stosunek do **przedsiębiorczości** i chcą, aby łatwiej było rozpocząć własną działalność w Polsce. Uczestnicy i młodzi doradcy zasugerowali, że umiejętności związanych z rozpoczynaniem działalności gospodarczej należałoby uczyć w szkole średniej, aby lepiej przygotować młodych ludzi do rozpoczęcia kariery przedsiębiorcy. Należy podjąć dalsze badania i dyskusje na temat zachęcania młodych dorosłych w Polsce do przedsiębiorczości. W krótszej perspektywie organizacje pozarządowe i instytucje edukacyjne mogą dalej badać szczególne potrzeby młodych ludzi w kontekście rozwijania ich umiejętności, tak aby lepiej kształtować programy i szkolenia.

2. Zwiększenie wydatków publicznych na opiekę zdrowotną i społeczną oraz dostosowanie polityki do potrzeb młodszego pokolenia

Młodzi dorośli są podzieleni w kwestii zalet świadczeń socjalnych – niektórzy opowiadają się za większym wsparciem dla osób w najtrudniejszej sytuacji społecznej, zaś inni za mniejszą ingerencją państwa w życie obywateli. Młodzi doradcy argumentowali, że istnieje potrzeba **zwiększenia inwestycji w zabezpieczenie społeczne:** opiekę nad dziećmi, opiekę zdrowotną i opiekę społeczną, w tym opiekę dla osób z niepełnosprawnościami i wsparcie rodzin, np. poprzez darmowe posiłki w szkole.

Sugerowali, aby zwrócić szczególną uwagę na wspieranie osób borykających się z **problemami ze zdrowiem psychicznym i uzależnieniami**, uznanymi w ankiecie w ramach badania Next Generation za jedno z głównych wyzwań, przed którymi stoją młodzi Polacy – niemal 60 procent respondentów wskazało, że jest to kluczowa kwestia. Młodzi doradcy wyrazili zaniepokojenie brakiem wspólnotowych usług w zakresie zdrowia psychicznego i wsparcia dla młodzieży w Polsce, a także niemal całkowitym brakiem doradztwa.

Zalecane zmiany są adresowane głównie do decydentów politycznych i wymagałyby ukierunkowanych inwestycji. Jak już wspomniano, pewną rolę mogłyby także odgrywać organizacje pozarządowe działające w tym obszarze, oferując wsparcie, mentoring, pomoc w nawiązywaniu bliższych relacji i dostęp do innych sieci wsparcia. Jednak to samo w sobie nie byłoby w stanie wypełnić obecnej luki w świadczeniu usług w zakresie zdrowia psychicznego – potrzebne są dalsza dyskusja, podnoszenie świadomości i działania w celu urzeczywistnienia wymaganej zmiany.

3. Zmiana wyobrażenia na temat edukacji i jej reforma

Duża liczba respondentów zgłosiła, że ich zdaniem otrzymane wykształcenie nie przygotowało ich do dorosłego życia. Dyskusje pokazały, że wielu młodych Polaków uważa system edukacji za zbyt sztywny i zakorzeniony w tradycji, skupiający się wyłącznie na przedmiotach akademickich – choć ci, którzy uzyskali wykształcenie zawodowe, byli bardziej zadowoleni. Edukacja była jednym z tematów o priorytetowym znaczeniu dla młodych doradców, którzy zaproponowali szereg reform, które – jak mają nadzieję – mogą doprowadzić do powstania bardziej tolerancyjnego społeczeństwa. Zasugerowali zmiany pozwalające stworzyć lepsze warunki do zdobywania doświadczenia, eksplorowania życiowych możliwości i podejmowania świadomych decyzji. Ich sugestie obejmują:

- nauczanie **umiejętności życiowych** potrzebnych na dzisiejszym rynku pracy, takich jak: rozpoczynanie działalności gospodarczej, wypełnianie deklaracji podatkowych, kreatywne rozwiązywanie problemów i języki obce;
- wprowadzenie **doradztwa zawodowego** w szkołach;
- nauczanie o **różnorodności** rasowej, religijnej, seksualnej i kulturowej w szkołach w celu zwiększenia wrażliwości i tolerancji w społeczeństwie;
- nauczanie **empatii** od wieku przedszkolnego;
- nauczanie w szkołach **etyki** oprócz religii, a na samych lekcjach religii – przybliżanie także innych wierzeń poza wiarą katolicką;
- zapewnianie wysokiej jakości **edukacji seksualnej** w szkołach, z naciskiem na uczenie się o preferencjach seksualnych i prawach mniejszości, a także zapewnienie praktycznego wsparcia tym, którzy go potrzebują;
- zachęcanie pracodawców i instytucji edukacyjnych do uznania wartości **wolontariatu;**
- wprowadzenie **debaty** w szkołach w celu zwiększenia zdolności młodych ludzi do rozmowy na trudne tematy i poprawy dialogu w całym społeczeństwie.

Zmiany te wymagałyby weryfikacji podstawy programowej, a zatem powinny być rozpatrywane przez decydentów politycznych. Natomiast edukatorzy i instytucje edukacyjne mogą zastanowić się, w jaki sposób zacząć włączać te zalecenia do istniejących programów nauczania, na przykład przez wprowadzenie szerszego dialogu i podnoszenie świadomości.

Młodzi doradcy uznali, że szczególny nacisk należy położyć na nauczanie etyki, która zazwyczaj nie jest oferowana równolegle z edukacją religijną, mimo że takie rozwiązanie jest dla szkół dostępne. Wszystko to pomogłoby szkołom zmienić podejście na bardziej otwarte i przyjazne.

Warto rozważyć ujawnione w trakcie badań kierunki działań:

- zbadanie widocznej zmiany poglądów politycznych (z lewicowych na prawicowe) młodych dorosłych i ich poczucia mocy sprawczej w trakcie zdobywania wykształcenia wyższego;
- znalezienie sposobu, w jaki można najlepiej sprostać wyzwaniom, przed którymi stoją osoby z niższym wykształceniem i osoby o niższych dochodach;
- wykorzystanie widocznego sukcesu szkolnictwa zawodowego w przygotowaniu młodych ludzi do życia zawodowego (zgodnie z opinią osób, które same zdobyły takie wykształcenie).

4. Zachęcanie do partycypacji i wspólnych działań na rzecz odświeżenia polityki i społeczeństwa obywatelskiego

Młodzi dorośli, którzy wzięli udział w grupach fokusowych, wyrazili potrzebę zmiany, ale jednocześnie pesymistycznie oceniali możliwość jej dokonania. Młodzi doradcy uznali, że aby w pełni osiągnąć tę zmianę w zakresie postaw i wartości oraz poprawić jakość polityki, młodzi ludzie muszą sami zacząć wpływać na otaczającą ich rzeczywistość.
Za najlepszą drogę do osiągnięcia tego celu uważają zachęcanie do zwiększonej **aktywności demokratycznej i obywatelskiej**. Sugerują, że powinno się tego uczyć w szkołach, skupiając się zarówno na wartości takiego zaangażowania, metodach i narzędziach, jak również zapewniając praktyczne możliwości partycypacji już od najmłodszych lat. Ważne jest np. tworzenie lepszych modeli uczestnictwa uczniów i studentów w **radach uczniowskich, spółdzielniach uczniowskich, organach zarządzających szkołami i samorządach studenckich**.

Uznali także, że powinno to znaleźć uzupełnienie w postaci **wsparcia w budowaniu pewności siebie, samodzielności i zaufania** wśród młodych ludzi, poprzez formalną i szerszą edukację obywatelską. Może to obejmować zachęcanie do zwiększonego uczestnictwa w istniejących organach i organizacjach młodzieżowych, co stworzy więcej okazji do wyrażania swoich opinii i obaw. Zasugerowali oni, że rząd powinien zaangażować więcej obywateli – w tym młodych ludzi – w **rozmowy i konsultacje** dotyczące ich społeczności i rozwiązań politycznych, które mają wpływ na ich życie. Opisali pozytywne doświadczenia związane z **budżetem obywatelskim** – przykłady zaangażowania społeczności w podejmowanie decyzji dotyczących lokalnych inwestycji służących poprawie warunków życia. Należy zauważyć, że osoby mieszkające w mniejszych miastach i na obszarach wiejskich już teraz widzą możliwość takiego angażowania się i wpływu, a wielu młodych ludzi postrzega indywidualne działania jako małe kroki potrzebne do zmiany.

Opierając się na własnych doświadczeniach jako aktywistów i działaczy, młodzi doradcy uznali, że **aktywizm młodzieżowy i działania zbiorowe** powinny być promowane poprzez pozytywne przykłady influencerów i działaczy, takich jak Greta Thunberg, aby pokazać młodym ludziom, że ich głos ma znaczenie. Jedna z sugestii dotyczyła stworzenia kompleksowej **platformy internetowej**, która regularnie informowałaby młodych ludzi o możliwościach w zakresie aktywizmu, wolontariatu i rozwoju trzeciego sektora. Zauważono, że organizacje pozarządowe są szczególnie dobrze przygotowane do zapewnienia takich platform, wraz z poradami i wskazówkami, jakich młodzi ludzie potrzebują, aby się zaangażować i uczestniczyć.

Rekomendacje w tej dziedzinie są szeroko zakrojone i wymagałyby wkładu zarówno władz centralnych, jak i lokalnych, aby zapewnić większy udział obywateli w procesie podejmowania decyzji. Zdaniem grupy nie ma obecnie wystarczającej liczby organizacji pozarządowych działających na rzecz partycypacji, a w szczególności partycypacji młodzieży.
Takie organizacje mogłyby pomóc rozwiązać problem poczucia braku mocy sprawczej. To z kolei wymagałoby zwiększenia finansowania i inwestycji w sektorze organizacji pozarządowych i związanych z nim inicjatyw.

5. Promowanie większej tolerancji i wolności w polskim społeczeństwie

Warsztaty mające na celu opracowanie zaleceń odbyły się w następstwie szerokich protestów dotyczących praw reprodukcyjnych kobiet i praw mniejszości seksualnych w Polsce. Nie było więc zaskoczeniem, że kwestie te były na pierwszym planie dyskusji z młodymi doradcami, z których wielu było zaangażowanych w aktywizm i prowadzenie kampanii dotyczących tych zagadnień. Wyrazili oni zaniepokojenie wrogością wobec społeczności LGBTQ+ oraz sposobem przedstawiania debaty w mediach i dyskursie publicznym po kontrowersyjnym wprowadzeniu tzw. stref wolnych od LGBTQ+.

Należy zauważyć, że opinie na te tematy są bardzo zróżnicowane wśród młodych dorosłych w Polsce, jak opisano w głównej części raportu, i to, co może wydawać się oczywiste w Wielkiej Brytanii czy Europie Zachodniej, niekoniecznie jest powszechnie akceptowane w Polsce.

Poza wspomnianym już włączeniem etyki, empatii i różnorodności do edukacji młodych ludzi oraz promowaniem uczestnictwa i zaangażowania obywatelskiego, młodzi doradcy zasugerowali także zaangażowanie większej liczby organizacji pozarządowych w promowanie różnorodności i dialogu w społeczeństwie. Niektórzy uważali, że korzystny byłby także dalszy rozdział Kościoła od państwa, jednak poglądu tego może nie podzielać szersze grono badanych.

W szczególności w kontekście różnorodności młodzi doradcy uznali, że przyszłe inicjatywy powinny obejmować warsztaty, dyskusje, projekty, festiwale kulturalne i kampanie edukacyjne promujące tolerancję, szacunek dla innych i wrażliwość kulturową. Działania organizacji pozarządowych powinny być wzmocnione przez międzynarodowe inicjatywy i dofinansowanie, zwłaszcza w odniesieniu do praw mniejszości.

4.2 Dalsze sugestie i działania

Biorąc pod uwagę kwestie uznane przez młodych doradców za priorytetowe, a także ogólne wyniki badań, zespół badawczy sugeruje, że następujące działania i tematy mogą stanowić punkt wyjścia do dalszych badań i dyskusji:

4.2.1 Działalność badawcza

- Należy przeprowadzić dalsze **mapowanie i konsultacje na poziomie lokalnym i regionalnym we współpracy** z młodymi ludźmi, organizacjami i decydentami politycznymi, aby poszerzyć dyskusję i zgłębić tematy poruszone w niniejszym badaniu. Pomoże to wzmocnić głos i lepiej zrozumieć potrzeby konkretnych grup, takich jak młodsi dorośli, osoby odizolowane na obszarach wiejskich, osoby o niskich dochodach czy kobiety. Wierzymy, że uzyskanie informacji o tym, czego te grupy potrzebują i chcą na poziomie lokalnym i regionalnym, jak również zrozumienie ich sympatii politycznych i wartości osobistych, doprowadzi do bardziej zniuansowanego i właściwego kształtu polityki oraz lepszego dostosowania przepisów w przyszłości.
- Należy prowadzić dalsze **badania, organizować okrągłe stoły i wymianę pomysłów**, aby uchwycić zmieniające się postawy i perspektywy po roku protestów i pandemii, a w efekcie lepiej zrozumieć wpływ demonstracji na zaangażowanie młodych dorosłych w Polsce. W szczególności dyskusja powinna koncentrować się na zmianie i polaryzacji poglądów i wartości, które wyszły na jaw w trakcie niniejszego badania, w tym tożsamości narodowej, integracji europejskiej, roli Kościoła i praw mniejszości.
- Na najbardziej praktycznym poziomie organizacje, decydenci i działacze powinni dalej badać potencjał **zaangażowania cyfrowego** oraz innych form działania i uczestnictwa, które mogłyby pomóc w zbliżeniu i wzmocnieniu pozycji młodych dorosłych oraz wzmocnieniu ich głosu, a zwłaszcza tych form, które są inicjowane i współtworzone przez samych młodych ludzi, np. sieci współpracy i grup kampanijnych.

4.2.2 Tematy badawcze

Badacze, decydenci polityczni i sami młodzi ludzie powinni zająć się dalszą analizą następujących tematów i pytań:

Tożsamość i głos

- Jak można lepiej dokumentować, przedstawiać i celebrować charakterystyczne tożsamości młodszego pokolenia Polaków?
- Co pozwoliłoby młodym Polakom wyrazić siebie, swoje potrzeby i pomysły na przyszłość?
- W jakim stopniu młodzi działacze są wysłuchiwani i jak traktowane są ich postulaty?

Jakość życia i zdrowie emocjonalne

- Co jest konieczne do zapewnienia lepszego standardu życia, którego domagają się młodzi dorośli?
- Co można i należy zrobić, aby wspierać młodych ludzi w poruszaniu się po złożonym i pełnym wyzwań świecie?
- Biorąc pod uwagę wezwania do wzmożonych działań w zakresie zdrowia psychicznego, co można zrobić, aby poprawić jakość usług zdrowotnych i innych form wsparcia?

Rozwój cyfrowy

- Jakie inwestycje są potrzebne w zakresie technologii cyfrowych i łączności, aby zapewnić wszystkim młodym Polakom możliwość funkcjonowania i rozwijania się we współczesnym świecie?
- W jaki sposób można wykorzystać umiejętności cyfrowe młodych ludzi do poprawy ich życia i społeczeństwa w ogóle?

Emigracja i globalizacja

- Biorąc pod uwagę, że większość młodych Polaków wykazuje duże zainteresowanie emigracją i ma sprzeczne poglądy na temat globalizacji, co można zrobić, aby młodzi Polacy mogli w pełni wykorzystać możliwość emigracji, a jednocześnie zagwarantować sukces samej Polski jako kraju i atrakcyjnego miejsca do życia i pracy?
- W jaki sposób młodzi dorośli mogą wzmacniać wizerunek Polski na całym świecie?

Zmiany klimatu

- Jaką rolę odegrają młodzi Polacy w nadchodzącym rozrachunku z działań na rzecz klimatu? W jaki sposób można wykorzystać zainteresowanie, pomysły i działania, aby wynieść Polskę na pozycję lidera?

Niniejsze badanie opisuje młodą populację podzieloną pod względem aspiracji, orientacji politycznej, wartości i miejsca zamieszkania, ale zjednoczoną przez wspólną więź z krajem i pragnienie bardziej tolerancyjnego społeczeństwa. W trakcie badań młodzi dorośli wypowiadali swoje zdanie, dzieląc się z nami otwartą i szczerą oceną świata, który widzą wokół siebie.

Badania te powinny jednak stanowić wstęp do słuchania głosu młodych ludzi i działania wspólnie z nimi w oparciu o ich pomysły i sugestie. Istnieje ogromny potencjał, aby jeszcze bardziej wykorzystać i wzmocnić głos młodzieży w Polsce, a nikt nie jest lepiej przygotowany do tego, aby wystąpić i zabrać głos, niż sami młodzi ludzie.

Natomiast starsi dorośli – członkowie rodzin, wychowawcy, badacze czy decydenci – mają obowiązek stać na straży prawa młodych ludzi do kształtowania swoich doświadczeń, usług, z których korzystają i społeczeństwa, w którym żyją. W tym celu muszą oni zobowiązać się do przekazywania młodym ludziom potrzebnych zasobów, zapewnienia inwestycji i wsparcia, tak aby byli oni wyposażeni, umocowani i gotowi do inicjowania działań i przewodzenia zmianom.

Współpraca oraz połączenie energii młodszych i starszych pokoleń może doprowadzić do pozytywnych zmian i poprawy sytuacji zarówno w kraju, jak i na arenie międzynarodowej. Właśnie takiej przyszłości chcą młodzi Polacy i na nas wszystkich spoczywa obowiązek jej urzeczywistnienia.

Dziękujemy wszystkim, którzy przyczynili się do zrealizowania badania Next Generation Polska, a w szczególności młodym ludziom, dzięki którym było ono możliwe.

Bibliografia

Akademia Liderów (2017), *Raport „Badanie Przedsiębiorczości wśród Młodzieży". Wyniki ogólnopolskie.* Dostępne w internecie: https://issuu.com/akademialiderow/docs/40_raport_zbiorczy_final_v2_web

Batorski D., Michalska B., Pyżalski J. (2018), *Internet i otoczenie komunikacyjne. Młodzi 2018.* Dostępne w internecie: http://mlodzi2018.pl/files/raport2.pdf

Boni M. (2019), *Rekomendacje, Młodzi 2018.* Dostępne w internecie: http://mlodzi2018.pl/files/raport15.pdf

Brzozowska-Brywczyńska M. (2018), *Kulturowe środowisko jednorożców – kilka notatek o młodzieży i kulturze popularnej, Młodzi 2018.* Dostępne w internecie: http://mlodzi2018.pl/files/raport12.pdf

CBOS (2018), *Attitude to other nationalities.* Dostępne w internecie: https://www.cbos.pl/EN/publications/reports/2019/017_19.pdf

CBOS (2019), *Preferowane i realizowane modele życia rodzinnego. Raport nr 46/2019.* Dostępne w internecie: https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2019/K_046_19.PDF

CBOS
(2019), *Alternatywne modele życia rodzinnego w ocenie społecznej. Raport nr 42/2019.* Dostępne w internecie: https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2019/K_042_19.PDF

Główny Urząd Statystyczny (2020) Informacja o rynku pracy w trzecim kwartale 2020 (dane ostateczne), Warszawa, Główny Urząd Statystyczny, s. 20. Dostępne w internecie https://stat.gov.pl/download/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5475/12/44/1/informacja_o_rynku_pracy_w_trzecim_kwartale_2020_dane_ostateczne.pdf

Deloitte (2019), *Property index. Overview of European Residential Markets.* Dostępne w internecie: https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/de/Documents/real-estate/property-index-2019-2.pdf

Długosz P. (2018), *Różnicowanie za pomocą szans edukacyjnych i życiowych młodzieży. Casus peryferii. Młodzi 2018.* Dostępne w internecie: http://mlodzi2018.pl/files/raport6.pdf

Eurobarometr (2020). Dostępne w internecie: https://data.europa.eu/euodp/pl/data/dataset/S2183_464_ENG

European Social Survey (2018). Dostępne w internecie: http://nesstar.ess.nsd.uib.no/webview/index.jsp?v=2&submode=abstract&study=http%3A%2F%2F129.177.90.83%3A80%2Fobj%2FfStudy%2FESS9e03.1&mode=documentation&top=yes

European Values Study (1999 i 2017). *Fundacja Stocznia calculations based on European Values Study data for 1999 and 2017.* Dostępne w internecie: https://europeanvaluesstudy.eu/

Eurostat (2020), *Ageing Europe – statistics on population developments.* Dostępne w internecie: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Ageing_Europe_-_statistics_on_population_developments

Eurostat (2020b) Ageing Europe – statistics on population developments. Dostępne w internecie: ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Ageing_Europe_-_statistics_on_population_developments

Facebook (2016), *Ogólnopolski Strajk Kobiet.* Dostępne w internecie: https://en-gb.facebook.com/ogolnopolskistrajkkobiet/

Gumkowska H., Herbst J. (2005), *Podstawowe faktyo organizacjach pozarządowych w Polsce.* Dostępne w internecie: https://api.ngo.pl/media/get/119290

Hootsuite (2020), *Digital 2020: Poland.* Dostępne w internecie: https://datareportal.com/reports/digital-2020-poland

Jałowiecki B. (1996), *Przestrzeń historyczna, regionalizm, regionalizacja. Oblicza polskich regionów.* Warszawa.

Johnson S. & Loveman, GW (1995) *Starting Over: Poland after Communism. Harvard Business Review* 73/2. Available online at: hbr.org/1995/03/starting-over-poland-after-communism

Kulas P. (2018), *Młode elity intelektualne i ich obywatelskie przesłanie, Młodzi 2018.* Polska.

Lukowski J., Zawadzki H. (2001), *A Concise History of Poland,* wyd. 1, Cambridge.

Niemczycki I. (2018), *Europa dla młodych, Młodzi 2018.* Polska.

OKO Press (2019), *To będzie koniec cywilizacji, jaką znamy. Depresja klimatyczna w Polsce.* Dostępne w internecie: https://oko.press/to-bedzie-koniec-cywilizacji-jaka-znamy-depresja-klimatyczna-w-polsce-wywiad/

PEW Research Centre (2018), *Global Attitudes & Trends.* Dostępne w internecie: https://www.pewresearch.org/global/

Podemski K. (2014), *Społeczeństwo obywatelskie w Polsce 25 lat po wielkiej zmianie.* Dostępne w internecie: https://core.ac.uk/download/pdf/143490899.pdf

Najwyższa Izba Kontroli (2017), *Realizacja zadań narodowego programu ochrony zdrowia psychicznego.* Dostępne w internecie: https://www.nik.gov.pl/plik/id,12692,vp,15090.pdf

„Polityka" (2020), *Sondaż w sprawie protestów. Kto bierze udział w spacerach?* Dostępne w internecie: https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/kraj/2074683,1,sondaz-w-sprawie-protestow-kto-bierze-udzial-w-spacerach.read

Główny Urząd Statystyczny (2014), *Prognoza ludności na lata 2014-2050.* Dostępne w internecie: https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/prognoza-ludnosci/prognoza-ludnosci-na-lata-2014-2050-opracowana-2014-r-,1,5.html

Główny Urząd Statystyczny (2019), *Ludność. Stan i struktura ludności oraz ruch naturalny w przekroju terytorialnym w 2019 r.* Dostępne w internecie: https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/ludnosc/ludnosc-stan-i-struktura-ludnosci-oraz-ruch-naturalny-w-przekroju-terytorialnym-stan-w-dniu-31-12-2019,3,27.html

„The Guardian" (2019), *Poland's drift to the right divides young male and female voters.* Dostępne w internecie: https://www.theguardian.com/world/2019/oct/08/poland-election-drift-to-right-divides-young-male-and-female-voters

„The Guardian" (2020a), *Standing up for the 'real' Poland: how Duda exploited rural-urban divide to win re-election.* Dostępne w internecie: https://www.theguardian.com/world/2020/jul/18/andrzej-duda-poland-rural-urban-re-election

„The Guardian" (2020b), *'A backlash against a patriarchal culture': How Polish protests go beyond abortion rights.* Dostępne w internecie: https://www.theguardian.com/world/2020/nov/06/a-backlash-against-a-patriarchal-culture-how-polish-protests-go-beyond-abortion-rights

„The Guardian" (2020), *Ursula von der Leyen says Poland's 'LGBT-free zones' have no place in EU.* Dostępne w internecie: https://www.theguardian.com/world/2020/sep/16/ursula-von-der-leyen-says-polands-lgbt-free-zones-have-no-place-in-eu

Wiszejko-Wierzbicka D., Kwiatkowska A. (2016), *Entering Adulthood in Poland: A Report from the Nationwide Survey of Young Poles Aged 18-29.* Polska.

Young Europe (2017), *The youth study of TUI Foundation.* Dostępne w internecie: https://www.tui-stiftung.de/en/media/young-europe-2017-the-youth-study-of-tui-foundation/

Youth Observatory (2020a), *Conclusions from the Youth Observatory – expert seminars on Gender and LGBT.* Polska.

Youth Observatory (2020b), *Conclusions from the Youth Observatory – seminar on the youth engagement for fight for climate.* Polska.

Aneks 1
Szczegółowe informacje na temat członków akademickiej grupy doradców i młodych doradców

Akademicka grupa doradców

dr Roch Dunin-Wąsowicz, gościnny wykładowca, Instytut Europejski, London School of Economics

Socjolog, który bada europejskie ponadnarodowe przestrzenie i sieci kulturalne. Prowadzi badania nad brexitem, UE, jak również organizacją społeczną i tożsamością obywatelską polskich imigrantów na terenie Wielkiej Brytanii.

dr Piotr Godzisz, wykładowca kryminologii, Wydział Nauk Społecznych, Birmingham City University

Bada prawa człowieka, społeczeństwo obywatelskie i ma doświadczenie w zakresie badania i popierania społeczności LGBT w Polsce.

dr Kinga Goodwin, specjalistka ds. projektów badawczych, University of Stirling

Absolwentka Wydziału Studiów Słowiańskich i Wschodnioeuropejskich i autorka studium na temat integracji i zmiany tożsamości Polaków w społeczeństwie brytyjskim od 2004 r., sfinansowanego przez Komisję Europejską. Wcześniej, w okresie prowadzenia badania, specjalistka ds. Projektów badawczych w UCL European Institute.

dr Anna Horolets, Instytut Etnologii i Antropologii Kulturowej, Uniwersytet Warszawski

Prowadzi badania z perspektywy antropologii społeczno-kulturowej, socjologii i analizy dyskursu, ze szczególnym uwzględnieniem mobilności przestrzennej, w tym turystyki i migracji.

dr Jakub Jabłonowski, wykładowca geografii politycznej na University of Exeter

Wykładowca geografii politycznej na University of Exeter i pracownik naukowy w grupie kampanijnej the3million, którego zainteresowania obejmują integrację społeczną i równość rasową.

Katarzyna Malinowska, doktorantka w dziedzinie psychologii społecznej, Centrum Badań nad Uprzedzeniami, Uniwersytet Warszawski

Interesuje się aktywizmem, różnymi formami działań zbiorowych na rzecz grup mniejszościowych lub przeciwko nim oraz tym, w jaki sposób wpływa na nie identyfikacja grupowa. Oprócz tego pracuje jako terapeutka z dziećmi i młodymi dorosłymi z zaburzeniami należącymi do spektrum autyzmu.

dr Joanna Schmidt, adiunkt i zastępca kierownika Centrum Badań nad Zarządzaniem w Organizacjach Pozarządowych, Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu

Jej zainteresowania badawcze obejmują organizacje pozarządowe, „trzeci sektor" i ekonomię społeczną, zarządzanie zasobami ludzkimi (w NGO), psychologię w zarządzaniu, psychologię społeczną i edukację.

dr hab. Bartłomiej Walczak, socjolog i antropolog kultury, Katedra Historii Idei i Antropologii Kulturowej, Instytut Stosowanych Nauk Społecznych, Uniwersytet Warszawski

Autor publikacji, kierownik licznych polskich i międzynarodowych projektów badawczych i ewaluacyjnych, w tym prac związanych z wdrożeniem reformy w zakresie nadzoru pedagogicznego.

Jan J. Zygmuntowski, ekonomista, analityk polityki publicznej i doradca biznesowy, aktualny członek kierownictwa think-tanku Instrat

Opracowuje nowe ramy zarządzania na potrzeby gospodarki danych, platform cyfrowych i innowacji w celu zapewnienia egalitarnej przyszłości. W ramach studiów doktoranckich w Akademii Leona Koźmińskiego prowadził badania skupiające się na zarządzaniu danymi publicznymi i wspólnych zbiorach danych. Pełni funkcję młodego doradcy w grupie zadaniowej.

Młodzi doradcy

Nawojka Liwia Ciborska, aktywistka Młodzieżowego Strajku Klimatycznego, Fridays for Future

jest działaczką Młodzieżowego Strajku Klimatycznego w ramach inicjatywy Fridays for Future. Walczy o sprawiedliwość klimatyczną, jest feministką i weganką. Bierze udział w akcjach ruchu Extinction Rebellion, Strajku Kobiet i Obozu dla Klimatu. W tym roku ukończy naukę w szkole średniej.

Antonina Lewandowska, aktywistka, Te Tematy

jest socjolożką, edukatorką seksualną, feministką i aktywistką, skupiającą się w szczególności na edukacji seksualnej młodych ludzi i propagowaniu praw reprodukcyjnych. Jest członkinią założycielką grupy Te Tematy, która opowiada się za edukacją seksualną w szkołach, oraz członkinią Grupy Ponton promującej zdrowie seksualne młodzieży, a także koordynatorką sieci ASTRA – międzynarodowej sieci organizacji pozarządowych, która promuje prawa mniejszości seksualnych i prawa reprodukcyjne w Europie Środkowo-Wschodniej oraz Azji Środkowej. Ukończyła kurs kreowania polityk społecznych na Uniwersytecie w Cambridge.

Marta Marsicka, koordynatorka programu, Galeria Centrala

ukończyła studia na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, uzyskując tytuł magistra historii sztuki. Pracowała jako przewodniczka wycieczek w Muzeum Narodowym w Poznaniu, potem wyemigrowała do Wielkiej Brytanii w ramach stypendium Erasmus w galerii Centrala w Birmingham, gdzie koordynuje programy, planując i organizując wystawy i wydarzenia kulturalne. Jest stypendystką roku 2020/2021 grupy wschodzących kuratorów Tate i Paul Mellon Centre. Z oddaniem angażuje się w reprezentację artystów z Europy Środkowo-Wschodniej w Wielkiej Brytanii i zapewnianie prawdziwej różnorodności na brytyjskiej scenie artystycznej.

Pola Plaskota, Przewodnicząca Erasmus Student Network w Polsce

jest absolwentką Politechniki Warszawskiej, gdzie ukończyła studia na kierunku biotechnologia. Pełni funkcję przewodniczącej zarządu Erasmus Student Network Polska.

Michał Sienicki, aktywista edukacyjny

jest działaczem edukacyjnym i studentem socjologii. Aktywnie uczestniczył w wielu radach młodzieżowych i radach szkolnych na terenie Warszawy. Jest byłym członkiem zarządu Europejskiej Wspólnoty na rzecz Edukacji Demokratycznej (EUDEC), promującej demokrację w szkołach. W 2019 r. zainicjował strajk studencki w celu poprawy edukacji demokratycznej w Polsce.

Aneta Ślęczek, studentka

studiowała dziennikarstwo i komunikację społeczną na Uniwersytecie Ekonomicznym w Katowicach, ze specjalizacją grafika i edycja zdjęć. Po ukończeniu studiów odbyła staż w galerii Centrala w Birmingham, specjalizując się w fotografii i marketingu, a obecnie uczęszcza na studia magisterskie w dziedzinie grafiki i kulturoznawstwa.

Aneks 2
Badanie w mediach społecznościowych – szczegółowe informacje na temat badanych grup na Facebooku

1. **Grupa dla młodych działaczy politycznych:** założona w 2018 r., składa się z osób należących do polskiej społeczności działającej na rzecz polityki młodzieżowej, o zróżnicowanych poglądach politycznych. Każdego tygodnia dołącza do niej kilka osób, głównie studentów i licealistów, z których wielu działa w różnych strukturach politycznych i organizacjach pozarządowych. Celem grupy jest poprawa polityki młodzieżowej – zapewnienie prawnego umocowania rad młodzieży, przyznanie im realnych uprawnień w zakresie działania i podejmowania decyzji w ich regionie. Grupa jest prywatna i skierowana specjalnie do młodzieży. Liczy ponad 2,2 tys. członków.
2. **Grupa dla młodzieży o liberalnych poglądach:** założona w maju 2021 r., przewodniczą jej członkowie organizacji młodzieżowej o długoterminowych wolnorynkowych i liberalnych celach. Grupa ta ma zwolenników wśród osób o liberalnych w kwestiach obyczajowych poglądach, zwłaszcza osób związanych ze społecznością LGBT, i jest skierowana do młodych ludzi. Zdecydowaną większość grupy stanowią studenci i licealiści. Grupa jest prywatna i liczy około 800 członków.
3. **Grupa dla młodzieży o wolnościowo-nacjonalistycznych poglądach:** założona w lipcu 2020 r. przez młodych ludzi powiązanych ze społecznością polskich partii wolnościowych. Składa się głównie ze zwolenników polskiej partii politycznej o profilu prawicowym, nacjonalistycznym i eurosceptycznym. Zgodnie z opisem grupy ma ona pełnić funkcję formacyjną, skupiać młodych zwolenników i pomagać w dzieleniu się poglądami między różnymi kręgami społeczności. Administratorzy ustalili górny limit wiekowy na poziomie 30 lat (chociaż ma także członków w starszym wieku). Grupa jest prywatna i liczy ponad tysiąc członków. Pomimo tego, że skupia ludzi o prawicowych poglądach, jest bardzo zróżnicowana w kwestiach światopoglądowych (reprezentując głównie narodowy konserwatyzm i konserwatywny liberalizm).
4. **Grupa dla młodych liberałów:** założona w czerwcu 2020 r. przez osoby związane z organizacją młodzieżową, której członkami są osoby w wieku 13-25 lat o liberalnych poglądach, postawie proeuropejskiej, otwarte na mniejszości i wielokulturowość; współpracuje z polską partią liberalną. Grupa jest prywatna i stanowi przestrzeń „dyskusyjno-społeczną" dla jej zwolenników, jak również innych osób zainteresowanych tematami takimi jak liberalizm, wolny rynek i polityka. Liczy około 2 tys. członków, głównie młodych dorosłych.
5. **Grupa dla młodych polityków:** założona w lipcu 2020 r. przez członków organizacji młodzieżowej, której celem było utworzenie sieci łączącej młodych działaczy i zbudowanie silnego ruchu młodzieżowego, który miałby rzeczywisty wpływ na rozwój społeczności lokalnych. W skład grupy wchodzą osoby o bardzo zróżnicowanych poglądach, które uczestniczą w tworzeniu polityki młodzieżowej, są nią zainteresowane lub chcą dowiedzieć się więcej na jej temat. Grupa jest prywatna i liczy około 200 członków.
6. **Grupa dla młodych antyfaszystów:** założona w październiku 2019 r. jako fanpage koalicji (ludzi, organizacji, projektów, społeczności), której cel to sprzeciwienie się nacjonalizmowi, rasizmowi, seksizmowi i nienawiści wobec innych wartości. Propaguje wolność, równość, solidarność i wzajemną pomoc. Jest prywatna i liczy około 3,7 tys. członków. Nie jest skierowana bezpośrednio do młodzieży, jednak znaczną część społeczności stanowią właśnie młodzi ludzie – studenci, uczniowie i osoby pracujące.
7. **Grupa samopomocy dla wszystkich:** oddolna, utworzona na początku marca 2021 r. roku dla osób znajdujących się w trudnej sytuacji z powodu pandemii COVID-19. Grupa jest prywatna, liczy około 107 tys. członków, ma zasięg ogólnopolski, a obecnie dzieli się na około 150 podgrup regionalnych. Jej celem jest pomaganie użytkownikom – każdy może poprosić o pomoc i każdy może ją zapewnić. Mimo że nie jest przeznaczona bezpośrednio dla młodzieży, należy do niej wiele młodych ludzi.
8. **Grupa dla młodzieży przeciwdziałającej kryzysowi klimatycznemu:** założona w czerwcu 2019 r. regionalna grupa reprezentująca większy ruch. Składa się z aktywistów pragnących działać na rzecz klimatu w ramach międzynarodowego ruchu. Jej członkowie są osobami gotowymi do działania i biorącymi udział w wydarzeniach organizowanych pod sztandarem ruchu. Grupa ma służyć jako kanał komunikacji między przedstawicielami ruchu a osobami pragnącymi do niego przystąpić. Jednocześnie jest to miejsce do wymiany pomysłów na kampanie promujące zapobieganie katastrofie klimatycznej. Grupa liczy 2,1 tys. członków, głównie młodych dorosłych.
9. **Grupa dla wszystkich walcząca ze zmianą klimatu:** założona w czerwcu 2019 r. przez działaczy międzynarodowego ruchu jako grupa dyskusyjna jego polskiego oddziału. Ruch ten ma charakter społeczno-polityczny, a jego celem jest wyrażanie niezadowolenia z biernej postawy polityków, którzy wydają się nie dostrzegać problemów klimatycznych, utraty różnorodności biologicznej i zagrożenia wyginięciem gatunku ludzkiego. Cele grupy to wymiana informacji i refleksji na temat środowiska i zmiany klimatu, dyskusja na temat działalności ruchu, wymiana informacji na temat bieżących wydarzeń i integracji członków, wspieranie koordynacji grup z różnych regionów Polski. Liczy około 1,2 tys. członków. Nie jest ona skierowana bezpośrednio do młodzieży, ale należy do niej wielu młodych ludzi.
10. **Grupa mówiąca o niszczycielskim wpływie ludzkości na środowisko:** oddolna inicjatywa powstała w grudniu 2016 r., grupa polityczna. Jej celem jest podnoszenie świadomości na temat zmian klimatu spowodowanych przez człowieka i sposobów przeciwdziałania tym zmianom, a także wymiana informacji na temat kampanii społecznych i związanych z nimi kwestii. Liczy około 11,8 tys. członków. Są to osoby w różnym wieku, w tym także młodzież. Do grupy należą również mentorzy pomagający mniej doświadczonym członkom żyć w bardziej zrównoważony sposób.
11. **Grupaosób starających się chronić klimat w codziennym życiu:** założona w lipcu 2019 r., między innymi przez kandydata na prezydenta w tegorocznych wyborach. Obecnie grupą zarządzają młodzi ludzie. Jej celem jest promowanie oddolnych działań na rzecz klimatu i stylu życia w duchu „zero waste". Liczy 35,5 tys. członków i wydaje się, że wielu z nich to ludzie młodzi.
12. **Grupa działająca na rzecz poprawy polskiej edukacji:** publiczna grupa założona w styczniu 2018 r. przez fundację wspierającą edukację. Celem grupy jest opracowanie wspólnych pomysłów na działania, które pomogą zreformować polską edukację. Jest skierowana do osób w każdym wieku, w tym również młodych dorosłych, i jest połączona z fanpage'em studentki (pokazującym, jak wygląda edukacja widziana oczami studentki aktywistki). Grupa liczy około 700 członków.

13. **Grupa walcząca o równe prawa:** założona w kwietniu 2019 r. przez organizację pozarządową, która działa na rzecz osób LGBT i ich bliskich, poprzez wsparcie polityczne, społeczne i prawne, tworząc i wdrażając systemowe rozwiązania edukacyjne oraz tworząc szeroko zakrojony ruch sojuszniczy. Ma na celu wymianę informacji i mobilizowanie się do działań obywatelskich i prodemokratycznych w dążeniu do równych praw dla osób LGBTQIA. Celem grupy jest też zwiększenie widoczności i liczby osób zaangażowanych w sprawę równości i godności osób LGBTQIA. Grupa jest prywatna i liczy około 1,6 tys. członków. Mimo że nie jest skierowana do określonej grupy wiekowej, należy do niej wielu młodych dorosłych.
14. **Grupa przeciwników społeczności LGBT+:** utworzona przez członków i zwolenników dobrze znanej polskiej organizacji deklarującej, że prowadzi badania w dziedzinie kultury prawnej i dziedzictwa duchowego oraz wspiera inicjatywy na rzecz ochrony życia. Powstała w lutym 2019 r. w odpowiedzi na podpisanie przez prezydenta Warszawy „Warszawskiej polityki miejskiej na rzecz społeczności LGBT+". W praktyce jest to grupa dyskusyjna zwolenników organizacji, a obecnie także fanpage fundacji antyaborcyjnej. Nie jest skierowana do żadnej konkretnej grupy wiekowej, ale należą do niej także młodzi dorośli. Liczba jej członków wynosi około 6,7 tys.
15. **Grupa na rzecz praw kobiet:** utworzona w kwietniu 2016 r. w odpowiedzi na rządowe plany dalszego ograniczania dostępu do aborcji w Polsce. Zajmuje się tematami takimi jak prawa reprodukcyjne kobiet, przykłady seksizmu, monitorowanie działań i inicjatyw przeciwko prawu do aborcji, społeczna, kulturowa i polityczna sytuacja kobiet w Polsce i na świecie. Celem grupy jest podnoszenie świadomości społecznej i obywatelskiej kobiet, mniejszości i osób z grup zagrożonych wykluczeniem. Nie jest skierowana dla żadnej określonej grupy wiekowej, ale należy do niej wiele młodych kobiet. Jest prywatna i liczy około 100 tys. członków.
16. **Grupa pro-life:** stanowi podsekcję popularnej grupy katolickiej. Jest prywatna i została założona w maju 2017 r. Celem grupy jest wymiana informacji na temat tego, w jaki sposób można aktywnie chronić życie od chwili poczęcia, poszukiwanie takich działań oraz wspólne ich inicjowanie, nauka i formułowanie dobrych argumentów przeciwko aborcji. Chociaż grupa nie jest bezpośrednio skierowana do żadnej grupy wiekowej, wydaje się, że zdecydowaną większość z około 700 członków stanowią młodzi dorośli. Aby do niej dołączyć, nie trzeba być katolikiem.
17. **Grupa osób kwestionujących znaczenie epidemii COVID-19:** utworzona w sierpniu 2020 r., należą do niej osoby, które chcą „odkryć prawdę na temat fałszywej pandemii koronawirusa". Nie jest skierowana do żadnej konkretnej grupy wiekowej, ale należą do niej także młodzi ludzie. Jej celem jest pomaganie innym w zrozumieniu, w jaki sposób społeczeństwo jest „poddawane manipulacji". Grupa prowadzi również program mentoringu, którego cel to propagowanie „ujawniania prawdy na temat manipulacji w zakresie pandemii". Liczy 17,1 tys. członków, jest prywatna. Została uwzględniona w badaniu, ponieważ wyróżnia się na tle pozostałych grup, które są do siebie podobne pod względem tematycznym, ale jest w gruncie rzeczy grupą aktywistów. Bliższa analiza działań tej grupy może okazać się interesująca, ponieważ zgodnie z badaniem przeprowadzonym dla portalu ciekaweliczby.pl co trzeci Polak w wieku 18-34 lat uważa, że epidemia jest wymysłem polityków, mediów i firm farmaceutycznych.

Aneks 3
Uwagi dotyczące metodologii mapowania zastosowanej w rozdziale trzecim

Próba przedstawiona w niniejszym badaniu jest zbyt mała, aby przeprowadzić porównania na poziomie regionalnym (dobór próby nie obejmował regionów jako kryteriów stratyfikacji). Chociaż próba jest proporcjonalna do regionalnego rozmieszczenia populacji docelowej, nie była kontrolowana w celu zapewnienia reprezentatywności regionalnej: nie uwzględnia regionalnych różnic w rozmieszczeniu innych kryteriów stratyfikacji, takich jak płeć, wiek, wykształcenie i wielkość miejscowości.

W celu ograniczenia problemów z tym związanych 16 mniejszych regionów (województw) połączono w cztery makroregiony i zastosowano wagi po stratyfikacji. Makroregiony zostały określone na podstawie ich bliskości geograficznej (niezależnie od tego, czy miały one wspólne granice), podobieństwa historycznego i podobieństw pod względem wyników badania. Obliczono odległości między wszystkimi spostrzeżeniami w zbiorze danych dla wszystkich pytań zadanych w ramach badania, co doprowadziło do powstania macierzy miar odległości między wszystkimi respondentami w odniesieniu do dostarczonych przez nich informacji, przy użyciu miary znanej jako odległość Gowera. Następnie obliczono średnie odległości między respondentami w każdym regionie, a ostatecznie dane te wykorzystano do klasteryzacji regionów przy użyciu klasteryzacji hierarchicznej.

Uzyskane wyniki są reprezentatywne dla każdego regionu pod względem struktury wiekowej, płci i wielkości miejscowości i mogą być wykorzystywane do porównywania różnych regionów. Jednakże wyniki uzyskane na poziomie rozkładów brzegowych dla całej próby będą nieco inne niż te wykorzystane na potrzeby analizy na szczeblu krajowym opisanej w niniejszym sprawozdaniu ze względu na różnice w doborze próby (stratyfikacja).

Sound Connections to brytyjski lider w kwestii zaangażowania młodzieży, opowiadający się za podejściami, które stawiają młodych ludzi w centrum procesu decyzyjnego w zakresie kultury, edukacji i sztuki. Poprzez uznawane usługi doradztwa w dziedzinie badań i szkolenia organizacja Sound Connections realizowała krajowe i międzynarodowe projekty promujące zaangażowanie młodych ludzi i zwiększające świadomość głosu młodzieży wśród organizacji i decydentów politycznych. Prowadzenie tego projektu zleciliśmy Lawrence'owi Becko, niezależnemu konsultantowi i specjaliście ds. zaangażowania młodzieży, który ściśle współpracował z naszą wicedyrektor Jennifer Raven.

www.sound-connections.org.uk
www.lawrencebecko.com

Centrala działa na styku polskiej i brytyjskiej sztuki, życia kulturalnego i polityki, oferując dostęp do najnowocześniejszych wystaw, filmów, wydarzeń i dyskusji w swojej przestrzeni w Birmingham oraz zapewniając badania, doradztwo i reprezentację w kwestiach, przed którymi stoi Polonia w Wielkiej Brytanii. Aktywnie uczestniczy w rozmowach na temat kultury i polityki w Polsce – ostatnio związanych z rozkwitem skrajnej prawicy i równością płci. Zespołem Centrali kieruje Alicja Kaczmarek, która przewodniczyła akademickiej grupie zadaniowej i grupie młodych doradców oraz ma wiedzę fachową w zakresie polskiego społeczeństwa, polityki, ekonomii, kultury, równości płci, migracji, młodzieży i stosunków rasowych.

http://centrala-space.org.uk/

Stocznia to Centrum Innowacji i Badań Społecznych z siedzibą w Warszawie, wykorzystujące innowacyjne i sprawdzone metody do badania wyzwań życia społecznego w Polsce przez pryzmat partycypacji obywatelskiej i innowacji społecznych. Jej własny zespół utalentowanych badaczy, innowatorów i specjalistów ma doświadczenie w zakresie polskiego życia politycznego, społecznego i kulturalnego. Badanie było nadzorowane przez Jana Herbsta, dyrektora ds. jakości badań, i wspierane przez Agatę Gołasę.

https://stocznia.org.pl/

BRITISH COUNCIL

Rolą British Council jest budowanie więzi, zrozumienia i zaufania między Brytyjczykami a ludźmi z innych krajów poprzez kulturę i sztukę, edukację i język angielski. Pomagamy młodym ludziom w zdobywaniu umiejętności, pewności siebie i znajomości, których potrzebują do wykorzystania swojego potencjału i uczestnictwa w życiu silnych i integracyjnych społeczności. Wspieramy ich w nauce języka angielskiego, zdobywaniu edukacji na wysokim poziomie oraz kwalifikacji uznawanych na całym świecie.

Nasza praca w dziedzinie kultury i sztuki pobudza twórczą ekspresję i wymianę oraz wspiera sektor kreatywny. Seria Next Generation stanowi element zobowiązania British Council do poznawania opinii i wyborów młodzieży. Jej celem jest zrozumienie postaw i aspiracji młodzieży, wzmacnianie głosu młodzieży i wspieranie lepszego kształtowania polityki młodzieżowej. Raporty skupiają się na młodych ludziach w krajach znajdujących się w okresie istotnych zmian, aby zadbać o to, żeby głos młodych ludzi został wysłuchany, a ich interesy znalazły odzwierciedlenie w decyzjach o trwałym wpływie na ich życie.

www.britishcouncil.org/research-policy-insight/research-series/next-generation

Zdjęcia:
Okładka © AboutLife/Shutterstock.com; page 7 © Elzbieta Krzysztof/Shutterstock.com; str. 8 © praszkiewicz/Shutterstock.com; str. 15 © fotodrobik/Shutterstock.com; str. 19 © Keycreative_AW/Shutterstock.com; str. 20 © Jacob Lund/Shutterstock.com; str. 26 © Rafal Olkis/Shutterstock.com; str. 31 © Dziurek/Shutterstock.com; str. 36 © Lena Ivanova/Shutterstock.com; str. 39 © sirtravelalot/Shutterstock.com; str. 41 © Szymon Mucha/Shutterstock.com; str. 51 © kravka/Shutterstock.com; str. 54 ©Tomasz Bidermann/Shutterstock.com; str. 73 © pikselstock/Shutterstock.com; str. 29, 32, 52, 57 © Mat Wright.

© British Council 2021 / M011
British Council to brytyjska organizacja międzynarodowa, zajmująca się relacjami kulturalnymi i działalnością edukacyjną.